

**Metodika průvodcovské
činnosti na hradech,
zámcích a dalších
zpřístupněných
památkách**

Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách

**PhDr. Naďa Kubů, CSc., PhDr. Miloš Kadlec,
PhDr. Dagmar Faměrová, MgA. Jiří Holub, Petr Wagner**

s příspěvím Ing. Petra Svobody, PhDr. Ilony Vojancové a Mgr. Milana Janča

Publikace vznikla v rámci plnění vědeckého záměru II. Odborné poznávání, vědecké hodnocení, dokumentování a evidence movitého kulturního dědictví, identifikace statků, které mohou být chráněny, VZ MK 07503233302, č. 205 Vědecký výzkum metod prezentace mobiliárních fondů s využitím historických depozitářů, integrace rozptýlení historických celků a obrazové dokumentace historických interiérů a exteriérů a v rámci plnění vědeckého záměru VZ MK 07503233301, úkolu 101 HS-I. Vědecký výzkum ke zkvalitnění odborně metodického řízení státní památkové péče.

Certifikovaná metodika „**Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách**“ je primárně určena vlastníkům a správcům zpřístupněných památkových objektů a areálů a všem jejich zaměstnancům, stálým i sezónním, podílejících se na bezproblémovém a plynulém průběhu průvodcovské služby a veškerých činnostech, které s ní souvisí. Metodika je psána především s ohledem na provoz památek ve správě Národního památkového ústavu – z toho vychází institucionální zajištění výběru průvodců či jejich kontroly. Poslouží však stejně i pro management památek ve správě obcí, krajů nebo v soukromých rukou – příslušné pasáže metodiky je však třeba vztáhnout k odlišné organizační struktuře dalších správců památek.

O uznání uplatněné certifikované metodiky bylo dne 3. 11. 2014 vydáno Osvědčení č. 4/2014 OPP, č.j. MK60653/2014 OPP, Sp. Zn. MK-S 14755/2014 OPP.

Lektorovali:

Doc. PhDr. Dana Picková, CSc., Filosofická fakulta UK Praha

Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D., Filosofická fakulta UK Praha

Ing. Lukáš Kunst, správa státního hradu Karlštejn

Odborní recenzenti:

PaeDR. Jan Luštinec, Krkonošské muzeum v Jilemnici

Prof. PhDr. Jan Županič, Ph. D. Filozofická fakulta University Karlovy v Praze

© Národní památkový ústav, 2014

Text © PhDr. Dagmar Faměrová, MgA. Jiří Holub, Mgr. Milana Jančo, PhDr. Miloš Kadlec,

PhDr. Naďa Kubů, CSc., Ing. Petr Svoboda, PhDr. Ilona Vojancová, Petr Wagner, 2014

Layout © Mgr. Lukáš Hyťha, 2014

ISBN 978-80-7480-007-8

Obsah

Předmluva	5
1. Průvodcovská činnost	7
2. Historie průvodcovské činnosti	8
Zpřístupněné hrady a zámky v době mezi první a druhou světovou válkou ..	30
Zpřístupněné památky po druhé světové válce a Národní kulturní komise ...	32
Státní památková správa	32
Komise pro posuzování průvodcovské činnosti	36
3. Současná situace v oblasti průvodcovské činnosti	38
Volná prohlídka památkového objektu s různými typy informačních systémů	38
Volné prohlídky s kustody	44
Volné prohlídky s textovými informacemi	44
Textové informace na panelech nebo informačních tabulích	45
Volné prohlídky s využitím technického zařízení	45
Prezentace památkových objektů s využitím průvodců jiných subjektů, cestovních kanceláří, agentur a společností dodavatelským způsobem	47
4. Metodika průvodcovské činnosti	48
Průvodcovské texty	48
Příprava a tvorba průvodcovských textů	57
Výchova a vzdělávání, příprava průvodce na památkovém objektu	60
5. Průvodcovská činnost na památkových objektech	63
Výklad průvodce, obsah výkladu	63
Jazyková úroveň výkladu	64
Chování a vystupování průvodce	64
Oblečení průvodce	66
Organizace prohlídky průvodcem	68
6. Specifika expozic lidového stavitelství (muzea v přírodě)	72
7. Průvodce a návštěvníci se smyslovými a pohybovými handicap	74
Závěr	77
Použité zkratky	78
Přehled dostupné literatury	79

Obr. 1: Hrad Křivoklát v době jeho zpřístupnění návštěvníké veřejnosti (archiv autora).

Předmluva

Průvodcovská služba vždy byla a je jednou z nejdůležitějších součástí prezentace památkových objektů. Zásadním způsobem ovlivňuje a spoluvytváří vztah návštěvníka k historickým objektům, historii a tím i národnímu povědomí. Hodnotný průvodcovský výklad nespočívá v délce a množství informací, ale v jeho koncepci, obsahu a způsobu sdělení. Důležitá je srozumitelnost a volba vyjadřovacích prostředků.

V bohatém fondu památek českých zemí mají zpřístupněné památkové objekty mimořádně významné místo. Hrady, zámky, kláštery, kostely, památky lidového stavitelství, památky zahradního umění, technické a industriální památky, ale i archeologická naleziště, jsou vnímány nejen jako celky esteticky přitažlivé, ale především jako autentické a jedinečné doklady historie. Nelze se divit, že zpřístupňování památkových objektů a areálů návštěvnické veřejnosti, laické i odborné, má v českých zemích velmi dlouhou tradici.

Události, k nimž došlo po druhé světové válce, především politické a majetkoprávní změny, měly za následek – díky konfiskacím a znárodnění – přesun značného počtu dříve soukromých památkových objektů do vlastnictví Československé republiky. Skutečnost, že se památkové objekty stanou vyhledávanými cíli, si již v prvních poválečných letech uvědomovala Národní kulturní komise pověřená od roku 1946 vládou Československé republiky správou a využitím památek. Zpřístupněné památkové objekty, především hrady a zámky, k nimž se postupně přirazovaly i další památkové objekty a lokality, měly poskytovat a poskytovaly svým návštěvníkům kulturní a historický přehled, rozvíjely jejich znalosti i estetické cítění. V návaznosti na zpřístupňování památkových objektů nejširším vrstvám veřejnosti vyvstala nutnost připravit a zajistit pro návštěvníky odpovídající formu prezentace a zprostředkování informací k navštíveným památkám a jejich areálům. Tato úloha připadla od prvopočátku především průvodcovské službě.

Průvodcovská činnost prošla za svou historii nejrůznějšími vývojovými peripetemi v závislosti na celkovém politickém vývoji a změnách ve společnosti. Měnily se nároky a požadavky na její kvalitativní zabezpečení, které ústily v přijetí individuálních instrukcí, později obecně platných metodických zásad a pokynů. Současná situace v prezentaci zpřístupněných hradů a zámků si vyžádala aktualizaci těchto materiálů v souladu s úrovní a požadavky dnešní doby.

Úvodní část metodiky zmiňuje obecně počátky průvodcovských služeb a průvodcovských textů v evropském kontextu, s hlavním zřetelem na hrady a zámky v českém prostředí.

Navazující části se již věnují hlavnímu tématu metodiky, a to potřebám kvalitativního zabezpečení průvodcovské činnosti. Je zde vysvětlena problematika tvorby a interpretace průvodcovských textů, přípravy průvodců na průvodcovskou činnost a s ní spojené povinnosti či potřeby. Samostatně je popsána obecně vedená

organizace prohlídky památkového objektu průvodcem. V základních bodech je naznačen přístup průvodce k návštěvníkům s omezenou schopností pohybu a orientace. Závěr přináší soupis použité a doporučené literatury pro ty, kteří se chtějí o průvodcovské činnosti a jejích specifikách dozvědět více.

Předložená metodika vychází ze starších materiálů, ale především praktických zkušeností autorského kolektivu, jehož členové mají za sebou dlouholeté působení coby průvodců na hradech a zámcích, ve vedení správ památkových objektů, v pedagogické a přednáškové činnosti.

Návštěvníci vyhledávají památky nejen pro jejich hodnoty, neopakovatelnost, ale i pro přirozený lidský přístup obsažený v osobě průvodce. Tento humanizační prvek je v dnešní uspěchané přetechnizované době jedním z mála úkonů služeb, kdy může mít návštěvník v průměru odosobněných přístupů každodenního života pocit, že je mu věnována osobní pozornost, že má možnost, aby se zeptal na to, co ho zajímá, diskutoval a konec konců si i postěžoval a vyslovil svůj názor. Tato metodika proto směřuje především ke zkvalitnění průvodcovské služby. Věříme, že veškerá práce vynaložená autory nalezne u uživatelů metodiky pozitivní odezvu ve prospěch památek i těch, kteří je každoročně navštěvují a poznávají.

Tato metodika je určena vlastníkům a správcům zpřístupněných památkových objektů a areálů a všem jejich zaměstnancům, stálým i sezónním, podílejících se na bezproblémovém a plynulém průběhu průvodcovské služby a veškerých činností, které s ní souvisí. Jejím cílem je předat současným i následným generacím průvodců na zpřístupněných památkách vše, co ověřily mnohaleté dosavadní zkušenosti tak, aby průvodcovská služba využívala svůj potenciál zvyšovat přitažlivost památkových objektů pro jejich návštěvníky a vyvarovala se chyb, k nimž může při této mimořádně komplexní a náročné službě docházet.

Metodika je psána především s ohledem na provoz památek ve správě Národního památkového ústavu – z toho vychází institucionální zajištění výběru průvodců či jejich kontroly. Poslouží však stejně i pro management památek ve správě obcí, krajů nebo v soukromých rukou – příslušné pasáže metodiky je však třeba vztáhnout k odlišné organizační struktuře dalších správců památek.

1. Průvodcovská činnost

Průvodcovský výklad je specifický a osvědčený způsob interpretace a prezentace památkových objektů v České republice i v zahraničí. Vychází ze znalosti historických událostí, didaktických zásad, plní hledisko bezpečnosti a ochrany kulturních památek, jejich interiérů a mobiliárních fondů, slouží jako zpětná vazba nejen pro prezentaci, ale i správu a údržbu památek. Kvalitní průvodcovská služba je nenahraditelná a nejpřirozenější díky živému kontaktu, možnosti diferenciaci výkladu konkrétním skupinám návštěvníků, i reakce průvodce v průběhu prohlídky na jakékoliv situace, dotazy či mimořádné události. Poskytuje možnost zaujmout návštěvníka, rozšířit jeho znalosti a zájmové oblasti, vedoucí k posílení kulturně historického i národního povědomí. Nezastupitelná je role průvodce v případě výpadků energie, zdravotních problémů mezi návštěvníky, živelných pohrom a dalších mimořádných událostí, kdy je průvodce za skupinu zodpovědný a dokáže kvalifikovaně nečekanou událost vyřešit nebo zavolat pomoc.

Na druhé straně však může nevhodně volená interpretace průvodcovského textu či neadekvátní chování průvodce ovlivnit návštěvníka v negativním slova smyslu. Tento text se pokouší shrnout zásady průvodcovské činnosti tak, aby k oněm negativním situacím docházelo co nejméně.

„Hodnotný průvodcovský výklad nespočívá v délce a množství informací, ale v jeho koncepci, obsahu a způsobu sdělení. Důležitá je srozumitelnost a volba vyjadřovacích prostředků.“

O. J. Blažíček

2. Historie průvodcovské činnosti

Počátky průvodcovských služeb na významných památkách mají dlouholetou tradici. V rámci evropské historie jsou určité doklady o poskytovaných průvodcovských službách zaznamenány např. v denících šlechticů v rámci kavalírských cest v 17. a 18. století. Nejvíce vyhledávaná byla významná místa zejména v Itálii, zemi s památkami antické éry, ale také renesanční a barokní architekturou. Na požádání byly studujícím mladým kavalírům otevírány paláce a jejich umělecké sbírky. Cestující kavalíři se pod dohledem svých hofmistrů učili poznávat jedinečnou architekturu a umění uplynulých historických období. V záznamech z kavalírských cest lze nalézt zmínky o poskytovaných průvodcovských výkladech v různých památkových objektech i o již vydávaných textech, předchůdcích našich dnešních knižních publikací. Zajímavým zjištěním je, že v mnoha denících cestovatelů jsou uváděny stále stejné legendy, historky a anekdoty, nepochybně interpretované běžnými místními průvodci. Vedle nich však existovali speciální odborní průvodci z řad umělců, správců sbírek či antikvářů. Jejich mimořádných služeb bylo možno využít většinou na speciální požádání.¹⁾

1) SLAVÍČEK, Lubomír. *Artis pictoriae amatores*. Národní galerie, Praha, 1993. Nermalou roli sehrála i tištěná literatura ve formě příruček, průvodců, alb apod. c.d. str. 65 (*Delitiae Italiae*).

Obr. 2: Hrad Frýdlant zpřístupněný v roce 1801 (foto archiv autora).

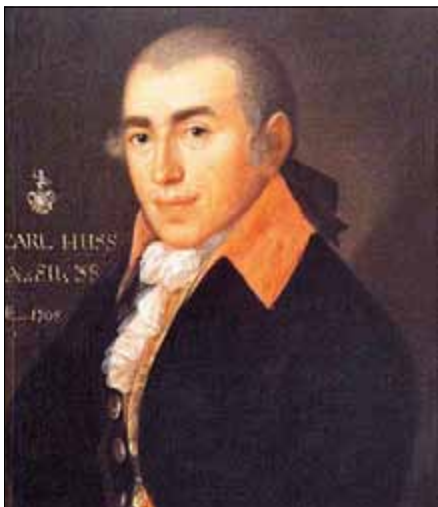
O průvodcovských službách v českém prostředí se dozvídáme v souvislosti se zpřístupňováním soukromých šlechtických sbírek hradů a zámků zprvu úzkému okruhu vybraných osob, později i širší veřejnosti. V Černínském paláci na Hradčanech, kde byly v 18. století soustředěny mimořádné obrazové fondy, pronikli návštěvníci opakovaně dokonce do ryze soukromých prostor majitelů, kteří následně museli podniknout v zájmu ochrany svého soukromí patřičné kroky. Na zámku Kynžvart, kam kníže Clemens Metternich umístil unikátní sbírky, působil v první polovině 19. století v roli kustoda a správce dokonce chebský kat Karel Huss, sám velký sběratel.

Širší návštěvnické veřejnosti byly zpřístupněny významné obrazové soubory, které soustředila zprvu jako zápůjčky ze šlechtických sbírek Společnost vlasteneckých přátel umění.²⁾ Společnost rozhodla o instalaci veřejné obrazárny již v r. 1796, nejprve v Černínském paláci. Na počátku 19. století zde prováděl návštěvníky Josef Karel Burde (1779–1848), kustod a správce sbírek, a to za provizi získanou od návštěvníků.³⁾ Návštěva stavovské galerie pak patřila téměř k povinnostem vzdělanější veřejnosti. Sbírkové byly přístupné ve

2) c.d. str. 315

3) c.d. str. 321

Obr. 4: Frýdlant, odborná studie Gustava E. Pazaurka o hradě z roku 1905. Samostatně vydaný separát ze sborníku Mitteilungen des Nordböhmisches Gewerbe-Museums Reichenberg.

Obr. 3: Karel Huss, kustod na zámku Kynžvart v první polovině 19. století (portrét z historického fondu SZ Kynžvart).

war. Vielleicht handelte es sich um den Schlüsselstein der Renovierungsarbeiten, die nach dem Blitzschlag vom 6. April 1676 notwendig geworden waren, obwohl bei diesem Feuer — wie Kuhn versichert — „nur etliche Gübel“ gelitten hatten. Der Brand des Jahres 1684 mag noch mehr Schaden angerichtet haben. Wenn wir einer alten Darstellung (vgl. die Vignette auf Seite 42⁹⁾) trauen dürfen, scheint bei diesen Bränden u. a. auch das Dach der Schlosskapelle zum Opfer gefallen zu sein, da dies in der Folgezeit geändert und niedriger ist. Jedenfalls hatte Franz Ferdinand bis zu seinem, 1697 in Prag erfolgten Ableben viel zu tun, um einerseits diese Schäden, noch mehr aber die inneren Verwüstungen während der mehrmaligen Schweden-Perioden und während eines Bauernunruhes (1689) wieder in Ordnung zu bringen und schließlich auch den Anforderungen, die an die kriegsgemäße Verteidigung des Schlosses in der Zukunft gestellt wurden, gerecht zu werden. Die Gewehre nebst übriger Ausrüstung, die noch heute in der Rüstkammer (Abb. 9) verwahrt werden, tragen seine Initialen, dergleichen daselbst die beiden Bronze-Geschütze-

⁹⁾ Die Zeichnung ist dem Deckel eines schönen Glases entnommen, das Sr. Excellenz, Graf Franz Clam Galles dem Nordböhmischem Gewerbemuseum geschenkt hat (K. H. 896). — Vgl. Paazurek: Die Glasvermahlung des Nordböhmischem Gewerbemuseums, Tafel 9 und p. 186. Das Glas trägt wiederholt das Monogramm und nach das Wappen des Grafen Franz Ferdinand von Galles (1647—97) und steht im Charakter von alchemischen Instrumenten, jedenfalls auch aus der Erbsenberger Gegend stammender Zittener Becker vom Jahre 1696, die sich heute im Handschuhischen Museum befindet. — Dieser Glas ist gewiß das älteste, wohl gleich nach 1674 entstanden, da auf dem Deckel die beiden Schützen Ferdinand und Reichenberg vereinigt sind. Ist der Deckel auch nicht mehr der ursprüngliche, so ist es doch gewiß eine ganz genaue Wiederholung eines wahrscheinlich gesprungenen Vorgängers, da man die beiden Schützendarstellungen, für die sich Originalvorlagen nicht nachweisen lassen, als recht gutem besichtigen muß, während z. B. die Rehn'sche Chronik in dieser Beziehung nicht zuverlässig ist. Wir haben in unseren „Mittheilungen“ bezüglich Reichenbergs bereits einmal darauf hingewiesen (Jahrgang XVII, 1896, p. 376).

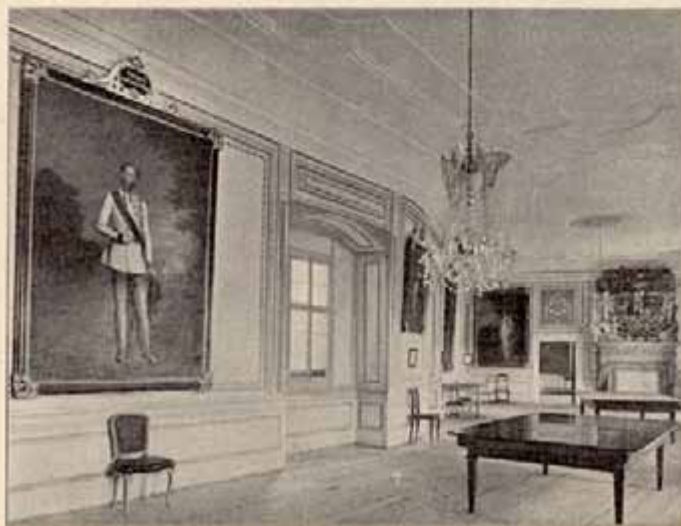

Abb. 11. Der große Ahrnmaul des Friedländer Schlosses (mit dem alten Galles-Kamin).

Friedland naturgemäß an die Spitze aller Schlösser des gleichnamigen Herzogtums, dessen Wappen ein einköpfiger Adler mit den vier Waldsteinischen Löwen im Herzschild bildete, gestellt. Waldstein selbst aber residierte nicht an der ändersten Grenze seines Besitzes, sondern lieber in Prag, wo der Pulsschlag der Politik kräftiger zu fühlen war, oder in Jitschin, von wo die Administration seiner vielen Herrschaften besser geleitet werden konnte. Nach Jitschin berief er a. B. 1653 den Maler Ambrosius Prtisch, der ihn dort „des Fürstens Gelüb. mit Farben erleuchtet“²⁾; offenbar hatten die früher erwähnten Arbeiten desselben in den Schloßkapellen von Reichenberg und Friedland den kunstliebenden Kriegshelden befriedigt, und außerdem wird Prtisch, der in der Reichenberger Gegenreformation als Beschützer des (später doch ermordeten) katholischen Pfarrers im entscheidenden Momente auch ein wichtiges Wort für seine Vaterstadt einlegen konnte, von klerikaler Seite warm empfohlen gewesen sein. — In Friedland wartet

²⁾ J. C. Roha: Chronik von Friedland und Reichenberg (1796) p. 128. — Von diesem Malerstein ist heute nicht die geringste Spur zu entdecken; selbst dauerhaftere Monumente sind dort längst zu Grunde gegangen, sodaß wir von der, einst gewiß überaus prächtigen Waldsteinresidenz von Jitschin hin nur noch einen, durch zwei Geschosse gebildeten Arcadenhof von guten Verhältnissen erhalten haben, sowie die — durch die gegenwärtige Verwendung beeinträchtigte — Anlage der Stallungen. Der Hospizsal — jetzt Schwurgerichtssaal des Kreisgerichtes — ist durch seine Verwässerung in der Mitte des 16. Jahrhunderts jedes allen Details beraubt worden; die Behauptung, daß es eine Wiederholung des Hofes, welches das Prager Waldsteinpalais sein sollte, ist falsch und beruht offenbar auf einer Verwechslung. Im benachbarten Sommerhof „Lucigarten“ (lateinisch in neuerer Zeit „L'bosud“ genannt) steht nämlich eine große Gartenhalle mit drei mächtigen Arcadenöffnungen, und diese erinnert sehr an die bekannte Gartenhalle des Prager Waldsteinpalais. Somit ist in Jitschin aus der Waldsteinzeit nicht Neuenwitzer mehr zu finden; selbst die von Albrecht von Waldstein 1650 gegründete Dekanatskirche zu St. Jakob, der man ähnlichlich das spanische San Jago di Compostelle als Vorbild unterzählt, sowie die Katheder bei Jitschin haben erst unter den Nachfolgern Waldsteins, nämlich unter den Pfälzern von Teuffenbach und dem Grafen Sternberg ihrer künstlerischen Schmuck erhalten.

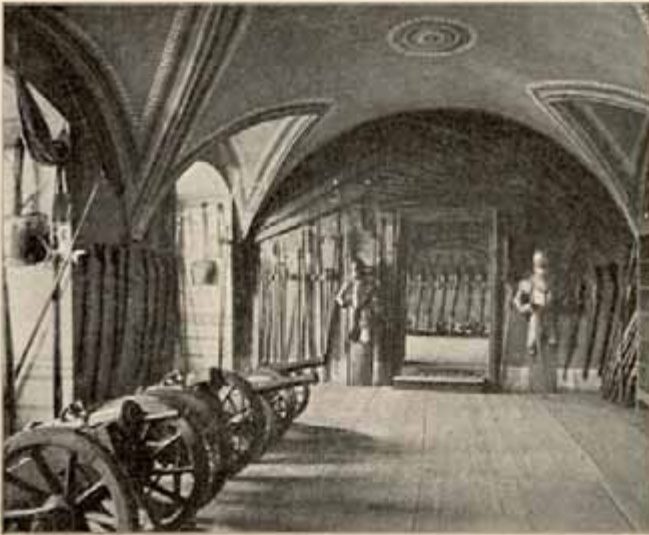

Abb. 9. Die Rüstkammern des alten Friedländer Schlosses.

Obr. 7: Frýdlant, pohled na starý hrad
(foto ÚDU AV ČR, pozůstalost ak. Z. Wirtha).

stanovené návštěvní době, pro vážné zájemce pak po předchozím ohlášení kdykoliv.

První v dnešním pojetí klasicky zpřístupněnou památkou v našich zemích byl hrad Frýdlant. Jeho otevření pro návštěvníky se klade do r. 1801, kdy majitelé objektu Clam-Gallasové poskytli k prohlídkám prostory hradu s interiéry vybavenými portrétní galerií držitelů panství, ale především s památkami na Albrechta z Valdštejna, vévodu frýdlantského. Nechyběly ani ukázky dobových uniforem služebnictva a také zbrojnice. V polovině 19. století povolal Eduard Clam-Gallas (1805–1891) na Frýdlant významného historika a archíváře Karla Jaromíra Erbena. Ten dostal za úkol zpracovat a ohodnotit zachované archivní i mobiliární fondy, ale také vytvořit průvodcovský text. Na něm pracoval Karel Jaromír Erben

Obr. 8: Frýdlant, zbrojnice (foto ÚDU AV ČR, pozůstalost ak. Z. Wirtha).

s hradním klíčníkem Georgem Wirkenem. Důležité bylo správně historicky prezentovat zejména památky na Albrechta z Valdštejna, aby nebyli návštěvníci mystifikováni v pravosti jejich interpretace v zájmu atraktivity výkladu.

V průběhu 19. století byla vedle již navštěvovaných památek (Karlštejn) zpřístupněna celá řada dalších. Po roce 1848 začal budovat na zámku Rožmberk rodové muzeum hrabě Jan Jiří Buquoy. V r. 1897 se otevřel Kři-

Obr. 9: Karlštejn, nádvoří hradu se skupinou školní mládeže z počátku 20. století (archív autora).

Obr. 10: Hrad Karlštejn, jeden ze zpřístupněných hradů v Čechách, rytina podle kresby F. K. Wolfa z roku 1783 (historický fond SH Karlštejn).

Služební řád

pro strážce hradu Karlova Týna a pro výpomocnou hlídku o střežení a udržování hradu Karlova Týna, jakož i starozitností a uměleckých památek tam chovaných.

§ 1.

Strážci hradu náleží střežiti hrad Karlov Týn a jeho území, jakož i starozitnosti a umělecké památky tam chované.

§ 2.

Strážce hradní složí předepsanou přísahu služební.

§ 3.

Strážce hradu ručí za předměty jemu ku střežení svěřené.

Při nastoupení služby odevzdá se strážci svěřeny opis inventáře veškerých předmětů, jež ve vnitřních místnostech hradu jsou uloženy.

Pro případ nebezpečí požáru nosí strážce hradu s sebou dva díly zvláštních předpisů požární.

§ 4.

Klíče hradu a vnitřních místností hradních uschovává správce hradu a vydá je strážci hradnímu:

- a) aby čistil vnitřní místnosti hradní, pak
- b) aby provázel osoby při prohlídce hradu i jeho uměleckých památek, a
- c) aby vyzváněl „Ave Maria“ ráno, v poledne a večer.

V těchto případech nosí strážce hradu, uváží-li místnosti hradní, klíče správce hradu zaso vrátí a nikdy a pod žádnou záminkou jiným lidem ať jich nosí.

Kromě toho vydají se také klíče na žádost hradního děkana k účelům církevním. (§ 7 instr. pro správce.)

§ 5.

Čistiti hrad jest povinností strážce hradního. Čistiti se má vždy dle potřeby a neč když to správce hradu zvlášť nařídí, v mísičních letech pak

Dienst-Instruktion

für den Karls-Teiner Burgwächter und für die Aushilfswache rücksichtlich der Überwachung und Erhaltung der Burg Karls-Tein, sowie der dort verwahrten Altertümer und Kunstdenkmäler.

§ 1.

Dem Burgwächter obliegt die Bewachung der Burg Karls-Tein und des Burg-Territoriums, sowie der dort verwahrten Altertümer und Kunstdenkmäler.

§ 2.

Der Burgwächter hat den vorgeschriebenen Dienstzeit abzuliegen.

§ 3.

Der Burgwächter haftet für die ihm zur Bewachung anvertrauten Gegenstände.

Demselben wird beim Dienstantritt eine beglaubigte Abschrift des Inventars der sämtlichen in den Innenräumen der Burg verwahrten Gegenstände übergeben.

Im Falle einer Feuersorge hat der Burgwächter nach den Vorschriften einer besonderen Feuerlöschordnung vorzugehen.

§ 4.

Die Schlüssel der Burg und der Innenräume hat der Burgverwalter zu verwahren und dem Burgwächter auszuliefern:

- a) zwecks Reinigung der inneren Burgräume, dann
- b) bei der Begleitung von Personen bei Besichtigung der Burg und deren Kunstdenkmäler, und
- c) um das „Ave Maria“ Früh, Mittags und Abends zu läuten.

In diesen Fällen hat der Burgwächter nach Absperrung der Burgräume die Schlüssel wieder dem Burgverwalter zurückzustellen und darf dieselben niemals und unter keinem Vorwande Anderen anvertrauen.

Außerdem sind die Burgschlüssel auch über Verlangen des Burglehnens zu kirchlichen Zwecken auszuliefern. (§ 7 d. Instr. f. d. Burgverwalter.)

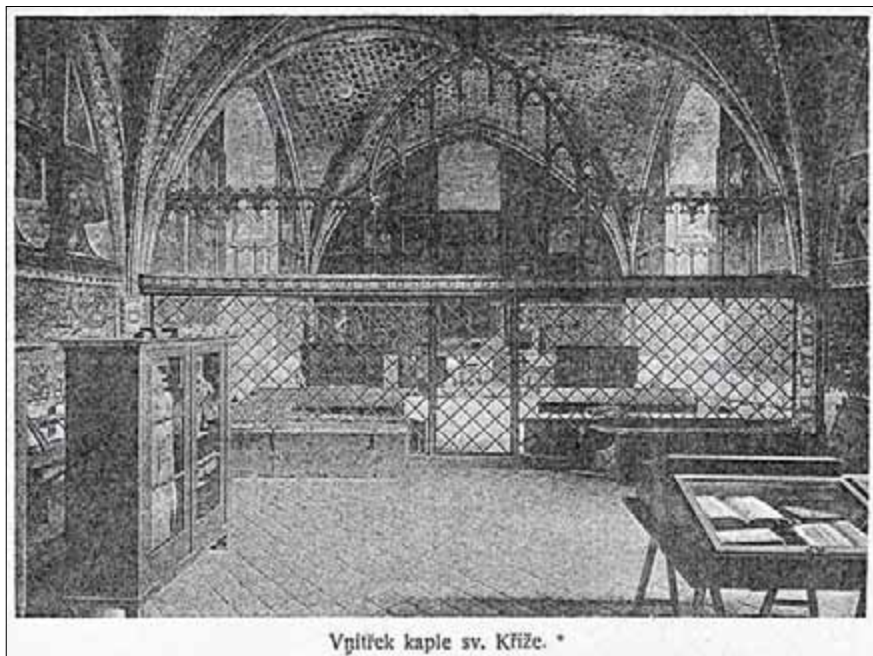
§ 5.

Die Reinigung der Burg obliegt dem Burgwächter und ist dieselbe je nach Bedarf oder auf besondere Anordnung des Burgverwalters, besonders in den

Obr. 11: Karlštejn, služební řád z roku 1905 (SH Karlštejn).

<p>§ 10. Za četná návštěvy není prohlídka hradu trvatí déle než hodinu. Strážce hradu nechtě spozorní návštěvníky, že čas k prohlídce jest obznen.</p>	<p>§ 10. Bei zahlreichen Burgbesuche darf die Besichtigung der Burg höchstens eine Stunde dauern. Der Burgwächter hat die Besucher auf diese beschränkte Besuchsdauer aufmerksam zu machen.</p>
<p>§ 11. Při skupinové návštěvě hradu není dovoleno, aby společnost se dělila, aneb aby jednotlivci v místnostech hradních, jinak uzavřených, posadu růstávali. Strážce hradu nechtě každou společnost hned z počátku na toto ustanovení upozorní.</p>	<p>§ 11. Bei gruppenweiser Besichtigung der Burg darf eine Teilung der Gesellschaft oder ein Zurückbleiben einzelner Personen innerhalb der unter Sperr gehaltenen Burgräume nicht gestattet werden. Der Burgwächter hat jede Gesellschaft im vornherein auf diese Bestimmung aufmerksam zu machen.</p>
<p>§ 12. Strážce hradu má příhláseti k tomu, aby zákaz nedotýkati se uměleckých předmětů, obzneného v předpisech návštěvních, návštěvníky přezně bylo setřeno.</p>	<p>§ 12. Der Burgwächter hat darauf zu sehen, daß das in der Besuchsnorm enthaltene Verbot, die vorhandenen Kunstgegenstände zu berühren, seitens der Burgbesucher strengstens eingehalten werde.</p>
<p>§ 13. Strážce hradu nechtě každého dne po návštěvách dohlédne, jsou-li všechny předměty na místech svých a nechránil-li nebezpečí ohně. Ztratili-li aueb poškozeno-li by se něco, nechtě strážce hradní bez prodlení správci hradu to ohlásit. Za každou strátu a poškození jest strážce hradní zodpověden.</p>	<p>§ 13. Der Burgwächter hat täglich nach der Besuchszeit nachzusehen, ob alle Gegenstände vorhanden sind, und ob keine Feuergefahr droht. Einen Verlust oder Schaden hat der Burgwächter dem Burgverwalter sogleich anzuzeigen. Für jeden Abgang, sowie für jede Beschädigung ist der Burgwächter verantwortlich.</p>
<p>§ 14. V čas, kdy slouženy bývají slatby Boží v Karlo-Týnském kostele aneb v tamních kaplicích není prohlídka hradu dovolena. Strážce hradní zastane po čas slatby Boží v dotyčné kapli tak dlouho, dokavad tato jest přistupna a nechtě neupustí, aby lidé slatby Boží navštěvují do kumnat vecházeli a jiné uvnitř hradu se nacházovali.</p>	<p>§ 14. Während des Gottesdienstes in der Karls-Tiener Kirche oder in den dortigen Kapellen ist die Besichtigung der inneren Burgräume nicht gestattet. Der Burgwächter hat während des Gottesdienstes in der betreffenden Kapelle so lange anwesend zu sein, als dieselbe geöffnet bleibt und hat zu verhindern, daß die zum Kirchenbesuche erschienenen Personen in den Burggemächern und im Innern der Burg herumgehen.</p>
<p>§ 15. Strážce hradní nechtě k návštěvníkům sluhů a učivě se chová a nechtě jim ochotně ládení vysvětliti požadá. Při výkladě dějepisných událostí nechtě strážce hradní řídit se die ústně sděleného a jemu vydaného popsaní hradu Karlova Týna.</p>	<p>§ 15. Der Burgwächter ist verpflichtet, den Besuchern der Burg anständig und höflich zu begegnen und ihnen bereitwillig die verlangten Auskünfte zu geben. Bei Mittheilung geschichtlicher Begebenheiten hat sich der Burgwächter an die beherdlich approbirte und ihm übergebene Beschreibung der Burg Karls-Tienu zu halten.</p>
<p>Když jednotlivě památnosti hradu vysvětluje, nechtě k výkladu svému nepřidává povídek a pověstí nesaručených.</p>	<p>Die Erzählung unverbürgter Sagen darf er seinen Erklärungen der einzelnen Denkwürdigkeiten niemals beifügen.</p>
<p>§ 16. Vstupné k návštěvě hradu stanoveno jest vrlátnými předpisy a má strážce hradu každého návštěvníka na tyto předpisy poukazati a vybrav vstupné, vstupenku jemu vydati.</p>	<p>§ 16. Die Eintrittsgebühr in die Burg ist durch die Besuchsnorm festgesetzt und hat der Burgwächter jeden Besucher auf diese Vorschrift zu weisen und die Gebühr gegen Aushändigung der Eintrittskarte einzubehalten.</p>
<p>Za uchování přinesených věcí, jako holi a deltatů, ani vyhláseti si od návštěvníků předepsaný poplatek.</p>	<p>Für die Aufbewahrung mitgebrachter Gegenstände, als Stöcke und Schirme darf er die vorgeschriebene Verwahrungsgeldgebühr abfordern.</p>
<p>Sdětování vybraného vstupného přiláseti hradnímu správci, jenm strážce hradu děnad vybrané vstupné odvede a vydané vstupenky vykáže.</p>	<p>Die Verrechnung des eingehobenen Eintrittsgebühres steht dem Burgverwalter zu, welchem der Burgwächter täglich den Erlös in Abfuhr bringt und sich über die Kartenausgabe answeist.</p>

Obr. 12: Karlštejn, služební řád, povinnosti průvodce, strážce hradního (SH Karlštejn).

Vpíttek kaple sv. Kříže. *

Obr. 13: Karlštejn, kaple sv. Kříže v době, kdy zde byly exponáty vystaveny ve vitrinách a skříních (archivo autora).

voklát s muzejní expozicí ve věži, od poloviny 19. stol. Točnick, na kterém od r. 1918 prováděl v době turistické sezóny kastelán. Na Moravě byl v 80. letech 19. století zpřístupněn hrad Buchlov s rodovými sbírkami Leopolda a Bedřicha Berchtolda. Na lichtenštejnském Úsově byly od r. 1898 prezentovány sbírky lovecké a lesnické, doplněné exotickými fondy dovezenými z Afriky a Ameriky. Pozornost a zájem návštěvníků přitahovaly také památky národního charakteru – Bezděz, Zvíkov, Říp a další.

Na přelomu 19. a 20. století byly opraveny a zpřístupněny pro návštěvníky s průvodcovskou službou např. hrad Kokořín s instalací muzea a památkami rodiny Špačků, na Moravě hrad Bouzov v majetku Řádu německých rytířů.

O způsobu prezentace památek, průvodcovských povinnostech a rozsahu prohlídkových tras informují zejména zachované návštěvní či tzv. služební řády. Karlštejnský služební řád z r. 1905⁴⁾ uvádí osobu hradního strážce, který doprovázel návštěvníky, měl upozornit prováděnou společnost na to, že se nesmí dělit a zůstatvát pozadu v místnostech hradních, či že se nesmí dotýkat předmětů. Strážce hradní musel dohlédnout, zda jsou všechny předměty na místě, jinak byl za ztrátu a poškození zodpovědný. „*Strážce hradní nechť k návštěvníkům slušně a uctivě se chová a nechť*

4) *Služební řád pro strážce hradu Karlova Týna a pro výpomocnou hlídku o střežení a udržování hradu Karlova Týna, jakož i starožitností a uměleckých památek tam chovaných. 1905*

Obr. 14: Buchlov, pohled do zpřístupněných interiérů hradu o 19. století (archiv autora).

Obr. 15: Buchlov, dobový náhled do zpřístupněných interiérů (archiv autora).

Popis zámku „Hrádek“ r. 1886.

Vesnice a kostel Hrádek.

Ves Hrádek jest velmi stará; neboť její chrám vyskytuje se již v Karolinských zakládacích knihách, přidělen jsa jako samostatný farní chrám arciděkanství a děkanství Kralohradeckému již v létech 1384, 1398. a 1417.

Původ jména tohoto pochází od malé pevnůstky, která byla bydlištěm nepatrné větve rytířské. Válkou a příhodami časovými byla tato pevnůstka zničena a vešla v zapomnutí; toliko nepatrné stopy po ní nacházejí se v selském dvorci číslo 15. Františka Nováka, kde ještě dnes „na valech“ se říká.

Tyto zbytky hradu nacházejí se v zahradě řečené usedlosti. Nacházejí se tamo porůzné stopy základův zdíva, pak byl tam nalezen velký, plochý, nápisem opatřený kámen, který přišel do blízkých Kunčic ku stavbě tamnější pily; dále železná ostruha a kromě nevysvětlitelných úlomkův železných, hliněných střepin a kamenných kachlí malý, stříbrný, plochý kotouč, který byl prodán židovi.

Na nejzazším severovýchodním konci osady stojí jednoduchý veský kostelík, zasvěcený sv. Jiří, filiálka to k farni Nechanické. Při něm nachází se hřbitov, obnýtý i s kostelíkem živým plotem. Rok založení není znám. Avšak zapsán jest kostelík tento již v „*Manuscriptus codex Bibliothecae archiepiscopalis Decimae Ecclesiasticae Anni 1384.*“

Na jižní stěně kostelíka jest náhrobní deska z pískovce dřívě v kostele se nacházevší, s ženskou postavou v ko-

— 18 —

Kromě toho dvormistři, služebnictvo, číšníci, šaškové a tak dále.

Originál nachází se v Mikulově, kdežto věrná stará kopie se nalézala ve Šluknově a byla panem ředitelem obrazárny Ant. Grussem opravena a sem se dostala.

Předpokoj k salonu Jeho Jasnosti.

Památný a starý portál, který vede do vnitř salonu, vytezáván jest ze dřeva dubového. Dvě mužské vousaté karyatidy nesou trámovi, kdežto metopy (hranoly násloupní) lví hlavy ozdobují. Vrchol vyzdobený v slohu renesančním vyplněn jest znakem.

Tento vchod do pokoje byl sem převezen z Moserova domu ve dvoře Gastýnském a pochází ze XVII. století

Znak rozdělen jest ve 4 pole; 1. a 4. nese vyskakujícího narvala, 2. a 3. dvojdílný štít, z nichžto v hořejším za emblémy slouží přímo stojící klasy (?)

11 sádrových postav z Pellegriniovy sádrolitecké dílny představuje česká knížata.

Prilba, 2 náprsní pancíře, dlouhý meč, s hoření části nějakého nákrčníka nalezeny byly ve zřícenině štěpanické u Starhoče. Dvě staré benátské ruční lucerny z mosazného plechu, pak 1 benátská mosazná lampa, kteréhožto způsobu ještě nyní se užívá, jsou pozoruhodny rovněž jako zasklení v olovu k pokoji komorníkovu, jež pochází ze Švýcar.

Salon Jeho Jasnosti

jest jedna z nejkrásnějších komnat celého zámku. Vystupuje v okrouhlý arkýř, jehož okna ozdobena jsou znakovými deskami. Modré kožené čalouny s jemným, zlatým, gothickým, čtyřchodným vzorkem a nádherný plafond se svou polychromickou malbou a uchvacující harmonií barev překvapují znalce; jsou věrně napodobeny dle velkého sálu ve hradě Saleburském.

— 19 —

Portál jest jedna z nejjemnějších a nejtěplejších prací gothických směru toho slohu, který vládl v XVI. století. Bohatě vyzlacené hlavy sloupův, trámce a arabeskové loubení obnímají znak urozeného držitele; celek pochází z Mate-
rau u Sv. Hypolita.

Mezi částmi památného nábytku jest pozoruhodný velký stůl z ořechového dřeva s vykládanou deskou a silně vy-
řezávanými 4 postavami s průpovídkovými stužkami a kní-
hami; užíval prý ho Martin Luther. Pochází z Vartburku.

6 stolic s pohovkou přišly sem z Aschachu a jsou
potaženy pozoruhodnou, vzácnou starou látkou, jsou vy-
zdobeny květinami a postavami zvířat, jež se na lenoškách
opětuji.

Rovněž krásná a mistrovská jest řezba nábytku ostat-
ního; zvláště pozoruhodná jest skříň v rohové stěně salonu,
ozdobená gothickou filigránovou řezbou a dřevěnou mo-
saičkou. Koupěna byla v Basileji ve Švýcařích.

Zmíniti se jest ještě o skřínce dřevěné se vznešenými
a silně vyřezávanými postavami zvířat vedle postavce před
krbem, jež jest perlami vykládán a za předmět má hrozen
tlačícího Bakcha s tygrem.

Postavec chrání obrovský kachlový křeslo s bohatým a
silně vyčínajícím římsovým, okrasami listovými a květino-
vými i rohovými karyatidami; jest celkem 10' vysoký.
Plochy jeho ozdobuje znak.

Nezmíniti se nemůžeme též o desce pro dámu s kost-
kami z průhledného rohu bůvolího.

Lustr z daněch parohů a s mosaznou korunou roz-
množuje vzácné nábytečné vyzdobení této imposantní
komnaty.

Oněch šest ve skle ulitých znakův okenních patří
těmto šlechtickým rodinám:

Ludvík hrabě Rabatta. Chot Marie z Harrachů. 1720.
— František Antonín kníže z Lamberku. Chot Marie
Aloisie z Harrachů. 1721. — Isabella hraběnka z Gallasů.
Chot Ferdinanda z Harrachů. 1733. — Maria hraběnka

jim ochotně žádaná vysvětlení podává“. Tak byly definovány požadavky na chování průvodců, podobně jako na kvality průvodcovského výkladu. „*Při výkladu dějepisných událostí necht' strážce hradní řídi se dle úředně schváleného a jemu vydaného popsání hradu Karlštejna. když jednotlivé památnosti hradu vysvětluje, necht' k výkladu svému nepřidává povídky a pověstí nezaručených“.*⁵⁾

Návštěvní řády dalších památkových objektů pak zpřísnily i podmínky prohlídek pro návštěvníky. Některé zakazovaly např. vstup dětem do 6 let,⁶⁾ na většině zpřístupněných památek byl pak zakázán návštěvníkům vstup do interiérů za nepříznivého počasí, zejména mrazu a deště.⁷⁾ Téměř všude bylo povinností návštěvníků odložit zavazadla, vaky, tlumoky, hole či deštníky.

5) c. d. § 15

6) Např. návštěvní řád hradu Bouzov z roku 1912.

7) Např. návštěvní řád zámku Opočno z roku 1924.

Obr. 18: Titulní strana zeurubného popisu hradu Bezděz od Anr. Poppra (materiál správy SH Bezděz).

Obr. 19: Pohled na hrad Bezděz v publikaci Ant. Poppra z r. 1892 (materiál správy SH Bezděz).

UPOZORNĚNÍ

ve 6. září 1913 byl opět do odvolání přístup do opravěných zřícenin hradu obecnostem povolen. Kdežto dříve byl vřech do hradu volný, jest nyní uzavřen. Klíč od hradu, věže i kaple má v uschování hraběcího hajny — nyní Štěpán Hiller anebo v jeho ne přítomnosti jeho přebýrný obchodník, Schubert v Podbezdězi. V neděli a svátky v době letní bývá hradiště srážec přitomno ve věži.

Společná (konjunktivní) návštěvy hradu spolek, nebo spolek přátelů na dopovodu učitelstva, jsou rovněž nyní povoleny s podmínkou, že nebude nikde nic pokostováno, že dospěle osoby zodpovědně jsou za možná nehody a úrazy, že oděvnost vystihají se jakýchkoli projevů národnostních.

Výlety sem konají možno českým turistům buď vlakem přes Rakov do stanice **Bezděz**, odkud přímo pod vrch do německé vsi **Podbezděz** as za 1/2 hodiny (13 km) lze dojít. Odtud vyhlídka v. hradu k hradu Vel. Bezděze (600 m). U nádraží **Bezdězského je český**

hostinec, majetek města Běle. Jinak turisté jezdívali pouze do stanice **Běle pod Bezdězem**, konajíce již odtud cestu na **Bezděz pěšky**.

Pu příhodně procházce dojdou do územního města Běle, kteréž místo založením svým a památkami úzce souvisí s dějstvy Bezděze.

Po průlomu památek bělských, zvláště jeho opevnění, zámku, nároží, radnice a územního města, (vstup voňný), pokračují turisté buď směrů rakova z města k západu vedoucí, neb uchýlí se u jednoho nebo kilometru v pravo travnatou vozovou cestou k osadě **Vazáče**. Cesta vyznačena dvěma zduřelými vřechovými kapličkami. U druhé kapličky — pozor! — vede cesta **varavo** směřující k Nové Hošpově, proto zabočíme kol možnáte lipy tu stanici **cestou** vlivu se vinoucí.

Přátelé kraje průvodců a dobří chodci volí záchůzkou i cestu „**Obecni roční**“ až třeba k **Nové Hošpově**, odkudž lipy do Podbezdězi.

Vyhledka a věže hradu, o níž dále pojednáno jest nevyrovnanější a vlnolepou.

Výhled z jarního pásu (letní období).

A. Přijezd vlaků do stanice Bezdězské:

1. Směr od Rakova				
Pruby	—	0 05	1 50	2 30
Bílá	0 20	0 55	1 30	2 10
Bezděz	0 35	1 10	1 45	2 25
Bílá	0 50	1 25	2 00	2 40
Bezděz	1 05	1 40	2 15	2 55
2. Směr od České Lípy				
Čes. Lípa	0 00	0 15	0 30	0 45
Bezděz	0 15	0 30	0 45	1 00
Bílá	0 30	0 45	1 00	1 15
Bezděz	0 45	1 00	1 15	1 30

B. Odejzd vlaků ze stanice Bezdězské a Bělské:

— 10 —

2. Směr k Rakovu (s Praze)

Bezděz	—	0 45	1 30	2 15
Bílá	0 10	0 55	1 40	2 25
Rakov	0 25	1 10	1 55	2 40
Praha	0 40	1 25	2 10	2 55

2. Směr k České Lípě:

Bílá	0 00	0 15	0 30	0 45
Bezděz	0 15	0 30	0 45	1 00
Česká Lípa	0 30	0 45	1 00	1 15

Postupka 1. Návštěvníků od Prahy, Tarnova, Jilky, Rakova a p. doporučení se máti

a) vlakem jedoucím z Rakova, a při odjezdu přímo na Bezdězské nádraží v 11:52, dříve a odtud odjíždí pěšky do Běle (procházka směrem k 1. 4.) Odjezd rychlíkem směr k 9:10, (v Rakově 9:25).

b) Někdo směrů vyplývá:

Běle rychlíkem v 8:01 do Běle (přehledná) pak po 10 hodině postoupí na Bezděz a ve 3 hod. 30 min. odjíždí z Bezděze.

Postupka 2. Nastup směrů odchýlky v směru řídkým řádku ráže si každého opravěti.

Spisovatel tímto, kterýž má býti v první řadě **průvodcem** na Bezděz zavítáním turistům a v druhé řadě svými obrázků a dějstvy mlou upozorněti na dojmy různé při návštěvě památek: toho, mloune vyhládku dříve letané postřehů a dále **českým návštěvníkům** přivítání českou, aby nebylo smutně lapovaní si památek a informací v řeči **německé**, řídké, které dozná **vyhrádně** Čechům byly zde na místě **drůhdy jen** **Čechy** obyvající, prodávány.

Činím tak ku vyzvání předseodněti odboru „Severočeské jednoty“ v Běle **osádné** a s upřímným přáním, by „**Průvodce**“ **přes** **čestně** **úspěšně**, jenž jsem práci svou chtěl v dobré snaze pospěti.

Děle toho buďte posouvána.

I. Část popisná.

— 12 —

Obr. 20: Bezděz, Průvodce po bývalém královském hradu od J. Š. Svobody, upozornění pro návštěvníky a základními údaje o provozu hradu včetně praktických informací o dopravním spojení (J. Š. Svoboda, Průvodce, materiál správy SH Bezděz).

Obr. 21: Kunětická hora, oblíbené výletní místo na Pardubicku (archiv autora).

Obr. 22: Kunětická hora, pohled na nádvoří hradu (archiv autora).

POPIS SBÍREK

knížecího musea v kulaté věži na hradě Křivoklátě.

Věž tato i se sítěchou vysoká 59 m, bývala vězením v části přzemní. Dvěře do této hladomorny jsou původu novějšího. Zeď jest silná 3 metry a jako ulitá. Na stole uvnitř jsou okrasy ze starých olitářů, poleno bukové s křížem zarostlým, zšířil 4 cm. Dole jsou oka na zvěš. V pravo před hladomornou jsou různé zkameněliny.

PATRO I.

Na skříní prvé spařujeme rozmanité houby stromové. Skříně vedlejší chová všelijaké nerosty, jež pansivo nashromáždilo na cestách, škůdce lesní (též pověstnou mnišku); zajímavá je sbírka pušek, odřatých pytlákům, podobenka a trůbka les. adjunktia Vágnera, zastřešeného od pytláků r. 1865, železný kříž a báně plechová se starého farního kostela křivoklátského, plechová vlajka a báně s hradní věže nad branou, model vazby kulaté věže a vazby věže farního kostela, konsol z doby Vladislava II., pyramida z uřednické výstavy křivoklátské.

Vidíme tu pušky a šavle národní gardy z r. 1848, obraz sv. Matě Magdaleny z kostela novodómského, skládací olitář ze Skreje, náhrobní deska z farního kostela křivoklátského s nápisem: Léta Páně 1650 tato archa jest ke cti a chvále Boží a svatému Petru nákladem urozeného a statečného rytíře pana Simona Bavlenu z Hohenbergů, toho času J. M. hejtmana panství Křivoklátského na památku jeho a dílek jeho, kteří v tomto chrámu odpočívají k vlastní žádosti jeho.

GALERIE

chová modely honebních bud Emilevny a Maxovy, sbírku ulití mořských, stůl psací a mysl po dvorním radovi, rytíři Egonu Ebertovi, samostatlou dýmku jalovcovou; roury od čibuků, hole, nástroje hudební, sbírku nerostů, růží z Jericha, dámský šperk perský, korály ke hraní, svícny ze dřeva olivového, voda z Jordánu a Mrtvého moře, oblek selky beztémské, plášť chaldejský, čínský klobouk a slunečníky, vše přivezl kníže Max Egon z východu, kdež cestoval.

Zajímavý jsou výpovědky z Pompejí a Říma, láva z Vesuvu, korály.

Zvláštností jest zrno pšeničné, popsané 44 slovy od umělce písma, Sofra. Po zubu pravěkého ssavce - velikána, mamuta, přehlédneme

kosti tura, koslí diluviální a nástroje kamenné, vykopané na hradišti u Stradonic nad řekou Mží. Odtud vedou schody, vysekané ve zdi, do druhých poschodí.

PATRO II.

Při vchodu v pravo jsou umístěny různé zbraně východní: meč sudánský, dýka z Beirutu, nůž zavírací, dýka z Alžiru, šavle japonská, perská košile pancéřová, šíjí a přilbice. Pozornosti zasluhuje též starožitný, popravní meč německý, luk a houfnice, nalezená ve sklepě na Křivoklátě, kovové desky náhrobní s Českým nápisem z r. 1764 a několik amonitů (vymřelých hlavonožců) vykopaných na Loučistně u Krušovic.

Pak se zastavíme u skříně s vykopáninami z proslulého hradiště stradonického, jež badatelé pokládají za historické Marobudum. Jsou tu v. hořejším oddělení uloženy zajímavé předměty železné, - v oddělení druhém a třetím: bronzové prsteny, náramky, naušnice, jehlice a hořejší část kolu bronzového, ve kterém u vsi Podmokel nedaleko Mže uschován byl před věky poklad zlatých mincí barbarských, nalezeny r. 1771. Vážil přes 80 liber zlata. Jsou tu i prastaré sošky, mince zlaté, stříbrné a bronzové, desky s různými ozdobami a nejdoleji nádoby a sířepiny práce hrubé i jemné s povlakem černým nebo barevným.

Skříně další jest vyplněna věcmi rozmanitými, odloženými od pansiva, z nichž poutá pozornost zvláště šperk vyřezaný ze dřeva, vějšfek miniaturní se 4 evangelisty, torba nemocných (prý ze století 15.), - škeble se 4 perličkami, nalezené ve Mží u Nové Huťi, - peníze Fürstenbergů z Badenska, dukáty ražené ze zlata z nálezu podmokelského, medaile z různých výstav. Dolejší část skříně doplňují některé praeparáty v líhu.

Ve velké skříní prostřední jsou uloženy rozmanité starožitnosti, nalezené většinou při sázení stromků, jako: řetězy, části okovů, sekery, čarkany, udičla koňská, podkóvy, sířemeny, ostruhy (zvláště vynikají dvě, ostruha s hrotem železným, druhá stříbrná), starožitné klíče, mezi nimiž jest historicky památný ten, kterým uzavřeno bylo vězení Jana Augusty, proslulého biskupa Českých braň, žalařovaného na Křivoklátě 16 let (od r. 1548—1564).

telů. Roku 1645 marně hrad 3 týdny obléhán od Švédů. Proto byl r. 1655 prohlášen za státní pevnost moravskou a udržován v dobrém stavu. Od r. 1828 hrad Pernštejn náleží rodině Mitrovských. Vladimír hr. Mitrovský z Mitrovic a Nemyšle r. 1862 obětavě hrad opravil. I nynější majitel Vladimír Mitrovský po příkladě otcové věnuje mu velmi starostlivou péči.

VÝTAH Z „ŘÁDU PRO NÁVŠTĚVNÍKY HRADU PERNŠTEJNA“

schváleného ministerstvem školství a národní
ověty ze dne 22. února 1929, číslo 30.659-28

Prohlídky hradu dovoleny jsou každodenně po celý rok i v době, kdy hrad je obýván panem majitelem neb jeho hosty.

Mládež do 14 let má přístup jen v průvodu dospělých průvodců; správa hradu může odepřítí prohlídku osobám, jež nemohou se dostatečně legitimovati.

K účelům studijním povoluje se vážným pracovníkům vědeckým přístup do všech místností hradu a do knihovny podle možnosti kdykoliv, ohlásí-li se písemně 14 dní napřed u pana majitele.

Ohláška taková necht obsahuje přesné udání o podmětu, účelu a rozsahu zamýšleného studia, jakož i o době, jež by byla badateli nejvýhodnější. Badatelé se zavazují věnovati podle možnosti hradní knihovně 1 exemplář svých publikací, v nichž uloží poznatky tímto studiem nabyté, neb otisknou reprodukce studovaných předmětů.

Širší obecnostvo a hromadné návštěvy spolkové jsou povinny za prohlídku zapraviti vstupné 5 Kč za osobu a obdržeti u vrátného vstupenky.

Školní dítky platí Kč 1— za osobu, studující středních škol Kč 2— za osobu. Hradní zaměstnanci jsou za provádění návštěv panem majitelem samým odměňováni a nesmějí od návštěvníků přijímati žádných dalších odměn zvláštních. — Jakékoliv slevy na vstupném se nepočítají.

Vladislavský portál v I. patře.

Knižecí administrace panství Náchodského instrukce pro P. t. obecnstvo k návštěvě údolí ratibořického -----

Celé údolí ratibořické je majetek soukromý a to nutno míti stále na zřeteli.

1. V období počasí deštivého jest návštěva parku zámeckého obecnstvu zapovězena.

2. Mešká-li knížecí rodina na zámku ratibořickém, je park zámecký pro obecnstvo vůbec uzavřen. – Jinak s předem vyžádaným od administrace dovolením (udati vždy den a hodinu návštěvy) a za průvodu knížecího zahradníka, u něhož třeba se hlásiti (bydli v přizemí skleniku v parku) – lze shlédnout ratibořický park;
k hromadné návštěvě altánu rýzmburského také třeba svolení administrace.

3. Dle tabulek tu a tam na stromech upevněných je průchod bažantnici slušnému obecnstvu do odvolání popřán; spolkům však, školám, korporacím a pod., které **hromadně** hodlají navštívití údolí ratibořické, jest dříve písemně u „Knižecí administrace panství Náchodského v Náchodě, zámek“ o dovolení za průchod bažantnici požádati, která ochotně průchod povolí, ovšem s podmínkou, že při průchodu bažantnici nebude se zpívati, hráti, troubiti a pod.

4. Při návštěvě dalšího údolí úpského nutno se řídití pokyny na tabulkách.

Cyklistům je jízda na soukromých knížecích cestách dovolena; třeba ovšem pamatovati, že všeliká nenáležitost mohla by přivodit zákaz jízdy cyklistské.

5. Na nově založených lesních cestách je průchod jednotlivcům – ne však spolkům a hromadným návštěvám – až do odvolání popřán.

2

Obr. 26: Ratibořice
historická fotografie
z doby zpřístupnění
objektu (archiv autora).

Obr. 27: Hrad Český
Šternberk, dobová
fotografie (archiv
autora).

Obr. 28: Švihov,
dobová fotografie
hradu zpřístupněného
po druhé světové
válce (archiv autora).

Ř á d

pro návštěvníky zámku v Bechyni

1. K účelům vzdělávacím dovolen jest do odvolání přístup do významnějších místností Paarovského zámku v Bechyni a prohlídka jeho sbírek:

a/ obecenstvu ve skupinách až do 15 osob najednou, po předchozím ohlášení v kanceláři Ředitelství lesů a statků.

b/ hromadným návštěvám žactva škol nejméně měšťanských a vyšších i spolků odborných a vzdělávacích, ohlásí-li se aspoň 14 dní předem u Ředitelství lesů a statků Alfonse Paara v Bechyni, aby ředitelstvo mohlo býti včas vyrozuměno pro případ náhodilé překážky, jež by nepřípouštěla prohlídku ve zvolený den.

2. Prohlídky jsou povoleny v době od 10 do 12 hod. a od 14 do 16 hod. v p o n d ě l í, v e s t ř e d u a v p á t e k, kromě doby, kdy zámek jest obýván majitelem aneb členy jeho rodiny.- Tím není omezeno ustanovení bodu 3 o přístupnosti sbírek vědeckým pracovníkům.-

Z důvodů na snadě jsoucích nedovoluje se přístup do zámku za deštivého počasí a sněhu, jelikož dlužno se obávat přílišného znečištění a poškození podlahy.

Mládež do 16 let má přístup jen v doprovodu dospělých; ředitelství lesů a statků může prohlídku odepřít osobám, které se nemohou dostatečně legitimovati. Prohlídka významnějších místností bechynského zámku děje se jen v doprovodu dozorcího personálu a jest vedena takto: nádvoří, jelenice, Rožmberský sál a zbrojnice.

Prohlídka zámecké zahrady a to po levé straně s vyhlídkou do údolí řeky Lužnice dovolena jest do odvolání pouze v p o n d ě l í, v e s t ř e d u a v p á t e k od 8 hod. dopolední do 18.hod.odpolední.- Prohlídka pravé strany zámecké zahrady dovolena jest ve stanovených dnech jen není-li zámek obydlen majitelem neb členy jeho rodiny.

Choditi smí se jen po upravených cestách, není dovoleno voditi sebou psy, jezdit na kolech a s dětskými kočárky.- Rovněž není dovolen vjezd na kolech, motocyklech a autech.- Trhání květin, olgmování keřů a stromů, odhazování papírů a každé jiné znečišťování zahrady se přísně zapovídá.-

Veškeré přestupky návštěvního řádu budou stíhány a požadována náhrada škody od 2.--Kč výše ve prospěch místních chudých.

Prohlídka jiných místností se výjimečně povoluje osobám, které prokáží zvláštní zájem vědecký.- Je proto třeba vyžádati si písemně pro tyto podrobné prohlídky zámku nejméně 14 dní předem u Ředitelství lesů a statků v Bechyni zvláštní povolení

Obr. 30: Zámek Konopiště, dobová fotografie z 20. let 20. století (archiv autora).

Obr. 31: Zámek Konopiště, návštěvní řád z roku 1925 (archiv autora).

Panství konopištské bylo republikou československou jako majetek habsburský dle znění 208. článku mírové smlouvy převzato do státní správy, ovšem nikoliv bezplatně, poněvadž republika naše zaplatila za Konopiště náhradu ve prospěch republiky rakouské na srážku reparačních dluhů.

Habsburkové, zkonfis kovávše Konopiště českému šlechtici Bernardovi Hodějovskému, musili toto opět po 300 letech navrátiti do rukou národa.

PŘEDPIS O PROHLÍDCE ZÁMKU KONOPIŠTĚ.

K upravení návštěvy a prohlídky zámku Konopiště, vnitřních jeho komnat, zařízení a sbírek stanoví se toto:

1. Zámek a jeho vnitřní místnosti lze mimo každý pátek prohlédnouti od měsíce května do 15. září od 9 hod. dopoledne do 4 hodin odpoledne s polední přestávkou od 12 do 1 hod. Vstupenky prodávají se v zámku Konopiště. Vstupné do zámku činí 3 Kč. Školní dítky v průvodu a za přísného dohledu učitelů neplatí vstupného. Hromadné návštěvy nad 10 osob platí 2 Kč za osobu.

2. Každý návštěvník, ať jednotlivci, ať společnost nebo spolek musí se hlásiti u zámeckého strážce, jemuž hromadné návštěvy musí se vykázati potvrzením spolku (jehož jsou členy) o počtu členů prohlídky se zúčastnících.

3. Dovnitř zámku lze vejti jen v průvodu zámeckého správce nebo strážce a musí se každý bez rozdílu jeho pokynům podrobiti. Společnostem nebo spolkům jest prohlídka dovolena jen v menších skupinách s jedním průvodčím. Při návštěvě vnitřních místností nesmí nikdo z řady vybočovati. Školní mládež v průvodu a pod zod-

povědným dozorem učitelů může býti vstup dovolen, ale v menších skupinách. Za členy spolku jsou zodpovědní zástupci spolku a nesmějí členové spolku mezi sebou strpěti osob do jich řad nepovoláných, jim neznámých. V době, kdy v hradní kapli konají se bohoslužby (v neděli a ve svátek od ½ 10.—½ 11.), není prohlídka těchto místností dovolena. Vstup do kaple k vykonávání požehnání jest volný.

4. Co lze v zámecké budově prohlédnouti: a) obě dvoře, b) zbrojnici, c) knihovnu, d) Lohkovický sál, e) Jirské museum, f) kapli, g) věž, v níž Václav byl vězněn. Přístup do jiných místností než zde uvedených není dovolen.

5. Osoby nevhodně se chovající nebo podezřelé budou zámeckým správcem nebo strážcem ihned z návštěvy vyloučeny a ze zámku vykážány.

6. Hole, deštníky, tlumoky atd. musí býti před návštěvou zámeckému kustodovi odevzdány k uschování za poplatek 10 h.

7. Přísně jest zakázáno v místnostech zámku něčeho se dotýkati nebo něco tam psáti nebo škrábat po stěnách. Kouření v zámku kdekoli přísně je zakázáno a trestá se.

8. Fotografování a filmování v zámku vyzáduje zvláštního povolení Vrchní správy stát. velkostatku konopištského v Benešově u Prahy.

9. Každý návštěvník jest vázán těmito předpisy pod následky trestního řízení.

POKYNY

PRO NÁVŠTĚVNÍKY PARKŮ KONOPIŠTSKÝCH.

Parky konopištské jsou majetkem republiky Československé a sveržují se ochranně obecně.

Přístupny jsou:
od 1. března do 30. dubna od 8 do 19 hod.,

Obr. 32: Zámek Hluboká nad Vltavou na počátku 20. století (archiv autora).

Obr. 33: Pohled na Český Krumlov v první čtvrtině 20. století (archiv autora).

Zpřístupněné hrady a zámky v době mezi první a druhou světovou válkou

Za první republiky se počet zpřístupněných památkových objektů, hradů a zámků, dále rozšiřoval. Vedle Konopiště byly nově otevřeny pro návštěvníky jihočeské schwarzenberské památky – Hluboká, Český Krumlov, Třeboň a Ohrada. Zdejší návštěvní řády se staly následně vzorovými pro další památky – např. zámek Hořovice či Bechyně. Návštěvní řády byly schvalovány na základě výnosu ministerstva školství a národní osvěty v Praze. Návštěvníkům byly prezentovány reprezentační a společenské interiéry, soukromé prostory zůstávaly pochopitelně uzavřené. V době, kdy na objektu pobývala rodina majitele, měla právo i na uzavření zbývajících prostor. Prohlídky byly vedeny výhradně s průvodcem. Průvodci byli placeni majitelem a podle pokynů návštěvních řádů nesměli přijímat žádné odměny od návštěvníků.⁸⁾ Návštěvní řády schvalovalo ministerstvo školství a národní osvěty.

V průběhu druhé světové války byly hrady a zámky ve většině uzavřeny, často byly využívány pro potřeby Německé říše a jejích představitelů. Hrad Karlštejn, který se za války stal úložištěm pro nejcennější fondy Národní knihovny, Národní galerie a dalších institucí, zůstal zpřístupněný a zachovaly se i doklady o jeho poměrně vysoké návštěvnosti.⁹⁾ Historické fondy a umělecké sbírky hradů a zámků byly v této

8) Např. návštěvní řád schwarzenberských objektů z doby první republiky pro objekty Hluboká, Český Krumlov, Třeboň a Ohrada.

9) Návštěvnost Karlštejna v době druhé světové války – r. 1942: 53 323 návštěvníků, r. 1943: 78 641 návštěvníků, r. 1944: 66 101 návštěvníků.

**Knížete ze Schwarzenbergu inventární kontrola
v Českých Budějovicích, Jeronýmova ulice číslo 1.**

Ř Á D

**pro návštěvníky na knížete ze Schwarzenbergu
památkovém majetku.**

Schválený úpisem ministerstva školství a národní osvěty v Praze, ze dne 24. dubna 1924, č. j. 52.110.

§ 1. K účelům vzdělávacím dovolen jest do ohrázení přístup do význačnějších místností zámků knížete ze Schwarzenbergu a prohlídka jejich sbírek v Českém Krumlově, na Hluboké, v lozím zámku Ohradském a v Třeboni:

- a) obecně ve skupinách až do 15 osob nejpozději po ohlášení u správy zámecké;
- b) hromadným návštěvám lactva škol nejméně občanských a vyšších, jakož i spolků občasných a vzdělávacích, ohlášení se aspoň 14 dnů předem u knížete ze Schwarzenbergu inventární kontroly v Čes. Budějovicích, Jeronýmova ulice č. 1, aby pořádatelstvo věci mohlo býti vyrozuměno pro případ náhodně překážky, jež by nepřipouštěla prohlídky v den zvolený.

§ 2. Prohlídky jsou dovoleny bez předchozího povolení ve všední dny v době od 10—12 a od 14—16 hod., a to na Hluboké vždy v úterý, čtvrtek a sobota, v Čes. Krumlově a Třeboni každé pondělí, úterý a pátek kromě příkazných svátků, jakož i doby, kdy zámek jest obýván panem majitelem neb jeho rodinou.

Lozčí zámek Ohrada na Hluboké jest přístupný každého všedního dne mimo pátek, a to od 8—11:30 a od 15—17 hod., též bez předchozího povolení.

Knížete ze Schwarzenbergu archív v Třeboni s výstavou předmětů pamětek příslušen jest řádně obecně se návštěvám hromadným v době od 1. dubna do 30. září každé pondělí, úterý a pátek o 11. a 14. hod., s omezením, jaká platí pro návštěvy ostatního Schwarzenbergského majetku památkového.

Tim není omezeno ustanovení § 3 o přístupu sbírek pracovním vědeckým podle možnosti kdykoliv.

Z důvodů ná snadě jsoucích nedovoluje se přístup do zámků za počasí třeba chladného, když teplotura v místnostech příliš poklesla a pak za počasí deštivého a sněhu, je-li se obaviti přílišného znečištění a poškození podlahy.

Mládež do 16 let má přístup jen v průvodu dospělých; správa zámecká může prohlídku odopřiti osobám, jež nemohou se dostatečně legitimovati. Prohlídka význačnějších místností jednotlivých zámků knížete ze Schwarzenbergu jest aprotivně vedena takto:

Na Hluboké: schodiště, ranní sál, čtárna, malá jídelna, kuřácký salon, přijímací sál, velká jídelna, bibliotéka, kaple, zbrojnice a zimní zahrada.

V Třeboni: Rožmberský sál a nádvoří.

V Čes. Krumlově: velká kaple, malá rožmberská kaple, zmková chodba v I. a II. poschodí, stará jídelna, Eggenberg'ský sál, zlatokorunská chodba, obrazárna, divná chodba, maškarní sál a divadlo.

Prohlídka jiných místností se výjimečně též povoluje osobám, jež prokáží důvod zvláštního zájmu vědeckého. Jest proto třeba vyžádati si pro tyto podrobné prohlídky zámků nej-

Obr. 34: Zámky Český Krumlov, Hluboká, Ohrada a Třeboň, návštěvní řád schwarzenberských zámků ze dne 24. dubna 1924 (NA, fond SPS).

době ohrožovány tendencemi Německé říše, zejména A. Hitlera, který chtěl vybudovat v Linci muzeum německého umění. Jeho agenti procházeli umělecké fondy a pro potřeby muzea či vlastní soukromé sbírky zabírali a odváželi řady hodnotných děl. Některá se již nikdy nenašla a původním vlastníkům nebyla vrácena.

Zpřístupnění památky po druhé světové válce a Národní kulturní komise

Po druhé světové válce se díky zásadním majetkoprávním změnám a konfiskacím dostala zhruba čtvrtina hradů a zámků do státního vlastnictví. Jejich správy se v r. 1946 ujala Národní kulturní komise složená z odborných pracovníků – architektů, historiků, uměleckých historiků i právníků. Vedle základního zabezpečení konfiskovaného památkového fondu, zejména mobiliáře, se její pozornost soustředila na odborné zhodnocení staveb hradů a zámků a výběr těch nejhodnotnějších, které byly určeny ke zpřístupnění.

Na základě Dekretu presidenta republiky Edvarda Beneše č. 12/1945¹⁰⁾ byl ze 496 zkonfiskovaných hradů a zámků vybrán soubor 47 objektů, z nichž mnohé navázaly na předválečnou prezentaci. Odborná pozornost byla soustředěna také na úroveň prezentace prohlídkových tras a průvodcovskou službu. Byly zpracovávány průvodcovské texty, vytvářel se jednotný systém zajištění průvodcovské činnosti na objektech, byly prováděny odborné instruktáže, ale i kontroly průvodců.

Státní památková správa

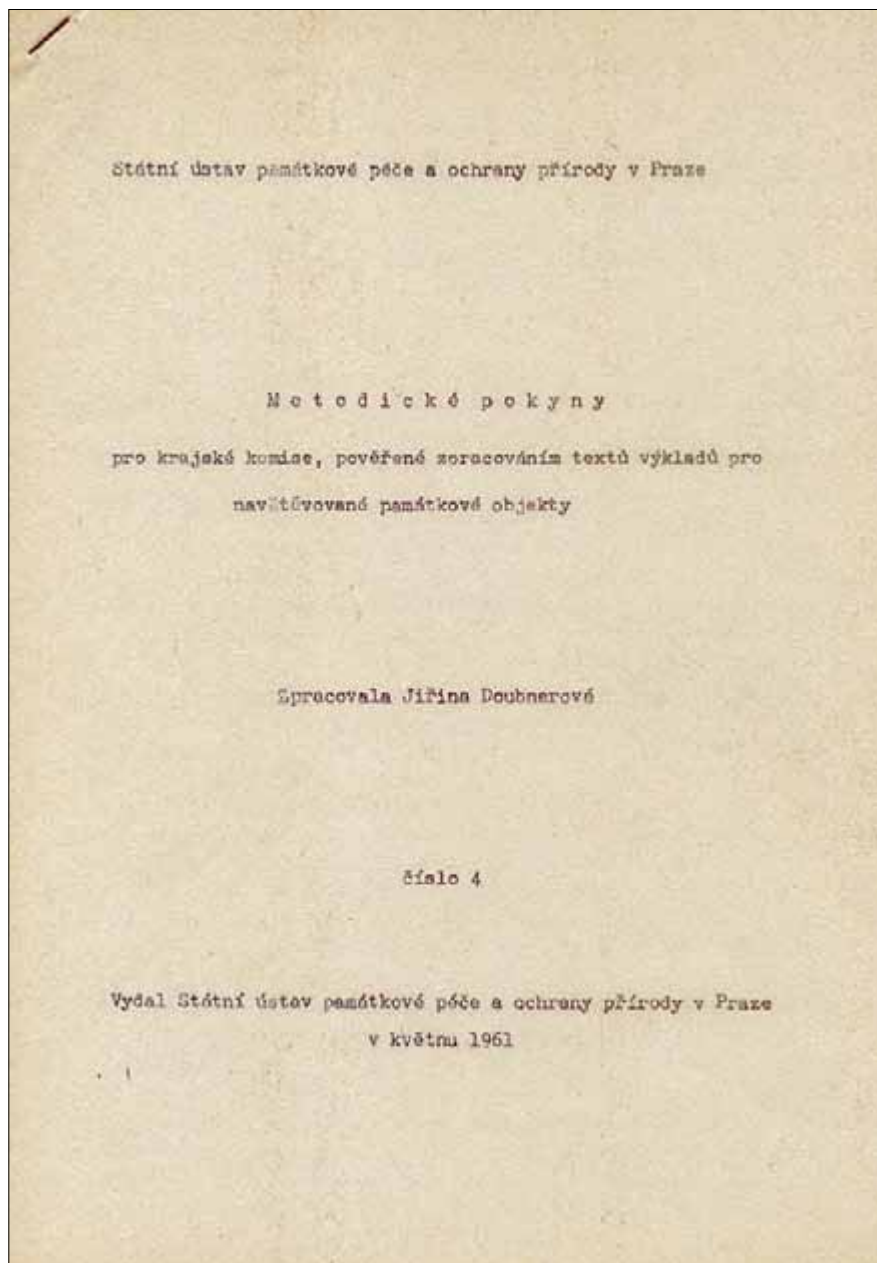
Po zrušení Národní kulturní komise v roce 1951 převzala soubor zpřístupněných památek, rozšířený o objekty zestátněné v roce 1947 a 1948,¹¹⁾ Státní památková správa. Její nově zřízený lektorát pro průvodcovskou činnost se zaměřil na zvýšení kvalitativní úrovně prohlídek památek, především hradů a zámků s klasickými památkovými interiérovými instalacemi. Angažoval odborné lektory z řad vysokoškolských studentů a připravil první komplexní metodický pokyn pro plnění průvodcovských služeb na památkových objektech.

Autorkou tohoto pokynu byla Jiřina Doubnerová.¹²⁾ Jeho základní koncepce a ustanovení jsou aktuální do dnešní doby. Důraz byl kladen na dodržení pedagogických zásad – na přiměřenost, srozumitelnou formu i zajímavost průvodcovského výkladu – nikoliv však lacinou cestou. Zdůrazněna byla estetická stránka působení interiéřů památkových objektů na návštěvníky. J. Doubnerová upozornila také na chyby a nešvary v dosavadní průvodcovské činnosti, především přesycování návštěvníků

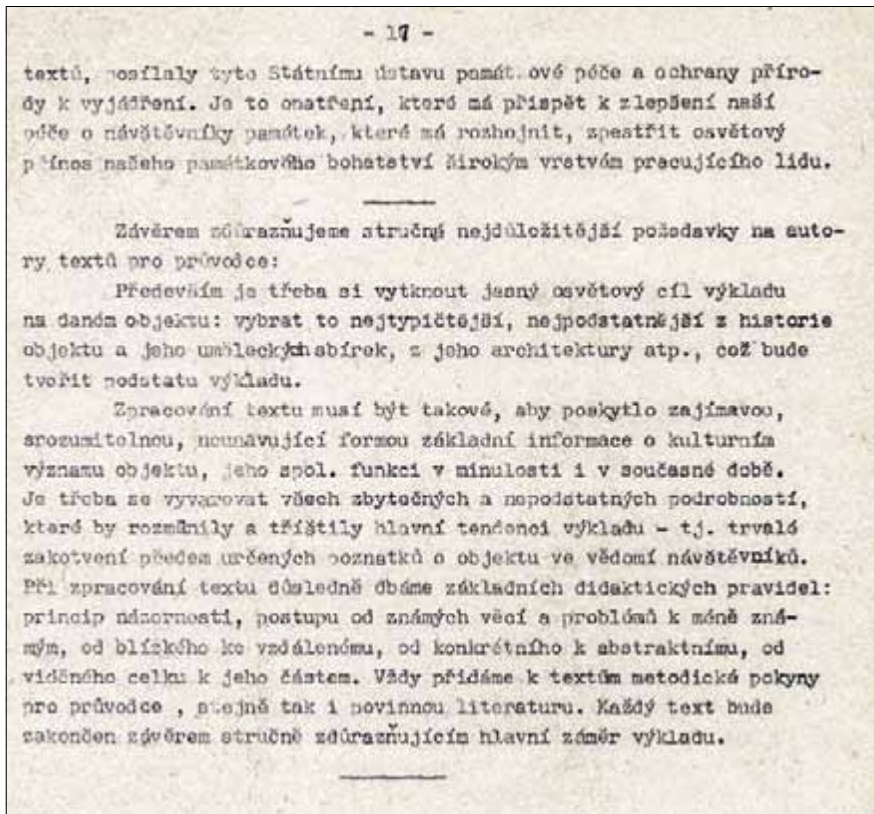
10) Dekret presidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

11) Zákon č. 142/1947 Sb., Zákon č. 143/1947 Sb., Zákon č. 46/1948 Sb.

12) DOUBNEROVÁ, J. *Metodický pokyn pro krajské komise pověřené zpracováním textů, výkladů pro navštěvované památkové objekty*. SÚPPOP Praha, 1961, separát č. 4.

Obr. 35: J. Doubnerová, Metodické pokyny pro zpracování průvodcovských textů, které vydal Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v r. 1961 (materiál OPPO, NPÚ GnŘ).

Obr. 36: Metodické pokyny z r. 1961 upozorňují na nutnost přiměřeného výkladu na hradech a zámcích bez nadměry dat, cizích termínů atd.

podrobnostmi, jmény či odbornými termíny bez náležitých vysvětlení.

Na základě zpracované metodiky se postupně připravovaly průvodcovské texty pro jednotlivé objekty, dokonce i speciální texty pro dětské návštěvníky.

V r. 1958 zpracoval např. Jiří Douglas Sternberg, v té době kastelán hradu Český Šternberk a bývalý majitel, text pro průvodce hradu. Kromě erudované historické koncepce obsahoval text i základní metodické rozdělení na informace důležité, stěžejní a doplňkové, rozšiřující a vysvětlující. Formálně nebyl text rozdělen scénářovým způsobem, ale hustotou řádkování byly hlavní a doplňkové údaje vizuálně odlišeny.

Přes připravenost a odbornou vybavenost lektorátu Státní památkové správy nebyla v reálu metodika průvodcovských služeb naplněna. Přispěla k tomu decentralizační opatření v organizační struktuře památkové péče i následný vývoj v 60. a 70. letech 20. století, kdy podstatnou úlohu v koncepcích a znění textů hrály ideové

- 9 -
Ú v o d

ke všem průvodcovským textům na objektech spravovaných Střediskem státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje.

Lidstvo je odedávna obklopeno svou vlastní minulostí. Avšak teprve nedlouhou dobu jeví o ni zájem, usiluje o její pochopení. Podstatný krok vpřed přineslo v tomto směru 19. století, jež položilo první základy našich znalostí o životě minulých generací. Tehdejší dějepisceví však - aš na nepatrné výjimky - vycházelo z idealistických filosofických premis. Domnívalo se, že hybným motorem vývoje byly především činy vynikajících jednotlivců, vůdčích osobností a nedovedlo ocenit úlohu lidových mas. Nedovedlo pochopit, že ne jakési neměnné ideje, více nebo méně vznešené, ale výrobní poměry a výrobní vztahy jsou určujícími faktory dějinného vývoje - vzpomněme-li jen těch nejdůležitějších omylů idealistické historiografie. Přírodní a technické vědy dosáhly již za kapitalismu značného rozmachu a úspěchu, avšak do těch vědních specializací, jež se zabývají samotnou lidskou společností - a zde především do dějepisceví - přinesl zásadní obrat až marxisticko - leninský světový názor, tj. obrat od idealismu k materialismu, od falešného k reálnému pohledu na společnost.

Uvedenou skutečnost oceníme pochopitelně i při pohledu na materiální pozůstatky naší minulosti, na památkové objekty, kterých máme právě u nás tolik, že to - i v mezinárodním srovnání - snad ani nedovedeme dostatečně ocenit. Dnes již dobře víme, že např. středověký hrad není dokladem romanticky pojatých životních způsobů středověkého rytířstva, ale především dokladem jistého způsobu hospodářského, politického a vojensko-správního uspořádání naší země v té či oné době. Podobně je tomu a naším pohledem na uměleckou, resp. umělecko-historickou stránku našeho vnímání historických památek. Víme, že vývoj umění, tak jak se s ním na našich hradech a zámcích setkáváme, není jakousi tajemnou a na veškerém okolním světě nezávislou veličinou, že na památkách naší minulosti nesledujeme jen vývoj a střídání jednotlivých stavebních slohů, uměleckých škol apod. Víme, že i umění je jednou ze složek, sfér společenského života,

politické aspekty. Průvodci byli instruováni tak, aby neopomněli zhodnotit „ideově správně“ úlohu šlechty, feudálů, na jedné straně a poddaných na straně druhé. Přesto se u mnoha památkových objektů podařilo realizovat odborné akce, např. stavebně historické průzkumy, historické a uměleckohistorické analýzy, a vytvořit tak kvalitní odborný základ pro jejich interpretaci.

Postupně se začínala věnovat intenzivnější pozornost výběru průvodců, přijímaných na památkové objekty, na základě jazykových zkoušek, jejich proškolení a následným kontrolám v průběhu vykonávané praxe.

Komise pro posuzování průvodcovské činnosti

Na konci 70. letech 20. století vznikla při Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze (SÚPPOP, jeden z předchůdců dnešního Národního památkového ústavu) Komise pro posuzování průvodcovské činnosti,¹³⁾ složená z pracovníků SÚPPOP, krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody i správ památkových objektů. Její činnost se zaměřila na několik oblastí.

Metodicky i prakticky byla řešena otázka vzdělávání a přípravy průvodců. Při SÚPPOP vzniklo specializační studium památkové péče, určené zpočátku především pro pracovníky správ památkových objektů. Uzavřeny byly smlouvy se školami zaměřenými na cestovní ruch a jejich studenti vykonávali recipročně odborné praxe na vybraných hradech a zámcích.

V r. 1982 byl vydán Metodický návod pro průvodcovskou službu na památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR,¹⁴⁾ který nadefinoval úkoly v oblasti průvodcovských služeb. Byly stanoveny podmínky a doporučení k výběru průvodců, jejich vzdělávání, kontrolám, navazujícím odborným praxím. Vytvořen byl také systém tvorby a schvalování průvodcovských textů. Jako optimální forma průvodcovského textu byl doporučen tzv. scénářový typ, který byl metodicky dopracován a podle kterého se postupně začaly zpracovávat nové texty pro hrady a zámky. Texty podléhaly schvalovacímu řízení, které probíhalo jako ukázková prohlídka vždy na příslušném památkovém objektu. K jejich znění se vyjadřovala vedle členů komise také správa příslušné památky. V této době vydané metodické pokyny mají v mnoha směrech, zejména didaktických aspektech, trvalou aktuálnost do dnešní doby.

Po r. 1989 došlo k zásadním změnám v majetkoprávních poměrech hradů a zámků. Přijetím restitučních zákonů se řada z nich vrátila do soukromého majetku nebo vlastnictví obcí a měst. Díky decentralizačním i personálním opatřením na pracovištích dnešního Národního památkového ústavu byla zrušena místa pracovníků zabývajících se na regionální úrovni průvodcovskou činností, organizujících výběrová řízení a školení. Mnozí z nich byli do té doby pro správy památkových objektů

13) *Jednací řád komise pro společenskou prezentaci památek*. SÚPPOP, 1983 čj. 383/83

14) Metodický pokyn zpracoval kolektiv autorů pod vedením PhDr. Jarmily Netkové. Členové pracovní skupiny byli Karel Janíček, PhDr. Ivan Reholka, Václav Bis. SÚPPOP Praha, březen 1982.

nepostradatelní, např. při SSPPOP středních Čech, jiní pracovali v této oblasti spíše formálně. Péče o průvodce byla následně ponechána fakticky na správách jednotlivých objektů. Jejich odlišné zaměření ovlivnilo i následný vývoj, mnohdy diametrálně rozdílnou úroveň průvodcovských služeb, odvislou od individuálních přístupů vedoucích správ památkových objektů. Ti nejsou a nemusejí ani být v této oblasti právě specialisty, nemají přístup k potřebným odborným metodickým materiálům z oblasti historie, didaktiky, psychologie apod. Potřeba zpracování či aktualizace některých alespoň základních zásad metodiky průvodcovské činnosti na zpřístupněných památkových objektech tak vyplynula v současné době právě z této situace.

Obr. 38: Reprezentační návoštěvní kniha zámku v Kostelci nad Orlicí (foto autor).

3. Současná situace v oblasti průvodcovské činnosti

V r. 2009 se uskutečnila konference „Quo Vadis – Hradů a zámků“ v Jindřichově Hradci se zástupci správ památkových objektů, pracovníky NPÚ, Ministerstva kultury a dalšími hosty, včetně zástupců Asociace soukromých majitelů hradů a zámků. Jedním z projednávaných témat byla také problematika průvodcovských služeb na památkových objektech a jejich perspektivy.¹⁵⁾

Jednoznačně bylo konstatováno, že průvodcovská činnost má v prezentaci hradů a zámků své nezastupitelné místo a bude v jejich prostředí preferována před jinými typy zprostředkování informací (kustodi/stacionární průvodci, tištěné texty, magnetofony, audio-průvodci apod.). Kvalitní živý průvodce dokáže diferencovat průvodcovský text podle skladby skupiny návštěvníků, reagovat na případné dotazy a podněty, ale také zvládat mimořádné situace, které mohou kdykoliv nastat (nevolnost návštěvníka, rušící malé děti, nevybíravé a agresivní chování návštěvníků). Průvodce zároveň dohlíží na bezpečnost prohlídkové trasy a jednotlivých exponátů. Chrání i bezpečnost vlastních návštěvníků (upozornění na nebezpečný terén, schody, snížené podhledy apod.).

Vzhledem k množství úkolů kladených na průvodce památkového objektu je pro většinu hradů a zámků stěžejní jiná hlavní forma prezentace interiérů. Přesto současná doba, její styl a měnící se potřeby a požadavky návštěvníků památek, nutí stále více hledat nové způsoby prezentace a interpretace památkových objektů včetně jejich mobiliárních fondů. Cílem je často motivovat k poznávání památek nové cílové skupiny, na které klasické metody nejsou účinné. V posledních letech také stále narůstá množství nejrůznějších doplňkových vzdělávacích programů, různých typů populárně-naučných akcí, netradičních prohlídek, tematicky zaměřených výstav apod. Kromě prohlídek s průvodcem se nabízí i další způsoby prezentace přístupných památkových objektů, o nichž pojednávají následující kapitoly.

Volná prohlídka památkového objektu s různými typy informačních systémů

Volné prohlídky, mnohdy vyžadované zejména zahraničními turisty, přinášejí v sobě pro podmínky českých hradů a zámků a jejich bohatě vybavené interiéry vážná rizika. Kromě vlastní bezpečnosti exponátů, zařízení interiéru, mohou nastat problémy klimatického charakteru vyvolané kumulací lidí v návštěvníckých špičkách. Volně koncipované prohlídky bez průvodců limitují instalační možnosti a drobné předměty, které by mohly být zcizeny, vylučují z prezentace úplně, nebo je odsuzují

15) Sborník konference. *Hradů, zámků, quo vadis? Správa a rozvoj přístupných památkových objektů jako specifický multidisciplinární soubor činností*. Sekce průvodcovská služba (s. 42–45). Praha, 2009.

11,35 – 12,05

Zásady péče o hrady a zámky, Prof. Ing. arch. akad. arch. Václav Gírsa, fakulta architektury ČVUT

12,05 – 12,25

Požární prevence památkových objektů, Prof. Ing. Jiří Zelinger, DrSc., Technické muzeum v Brně, externí spolupracovník Národního památkového ústavu v otázkách požární bezpečnosti

12,25 – 12,45

Systemizace v NPÚ a její dopad na památkové objekty, Ing. Aleš Krejčů, externí spolupracovník Národního památkového ústavu

12,45 – 13,00

Interní audit v NPÚ, Ing. Hana Srbková, oddělení interního auditu, ústřední pracoviště NPÚ

13,00 – 14,00

Oběd v Divadelním sále (možnost prohlídky Adamova stavení zámku)

14,00 – 16,30

Odpolední jednání konference v devíti sekcích:

1.	Edukativní programy a možnosti čerpání prostředků z evropských fondů k jejich realizaci	Vedoucí sekce: Mgr. Tomáš Wizovský – kastelán státního hradu a zámku Bečov PhDr. Martina Veselá – odborná náměstkyně, ÚOP Telč PhDr. Miloš Kadlec – ředitel ÚOP Liberec
2.	Přívodcovská služba	Vedoucí sekce: Ing. Jaromír Kubů – kastelán státního hradu Karlštejn PhDr. Anna Matoušková – ředitelka odboru památkové péče Ministerstva kultury České republiky PhDr. Zdeněk Troup – kastelán památkového objektu kláštera Zlatá Koruna PhDr. Naděžda Kubů, CSc. – oddělení mobiliárních fondů, ÚP NPÚ
3.	Současné trendy při zpřístupňování nových prostor památkových objektů veřejnosti	Vedoucí sekce: Mgr. Stanislava Brejchová – vedoucí studijního depositáře mobiliárních fondů kláštera v Plasích PhDr. Květoslava Krížová – oddělení mobiliárních fondů, ÚP NPÚ PhDr. Tomáš Horyna – kastelán státního zámku Červená Lhota Jana Pluhařová – kastelánka státního zámku Vizovice
4.	Rehabilitace areálů památkových objektů – stavební obnova, restaurování	Vedoucí sekce: PhDr. Pavel Ecler – kastelán státního zámku Veltrusy Pavel Jerie – hlavní konzervátor, ÚP NPÚ Ing. arch. Věra Kučová – odborná náměstkyně generální ředitelky Národního památkového ústavu Ing. Inka Truxová – oddělení specialistů – historické parky a zahrady, ÚP NPÚ
5.	Rehabilitace historických parků a zahrad v rámci areálů památkových objektů	Vedoucí sekce: Ing. Božena Pacáková – oddělení specialistů – historické parky a zahrady, ÚP NPÚ Ing. Lenka Křesadlová, PhD. – oddělení specialistů, ÚOP Kroměříž
6.	Prezentace památkových objektů veřejnosti a jejich integrace do cestovního ruchu	Vedoucí sekce: Ing. Šárka Tittelbachová – Vysoká škola obchodní, o.p.s. Bc. Julie Aussenbergová – provozní odbor, ÚOP ve středních Čechách Mgr. David Růžička – kancelář ředitele, ÚOP Plzeň
7.	Plánování a produkce komerčních aktivit na památkových objektech a přípustná míra jejich komercializace	Vedoucí sekce: Karel Bobek – kastelán státního zámku Kozel Doc. Ing. Jiří Patočka, CSc. – vedoucí katedry Arts Managementu, fakulta podnikohospodářská, VŠE v Praze PhDr. Eva Lukášová – oddělení mobiliárních fondů, ÚP NPÚ
8.	Důležitost požární prevence pro památkový objekt	Vedoucí sekce: Prof. Ing. Jiří Zelinger, DrSc. – externí spolupracovník NPÚ Bc. Ondřej Cínk – správce depositáře hradu a zámku Bečov Miroslav Černý – referát klimatologie, ÚOP ve středních Čechách
9.	Systém kvality služeb poskytovaných na památkových objektech a zpětná vazba jejich návštěvníků	Vedoucí sekce: Ing. Petr Svoboda – provozně-ekonomický náměstek ÚOP ve středních Čechách Ing. Marie Krejčová – kastelánka státního zámku Konopiště Ivan Senk – kastelán státního zámku Hrádek u Nechanic

16,30 – 17,00

Přestávka

17,00 – 18,30

Resumé z jednotlivých sekcí v plénu

19,00

Večeře v Divadelním sále

Obr. 39: Hrady a zámky Quo vadis, část dvoudenní porady byla věnována také průvodcovským službám na památkových objektech.

Mgr. Tomáš Wizovský, kastelán státní hrad a zámek Bečov

1. Edukativní programy a možnosti čerpání prostředků z evropských fondů k jejich realizaci

1. Za **edukativní aktivity** považujeme výchovné a vzdělávací programy pro definované cílové skupiny.
2. Nutnost **terminologického sjednocení pojmů a kategorií** – předstupněm těchto aktivit jsou zážitkové programy s edukativními prvky.
3. NPÚ by měl využít svůj **potenciál PO** k jejich realizaci preferujeme kvalitu nad kvantitou.
4. **Zakotvit konkrétně vzdělávací úlohu do statutu organizace** v návaznosti na HÚ (vyřešit konflikt s některými interními předpisy a směrnicemi).
5. **Vytvořit profesionální zázemí** (pracovní skupina, poskytování poradního servisu pro zájemce o realizaci těchto aktivit z řad ÚOP a PO, včetně adekvátního personálního, mzdového a materiálního zajištění).
6. **Vytvoření sítě edukačních center** – krajské zastoupení (spádová oblast).
7. **Edukativní činnost nezavádět plošně ani direktivně**.
8. Cílem edukativních programů **není primárně ekonomický zisk**, ale výchovně **vzdělávací činnost** – působení na veřejnost a zviditelnění pozitivní úlohy památkové péče.

9. Pro konstrukci edukativních programů se jeví jako nezbytné:

- využít všechny možnosti finančního čerpání (Evropské fondy, granty a dotace KÚ, atd.).
 - domyslet trvalou udržitelnost a funkčnost do budoucna.
- #### 10. Nutnost spolupráce s pedagogickými institucemi, zajištění odpovídající kvality edukativních programů z hlediska odborného i didaktického.

Na základě práce sekce zapsal Mgr. Tomáš Wizovský

2. Průvodcovská služba

Průvodcovská služba na památkových objektech v českých zemích má minimálně dvoustoletou historickou tradici. Na základě archivních záznamů se považuje za zahájení této činnosti zpřístupnění zámku Frýdlant v roce 1801, i když je známo ze zápisů v tzv. návštěvních knihách zpřístupnění některých památkových objektů již koncem 18. století. Průvodcovská služba vždy byla a je jednou z nejdůležitějších součástí prezentace objektů a přímým kontaktem s veřejností. Výrazně může ovlivnit vztah návštěvníka k historickým objektům, historii i národnímu povědomí. Přestože se v minulosti objevily názory na další formy zpřístupnění, např. volné prohlídky se stacionárními

Obr. 40: Hrad a zámek, Quo vadis, závěry sekce, která se zabývala problematikou průvodcovských služeb.

Ing. Jaromír Kubů, kastelán státního hradu Karlštejn

průvodci, je vedená prohlídka skupiny návštěvníků prostřednictvím živého průvodce nejpřirozenější, nejúčinnější a nejobsažnější formou sdělení.

V této souvislosti je třeba připomenout prvoplánové cíle státu při zprostředkování památkového fondu a kulturního dědictví, jako je poskytování informací, prohloubení poznání a vzdělanosti, posílení občanských postojů, kultivace osobnosti, přitažlivá náplň volného času, trvalá zainteresovanost na kulturním dědictví, posílení lokálního i státního patriotismu, posílení tolerance. Nástroji zprostředkování jsou zprístupnění elementárních informací a tvorba produktů. K druhoplánovým cílům státu patří tržní realizace kulturního kapitálu, optimalizace pozitivních externalit. Větší schopnost vnímat památkový fond a rozumět mu v širších kulturně-historických a socioekonomických souvislostech má jen občan poučený.

Průvodcovská služba na památkových objektech by měla využívat poznatků historie, kunsthistorie a zkušeností z oblasti edukace a turistického ruchu a musí respektovat zásady průvodcovské činnosti platné pro celý Národní památkový ústav. Tyto zásady musí řešit stránku obsahovou, formální, procesní, dokumentační, pracovněprávní, technickou, vyváženosti s ostatními produkty zprostředkování, marketingu a zpětné vazby.

Obsahová stránka průvodcovské služby musí respektovat následující principy:

- soulad s poznatky současné historiografie
- zapojení poznatků z procesu ochrany a uchování památkového objektu
- srozumitelnost
- proporcionalita obsahové přitažlivosti, přiměřenosti vůči auditoriu pojmenovaných odpovědností vůči každému konkrétnímu památkovému objektu.

Základním studijním materiálem pro výuku průvodců je průvodcovský text zpracovaný v užší a širší verzi, text, tzv. scénářového typu, který umožní vyvážený výklad s využitím širšího spektra historických disciplín, vyváženost výkladu z hlediska časové osy a objektivní interpretaci dějin památkového objektu. Průvodcovské texty by měly být zpracovány odborným pracovníkem, především např. tím, který se podílel na tvorbě interiérové instalace ve spolupráci se správou památkového objektu.

Autorství není vyloučeno ani u osoby kastelána nebo člena správy, s nezbytnou konzultací s odborným pracovníkem. Autorství však musí být adresné a spolupráce na realizaci průvodcovského textu může být předmětem další diskuse.

V popisu pracovní činnosti vedoucích odboru správ (kastelánů) památkových objektů mohou být i tato práva a povinnosti: řídí oddělení návštěvnického provozu prostřednictvím jeho vedoucího, odpovídá za řádné a plynulé provádění průvodcovské služby, kontroluje správnost podávaných výkladů, jejich kvalitu a formu, provádí výběr sezónních průvodců na dohodu o pracovní činnosti a na pracovní smlouvu, zajišťuje výběr zaměstnanců z hlediska odborné a morální způsobilosti.

Praxe zajišťování průvodcovské služby na památkových objektech:

V roce 2008 pracovalo na památkových objektech, především hradech a zámcích ve správě Národního památkového ústavu 1249 průvodců na hlavní pracovní poměr, dohody o pracovní činnosti a dohody o provedení práce. Z nich například 315 průvodců na hlavní pracovní poměr představovalo v přepočtu celkem 191 plných pracovních úvazků.

Zdroji stálých a sezónních průvodců jsou zájemci z řad studentů různých stupňů a druhů škol, v mnoha případech přímo z místa (města), ve kterém se památkový objekt nachází. Dalším zdrojem mohou být školy (např. cestovního ruchu), s nimiž se spolupráce s památkovými objekty realizuje na základě uzavřených smluv (poskytnutí praxe studentům). Značnou výhodou takto uzavřené spolupráce může být i příprava studentů na průvodcovskou činnost již na škole prostřednictvím jejich učitelů.

Přijímání průvodců pro průvodcovskou činnost na památkových objektech může probíhat třemi způsoby: na základě žádosti, na základě osobního rozhovoru a přijímacím řízením. Nejširší přijímací řízení pak může obsahovat: test z historických vědomostí, zkoušku z cizího jazyka, praktickou ukázkou schopnosti uchazeče „prezentovat“, tj. zvládnutí tzv. modelové situace pro zjištění způsobu vystupování a projevu, umění „improvizace“ a pohybování se v prostoru fiktivního interiéru. Přijímací řízení musí obsahovat osobní rozhovor s uchazečem podle stanovených pravidel i závěrečné hodnocení uchazečů přijímací komisí a její rozhodnutí o přijetí a nepřijetí uchazečů. Přijetí uchazeči by měli splňovat následující předpoklady: ukončené střední vzdělání a dosažení 18 let věku, (z obou předpokladů však v praxi existují výjimky), znalost alespoň jednoho cizího jazyka, vystupování na vysoké úrovni, dobré vyjadřovací schopnosti a vzhled, organizační schopnosti, zdravotní způsobilost, schopnost práce v kolektivu, schopnost kvalifikovaně zodpovídat dotazy. Další vzdělávání se předpokládá hlavně u stálých průvodců, např. formou specializačního studia památkové péče.

Nezastupitelnou a mimořádně důležitou fází pro kvalitní výkon práce přijatého průvodce je jeho odborné

vedení. Každý nový zaměstnanec-průvodce musí absolvovat školení s následujícím obsahem sdělení: seznámení s památkovým objektem a se způsobem a specifickou průvodcovské činnosti na každém konkrétním objektu, upozornění na bezpečnostní a provozní rizika, prokazatelné seznámení s popisem pracovní činnosti, zásadami zajišťování bezpečnosti práce, požární ochrany, bezpečnosti památkového objektu, sbírek i osob, návštěvním řádem, ubytovacím řádem. Následuje samotné uzavření pracovní-právního vztahu a podepsání příslušných dokumentů. Školení by mělo dále obsahovat požadavek na schopnost přizpůsobení výkladu různorodým skupinám návštěvníků, minimálně z hlediska věkového a zájmového. Speciálním úkolem je provádění zdravotně postižených občanů.

Průvodce by měl být před započítím své vlastní práce seznámen se způsobem řešení a chováním v tzv. mimořádných, nestandardních situacích: v případech nevhodného chování návštěvníka, náhlého zdravotního postižení návštěvníka, rušení prohlídky návštěvníkem (dospělým, dítětem), vědomého poškození vnitřní výzdoby a architektury památkového objektu, zjištění eventuální ztráty exponátu na prohlídkové trase.

Neméně důležitou fází je kontrola samostatné práce nového průvodce obvykle vedoucím návštěvnického provozu nebo jím pověřeným pracovníkem, např. služebně starším kolegou – zkušeným průvodcem a následující rozbor obsahu výkladu a společné provedení oprav interpretovaného textu, a to i v cizích jazycích. Součástí kontroly mohou být další doporučení techniky vedení prohlídky získaná a ověřená praktickými zkušenostmi služebně starších průvodců: nevhodnější prostorová pozice průvodce v každém interiéru, logická prostorová posloupnost výkladu v každém interiéru, způsob zahájení a ukončení prohlídky a další dle specifík jednotlivých památkových objektů.

Závěry a doporučení jednáčích členů pracovní sekce č. 2 – průvodcovská služba:

1. Na památkových objektech ve správě Národního památkového ústavu zachovat prezentaci prostřednictvím živého průvodce, která má v našich zemích historickou tradici a v šíři své aplikace představuje specifickou a úspěšnou českou cestu. To nevylučuje využití moderních technických prostředků, např. audioguidů, jako formy doplňující. Úvahy tzv. volných prohlídek anebo kombinace volných a prováděných mohou ve svém důsledku na většině památkových objektů vést k nadměrné kumulaci návštěvníků s riziky pro bezpečnost interiérů a zhoršení optimálního mikroklimatu expozic.
2. Průvodcovské texty koncipovat v užší a širší verzi, doporučený je tzv. typ scénářový, který má schopnost

Obr. 41: Hrad a zámky, Quo vadis, závěry sekce, která se zabývala problematikou průvodcovských služeb.

poskytnout základní a rozšířené informace o památkovém objektu. Musí mít svého autora a při jeho tvorbě musí být zajištěna spolupráce s odborníkem.

3. Průvodcovská služba by měla být zajišťována vlastními zaměstnanci Národního památkového ústavu na základě hlavních pracovních poměrů, dohod o pracovních činnostech a dohod o provedení práce. Ve zcela mimořádných a odůvodněných případech také doavatelskou formou.
4. Měla by být zpracována metodika průvodcovské činnosti.
5. Je třeba komplexně řešit pracovní-právní vztahy u průvodcovské služby, včetně dostatečného zajištění tzv. ostatních osobních nákladů na mzdy průvodců pracujících na dohody o pracovních činnostech a dohody o provedení práce, včetně finanční motivace.

Zapsal: Ing. Jaromír Kubů, kastelán státního hradu Karlštejn, s příspěvím Dr. Anny Matouškové, Dr. Kubů, Dr. Troupa a všech účastníků sekce č. 2

3. Současné trendy při zpřístupňování nových prostor památkových objektů veřejnosti

Úvodní příspěvek Stanislavy Brejchové byl věnován především obecným otázkám vnímání památkové péče a potažmo památkových objektů v celospolečenském kontextu současnosti. Autorka se mimořádně zmínila o možném vnímání současnosti jako začátku nového příběhu památkových objektů a také o možnosti redefinice náplně a role památkových objektů v občanské společnosti a především v té regionální. V této souvislosti se dále věnovala některým novým postupům při plánování náplně historického sídla se zapojením širšího spektra odborníků a také místní veřejnosti, tedy participativní metodě rozhodování o tváři regionu. Dále zdůraznila, že všechny nastíněné metody by měly vést k větší otevřenosti a transparentnosti fungování organizace. V tomto úvodním příspěvku pak byly zmíněny některé nové možnosti náplně a využití hradů a zámků kromě klasických interiérových instalací a depozitářů. Jednou z těchto možností, a zdá se i nutností, pro 21. století je budování otevřených, studijních depozitářů a také badatelen a studoven, konzervátorských dílen, studijních center, vzdělávacích center pro zaměstnance i veřejnost. Jednou z důležitých možností pro památkové objekty je spolupráce s živou kulturou, například pořádání uměleckých, divadelních a jiných seminářů, dílen atd., zkrátka znovuoživení tradice objektů jako důležitých inspiračních zdrojů pro umělce. Jako nový trend či možnost byla označena také varianta ukazovat návštěvníkům památkovou péči jako obor, tedy seznamování návštěvníků s tím, co dané instalaci

předchází – stavební obnova, restaurování, evidence, pravidelná konzervace, inventarizace předmětů mobiliárních fondů.

Další příspěvky už byly věnovány především interiérovým instalacím. Květa Křížová (ÚP NPÚ) nastínila fungování a budování expozic v rámci celé ČR. Tomáš Horyna (SZ Červená Lhota) zdůraznil jedinečnou hodnotu propojení architektury stavby s autentickou podobou jejich interiérů, formuloval nárok tvorby instalace jako pravdivé interpretace objektu a přirovnal prohlídku památky k zážitku iniciace – zasvěcení do řádu domu. Jana Pluhařová (SZ Vizovice) uvedla na konkrétním příkladu budování prohlídkové trasy a okolnostech jejího vzniku jeden z možných přístupů k vytváření interiérových instalací.

Vzhledem k nedostatku času byla diskuze omezena především na záležitosti interiérových instalací. Problematika zpřístupňování nových prostor a interiérových instalací byla shrnuta do několika obecných, řekněme ideových bodů:

1. **Jedním ze současných nejdůležitějších trendů je autentická interiérová instalace**, která pravdivě vypovídá o objektu, nebo instalace, která využívá i svozový fond, ale vždy vychází z původního funkčního využití daného objektu.
2. Komplexní přístup, kdy se instalace potká s architektonickou tváří objektu, vytváří **jedinečné kulturní prostředí**, které je pro návštěvníka **mimořádně atraktivní**.
3. Otázkou zůstává **způsob prezentace tohoto prostředí**. Ten nesmí být v rozporu s poznaným pravdivým obrazem objektu. Způsob prezentace takové instalace může využít možnosti edukačních a jiných programů k přiblížení obsahu objektů co nejširší veřejnosti a konkrétním cílovým skupinám.
4. Charakter komerčních doplňkových programů nesmí být v rozporu s pravdivou tváří objektu a musí z ní vycházet. V ideálním případě se poznáními specifiky objektu může inspirovat.

Kvalitní autentická či pravdivá umělá instalace je základem kamenem primární prezentace památkového objektu. V této oblasti bylo v rámci NPÚ dosaženo mimořádných úspěchů. Způsob prezentace těchto expozic se však omezil většinou pouze na frontálně vedený monologický průvodcovský výklad, jehož úroveň je mnohdy nedostačující. Způsob prezentace objektů, které svým charakterem nebo svým sbírkovým fondem nekonvenují výše zmíněné autentické expozici, byl většinou na okraji zájmu, čehož výsledkem byly nezřídka rozpačité pokusy čerpající z oblasti výstavnictví. Do 21. století je nutné vykročit s energickou snahou o oživení a trans-

do umístění ve vitrínách. Historické interiéry jsou pak zbaveny komplexní vypovídací schopnosti a neodpovídají autentické skutečnosti.

Výhodou volných prohlídek je pro návštěvníka větší volnost ve volbě tempa prohlídky či času věnovaného jednotlivým exponátům. Informace poskytované jiným způsobem, než kvalitním průvodcem, jsou však vždy limitující, a to i při použití nejmodernější techniky.

Volná prohlídka památkového objektu může být žádoucí, je-li zpřístupněná památka využívána jako obrazová galerie, nebo muzeum prezentující rodové sbírky bývalých majitelů. Stejně tak je volná prohlídka obvyklá v areálech hradních zřícenin (či obecně památkových areálech včetně parků a zahrad) nebo v muzeích v přírodě. Návštěvníci či skupiny návštěvníků by ale i na těchto místech měli mít možnost si předem objednat nebo rezervovat odborný výklad.

Volné prohlídky s kustody

Volné prohlídky s kustody (někdy též stacionárními průvodci), kteří jsou rozmístěni v každém interiéru či v určité části prohlídkové trasy, lze využít jen při určité formě výstavy, expozice či galerijního uspořádání. Pro prezentaci instalovaného památkového objektu má však tato negativa:

- nelze zajistit dostatečnou jazykovou nabídku pro frekventovanější památkové objekty, kde je větší podíl zahraničních návštěvníků
- výklad vede k zásadnímu stereotypu, který je nežádoucí
- případně není výklad ani poskytnut
- provozně náročné je nutné vystřídání stacionárních průvodců
- pravděpodobná kumulace návštěvníků v jednom prostoru (problémy klimatické i bezpečnostní)
- tento typ prezentace přináší značnou personální a tudíž i ekonomickou náročnost (památka s několika trasami a např. s počtem 80 místností vyžaduje minimálně 30–40 kustodů tak, aby byla zajištěna základní bezpečnost objektu. Oproti tomu v klasické podobě prohlídky s běžným průvodcem postačí na zajištění provozu na stejném objektu 10 průvodců).

Volné prohlídky s textovými informacemi

Textové informace mohou být poskytovány v několika formách:

- návštěvník může obdržet ke vstupence základní informace k jednotlivým interiérum. Jedná se o základní informační leták, který lze poskytnout v jazykových mutacích. Přesto je třeba jej považovat výhradně za doplňkový způsob prezentace.
- Obdobou je nabídka publikací v různých jazykových mutacích k zakoupení nebo zapůjčení textu v pokladně správy objektu či tištěné informace k dispozici v jednotlivých interiérech.

Nevýhodou tištěných informací je jejich unifikovaná struktura bez ohledu na skladbu návštěvníků, jejich věk, zaměření a zájmy. V případě volné prohlídky může být i orientace návštěvníků v prostoru a mezi exponáty obtížnější a mnohdy neřešitelná.

Tištěné průvodcovské texty lze doporučit ve formě doplňkových materiálů např. pro konkrétní cílovou skupinu, děti, rodiny s dětmi, seniory, specializované a odborné skupiny apod. Připravené texty pro děti je pak vhodné doplnit odpovídajícími pracovními listy s úkoly, poznámkami, náměty k diskusi. Tištěný průvodce však v těchto případech informačně nezastřešuje celou památku, ale pouze vybrané téma.

Textové informace na panelech nebo informačních tabulích

Z hlediska kulturně výchovného působení v sobě nesou tyto způsoby prezentace stejná omezení jako u volně přenosných tištěných textů. Nediferencují výklad, jsou unifikované a ve svém důsledku nepřijatelné pro všechny návštěvníky (nepřečtou je děti, starší lidé, lidé bez brýlí apod.).

Panelovými systémy se vnáší navíc do historických interiérů cizorodý prvek, který narušuje autenticitu prostoru a degraduje i jeho estetické kvality. Prostorová náročnost narůstá s aplikací více jazykových mutací, tím dochází k většímu zásahu do historického prostoru.

Kromě toho nastává častá situace, kdy jeden z návštěvníků předčítá informace pro skupinu, tím narušuje atmosféru prostoru ve vztahu k dalším návštěvníkům, kteří naopak vyžadují klid a možnost soustředění. Do jisté míry lze zabránit takové situaci využitím sluchátek a tiché interpretaci do mikrofonu, ale tento způsob je vhodnější v exteriéru než v interiérovém prostředí.

Textové informace na panelech nebo informačních tabulích lze na hradech a zámcích s klasickými interiérovými instalacemi využít pouze v přesně vymezených případech, například pro část prohlídkové trasy nabízející sezónní výstavy či dočasně prezentující předměty z depozitářů.

Volné prohlídky s využitím technického zařízení

Magnetofony a intony – patří ve velké míře již minulosti a jsou nahrazovány audioprůvodci. Spíše jen ojediněle mohou být využívány pro interpretaci cizojazyčných výkladů v případě absence průvodců ovládajících některý ze světových jazyků. Za negativum lze považovat skutečnost, že se opět návštěvníkům nabízí jeden unifikovaný text, bez zohlednění potřeb a požadavků jednotlivých cílových skupin. Obecně je dnes hromadné pouštění audio nahrávky považováno za zastaralé a neprofesionální.

Své opodstatnění však nahrávky mají např. při prezentaci autentického zvuku hudby (fanfáry, varhany, hrací automatofony, hudba zámecké kapely, interpretace hlasu významné osoby apod.). V těchto případech je však nutné zabezpečit nejvyšší kvalitu zařízení a reprodukováné nahrávky.

Audioprůvodci (též audioguidy) – se zařadily v posledních letech mezi nejrozšířenější technická zařízení v prezentaci zejména galerií a muzeí, v zahraničí také hradů a zámků. V podmínkách zpřístupněných hradů a zámků s klasickou památkovou interiérovou instalací, tak jak je poskytují památky České republiky, považuje většina odborníků využití tohoto způsobu prezentace průvodcovského výkladu pouze za doplňkové. Využití lze především pro zahraniční návštěvníky, prozatím výjimečně také pro návštěvníky s poruchami sluchu, vyžadující audioprůvodce s displejem (videoprůvodce) poskytující jim výklad ve znakovém jazyce.

Audio i videoprůvodci mohou být tedy prospěšnou pomůckou pro individuální zahraniční a sluchově postižené návštěvníky přiřazované do běžných českých skupin. Platí to především pro okruhy s omezeným počtem návštěvníků a prohlídek. V případě méně frekventovaných jazyků,¹⁶⁾ kde nelze zajistit odpovídající výklad běžného průvodce, lze audioprůvodce využít i pro celé skupiny.

Nahrávky audioprůvodců mohou oživit svými zkušenostmi odborní pracovníci, restaurátoři popisující zvolené způsoby záchrany interiérů a jednotlivých mobiliárních fondů, památkáři, architekti přibližující obnovu, kurátoři informující o proměnách interiérů, případně majitelé památky či pamětníci, kteří mohou připomenout osudy dané památky. Pro mnohé návštěvníky může být i příjemné, když výklad doplňuje vhodná hudba, pokud má kvalitní zvukové parametry.

Zcela mimořádná může být zvuková nahrávka využívající dramaturgie známé z rozhlasových pořadů. Může jít například o rozhovor dvou historických postav, který ovšem musí vycházet z věrohodných podkladů a být připraven zkušeným scénáristou. Amatérsky připravená nahrávka bude zdrojem posměchu a možná i reklamací služeb.

Prohlídka s audioprůvodci je určena pro objekty s nelimitovanými provozními podmínkami – časované prohlídky, interiéry bez mobiliárních fondů nebo pouze s minimálním vybavením, kde lze zajistit jejich ochranu. Takové objekty však nenabízejí komplexní prezentaci historického stavu.

Zpřístupněné památkové objekty s volnými prohlídkami mohou nabídnout možnost stažení si průvodcovského textu (hypertextových aplikací, zvukového nebo videozáznamu) do **MP3 či MP4 přehrávače**, nebo do **mobilního telefonu**. Uživatel těchto služeb má k dispozici neomezený počet informací k jednotlivým zpřístupněným památkovým objektům. Informován je o jejich historii, poskytnuty jsou mu další zajímavosti a fakta, je-li k dispozici více druhů průvodcovských textů, lišících se tématem, odbornou náročností, cílovou skupinou atd. Návštěvník tak má možnost zvolit si text, který vyhovuje jeho požadavkům, případně i náladě. Součástí informace „do mobilního telefonu“ mohou být aktuální otevírací doby památek a kontakty na jejich správy, popř. konkrétní osoby, průvodce, lektory, včetně těch, které jsou k dispozici pro návštěvníky s omezenou schopností pohybu a orientace. Pro orientaci v okolí památky a pro nalezení cesty k ní si lze stáhnout mapu s navigací.

16) např. japonština, maďarština, skandinávské jazyky ad.

Mobilní telefony a osobní přehrávače navíc dovolují oslovit specifické skupiny návštěvníků, které svůj zájem o kulturu a památky vyjadřují především ve virtuálním prostředí internetu a sociálních sítí. Aplikace stažená do zařízení ještě před návštěvou památky tak může vybudit jejich zájem o osobní návštěvu, případně následné hodnocení a sdílení zážitků opět v prostředí internetu.

Jsou-li interiéry památkového objektu přizpůsobeny pro volné prohlídky, nabízí kombinace prohlídek s tištěnými průvodcovskými texty nebo audio (video) průvodci širokou škálu možností zprostředkování informací. Pro návštěvníka každé cílové skupiny je možné vytvořit vzdělávací linie, trasy prohlídek, v nichž informace na sebe navazují. Památkové objekty s autentickým vybavením, mobiliárními fondy včetně předmětů denní potřeby a drobnostmi obdobného charakteru, však takovou formu prezentace téměř vylučují.

Prezentace památkových objektů s využitím průvodců jiných subjektů, cestovních kancelářů, agentur a společností dodavatelským způsobem

Tento způsob prezentace se objevuje v různých návrzích a časových intervalech jako možná inovace ze strany cizích subjektů. V minulosti byl zvažován z důvodů finančních i některými vedoucími správ památkových objektů. Jedná se však o vysoce problémové a rizikové řešení. V reálu se jedná vždy o cizí subjekt, který využívá atraktivitu historického prostředí pro svoji vlastní realizaci. Ani smlouva uzavřená mezi správou památkového objektu a jiným subjektem nemůže postihnout všechna potencionální rizika, která mohou nastat, od odborného zabezpečení výkladu, způsobu prezentace historického objektu, až po zajištění odpovědnosti za bezpečnost mobiliárních fondů či samotného návštěvníka.

Pro zpřístupnění památkové objekty s klasickou památkovou interiérovou instalací by rozhodně měla být zajištěna průvodcovská činnost „vlastními silami“ a „z vlastních řad“. Měli by to být průvodci cíleně vychovávaní a správami jednotlivých památkových objektů vedeni k tomu, aby byli schopni zabezpečit všechny činnosti a služby na odpovídající úrovni.

4. Metodika průvodcovské činnosti

Průvodcovské texty

Jak vyplývá z archivních materiálů, průvodcovské texty měly v minulosti různý charakter daný požadavky doby, rozdílnou úrovní autorů textů i odlišnými názory, náhledy i schopnostmi určit jejich kvalitu.

Z postupného historického vývoje a zkušeností se jako optimální koncepce průvodcovského textu jeví forma, která rozlišuje informace důležité, základní, od informací doplňkových, rozšiřujících. Na konci 70. let 20. století byl odborně v rámci tehdejšího SÚPPOP schválen a přijat jako optimální tzv. scénářový typ průvodcovského textu, který se v praxi nejlépe osvědčil a stal se vzorovým prototypem.

SCÉNÁŘOVÝ TYP – je rozdělen na dvě části – hlavní, obsahově důležitý, text v levé části a doplňkový, rozšiřující, v pravé části. Tento text poskytuje průvodci lepší přehled a umožňuje mu především diferenciaci výkladu, k němuž má potřebnou sumu informací. Průvodci začátečníci se mohou lépe orientovat v množství historických informací, forma textu jim umožňuje začít studovat text od levé – hlavní části a postupně si rozšiřovat a doplňovat znalosti o údaje z části doplňkové.

Hlavní část textu (levá strana)	Doplňková část textu (pravá strana)
obsahuje výběr nejdůležitějších informací určený pro běžný typ návštěvníka a nejfrekventovanější skupiny.	<p>musí svým rozsahem několikanásobně přesahovat hlavní text, zároveň však musí být vyvážená. Autor textu nesmí opisovat dlouhé encyklopedické údaje, ale pouze konkrétní ve vztahu k danému objektu.</p> <p>Doplňková část obsahuje informace následujícího typu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – širší dějinné souvislosti (např. jistá událost se odehrává v průběhu třicetileté války, v doplňkovém textu budou charakterizovány základní etapy válečných událostí) – biografické údaje osobností, majitelů objektu, architektů, umělců, postav zobrazených na uměleckých dílech

Hlavní část textu (levá strana)	Doplňková část textu (pravá strana)
	<ul style="list-style-type: none"> – vysvětlení odborné terminologie, důležitých pojmů pro daný objekt charakteristických slohových období (baroko, romantismus apod.), které mohou, ale nemusí průvodci využít ve svém výkladu. Tyto informace průvodce diferencuje a zařadí podle potřeby. – stavební a architektonické prvky (krakorec, portál, bergfrit) – uměleckohistorické termíny (freska, sgraffito, grafika, karyatida, groteska, intarzie) – genealogie držitelských rodů – pro přehled – vysvětlení zobrazených témat na obrazech, tapiseriích (antické výjevy s božstvy, biblické výjevy, symbolická znázornění). Tato témata mohou být vhodně využita např. pro dětské návštěvníky ve formě povídek, pověstí i pohádek pro nejmenší. – provozní poznámky, upozornění na vysoký schod, snížené podhledy, kluzké a nerovné povrchy, nutnost obout či zout si návleky, pantofle apod. – pokyny spojené s pohybem samotného průvodce a se zajištěním bezpečnosti mobiliárního fondu

Průvodcovský text by měl vycházet ze základních didaktických zásad, tzn. dodržovat určitý rozsah informací, který je návštěvník schopen vnímat na jednom místě a určitou dobu. Historický úvod by neměl být vyložen najednou, ale rozložen na celou prohlídku objektu. V úvodu by měla být naznačena základní fakta, která jsou následně doplňována a rozšiřována v průběhu prohlídky. Samotná prohlídka objektu by měla trvat maximálně 45–60 minut, pak zcela přirozeně ztrácí posluchač schopnost pozornosti a vnímání sdělovaných informací. Kumulované a delší prohlídky (spojení několika tras) by měly být uskutečněny pouze výjimečně, pokud to vůbec umožňuje provoz památkového objektu. Nedílnou součástí průvodcovského textu by měl tvořit základní seznam pramenů a literatury.

V poslední době se diskutuje také aplikace grafických a fotografických zobrazení v hlavním či doplňkovém textu. Ta mohou být využita, pokud mají své opodstatně-

Jiří Sternberg

Č E Š K Ý Š T Ě R ň B E R K

/ Sylabus výkladu, schválený dne 3. března 1958 /

Státní památkovou správou.

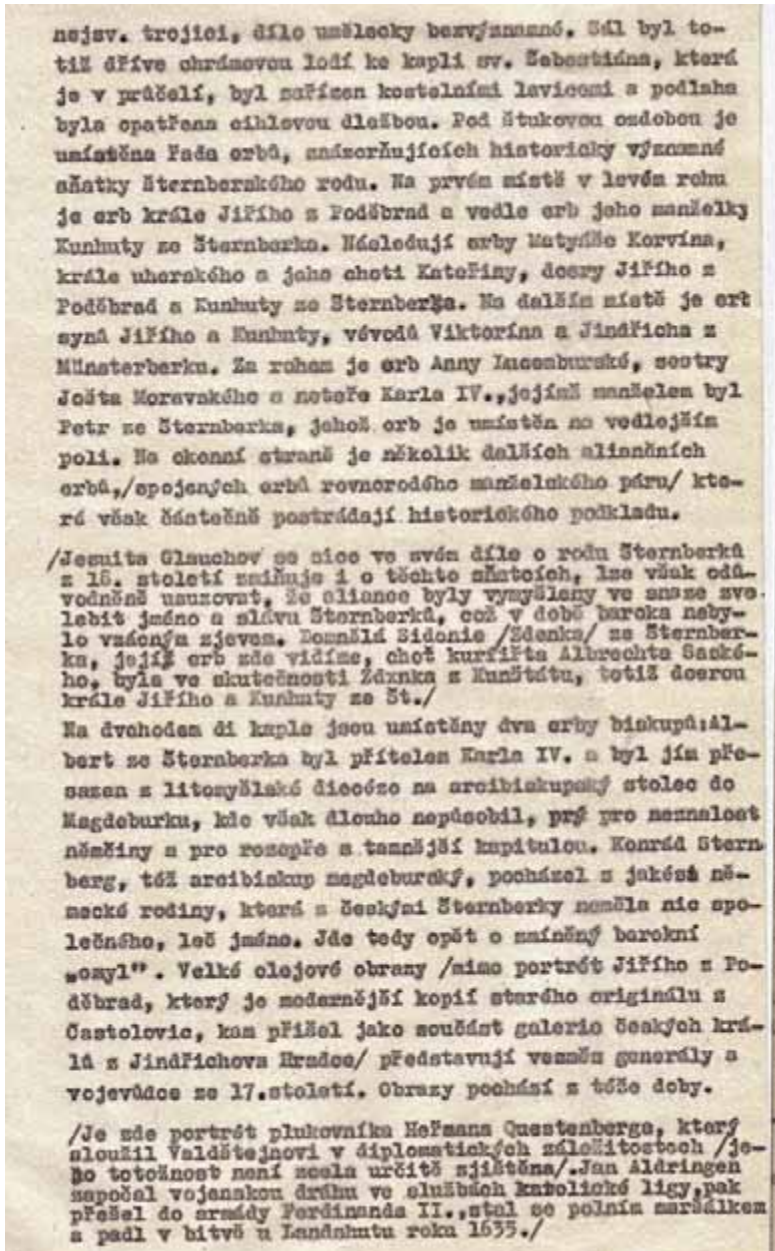
Metodické připomínky.

Tento sylabus výkladu je obsahově širší než se předpokládá pro rozsah běžného výkladu. To, co slouží k vlastní informaci průvodce, se tento však běžně neuvádí, je v textu označeno závorkou a je psáno kurtěji.

Dějiny a stavění vývoj hradu.

Hrad Český Šternberk pochází z 1. poloviny 13. století a byl založen Zdenkem z Divišova, který sídlil na tvrzi Divišově, nedaleko Českého Šternberka. Hrad byl pojmenován německy „ Sternberg “ podle svyha a tak zvaná doba kolonizace ze posledních Přemyslovců. Mnoho v naší vlasti mnoho středověkých hradů s německými jmény, na příklad Pernštejn, Pirkštejn, Helfenberk a pod. Jako rak založení hradu se udává 1242. Po vybudování hradu přestěhovali Divišovci na Šternberk a padali se od té doby „ ze Šternberka “. Hrad měli v držbě do roku 1457, kdy byl dobyt vojsky krále Jiřího z Poděbr. Tehdejší majitelem hradu byl nezletilý Petr, nee o králem Jiřím však vyvalal jako poručník Zdeněk ze Šternberka, původně věrně oddaný ovšem králi, který se však později postavil v čelo zelenchorobů jednoty českých pánů, namířené proti králi z důvodů náboženských. Podstatou renesance však byla snaha stavu panáckého udriet, případně rozšířit svůj vliv proti centralistickým tendencím panovníka, a kterýmto sjevem se setkáváme v té době téměř ve všech evropských státech. Hrad vzdoroval oblíbení od dubna do července. Hradní posádka valala Eich z Opatovic a Roum z Černic, v čele královských dobyvatelů stáli králov syn Viktorín a Wlasterberka a Barian Trůka z Ligy. Střelba

Obr. 42: Hrad Český Šternberk, průvodcovský text hradu, autor Jiří Douglas Sternberg, 1958 (materiál OPPO NPÚ GnŘ).

Obr. 43: Český Šternberk, průvodcovský text s vyznačeným dělením textů na doplňkové a hlavní, 1958 (materiály OPPO NPÚ GnŘ).

Dr. Ladislav Fuks

Výklad

Průvodcovský syllabus státního hradu S v i h o v

Těžiště prohlídky nespočívá v prohlídce instalace /která je však také významná, dokresluje prostředí/, nýbrž v prohlídce stavby. Tato skutečnost a druhá, totiž že Svihov má slavnou minulost, vedou k tomu, aby těžiště průvodcovského syllabu tkvělo v historii. Z historie věnujte pozornost ~~období osídlení~~ obléhání Svikova husitskými vojsky, dále Půtovi Svikovskému z Rýzaběrky /1460-1504, onomu slavnému ~~Walt~~ držiteli Řevíí/ a poslednímu z rodu, Jindřichovi. Text ostatně významné údaje vyzdvihuje sám. Setřít při výkladu daty a jména, za to podstatná data a jména častěji opakovat, pro návštěvníkovu orientaci. Na levé straně textu piší podrobnější údaje, které průvodce zná. Tam také orientační údaje, v které době co bylo /orientace: panování králdí/. Úvod trvá 5 minut; vykybejte se dále. v závěru /krátkém/ shrnují /nerekapitulujte do- savaďní výkladí/. Text -jako vždy- zaměřen na průměrný návštěv- ní kolektiv. Hrad Svihov je vhodný i pro návštěvy školní mláde- že. ve tu dobrá příležitost, aby si mládež zopakovala názorněji dějiny husitských válek. /ještě pozn.: i když byli Rýzaběrkové proti husitům, zachovejte míru v jejich hodnocení. Zdůrazněte i to, že byli upříanými Čechy. Patří do slavné naší české ná- rodní minulosti -trochu slušného patriotizmu je tu na místě!/. Text byl napsán k stavu, v kterém se hrad nacházel 1.V.1957.

Obr. 44: Hrad Švihov, průvodcovský text, 50. léta 20. století, autor Dr. Ladislav Fuks (materiály OPPO NPÚ GnŘ).

II. Rýzberkové

Rýzberkové si již v dávné minulosti získali mocné základy o české panovníky, jak se na trůnu byli střídali. Václav II jim právě proto udělil Sviňov. /jak to bylo s Dráčkou - zdali vymafeli atp- nevíme/.

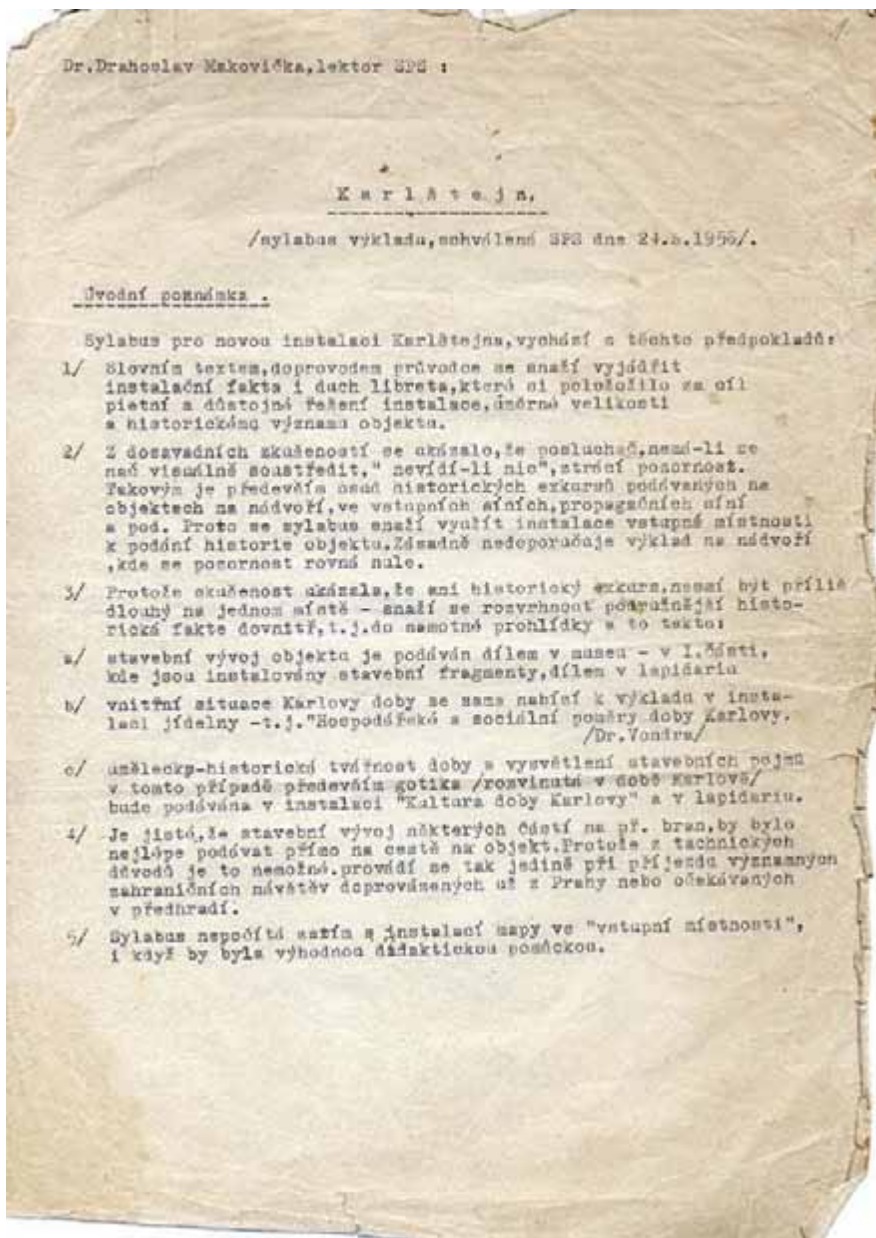
Rozor: Rýzberkové se neusídlili na staré tvrzi Dráčkajá na místě dnešního hřbitůvku. Měli v úmyslu založit zde město a proto si vystavěli tvrz novou, k jejímuž opevnění použili to, co zde nabízela příroda, to jest vody. A tato původní rýzberka tvrz stávala právě zde, na místě později vsaického vodního hradu.

První předek rodu, který zde sídlil, byl Vilém. Žil tu v době švábsko-luceburského /1310-1346/. Měl tři syny: Viléma, o němž nic nevíme, dále Štěpánka a Půtu. Ti tedy tu již žili v době, kdy vládl císař Karel IV. /1346-78/ a král Václav IV. /1378-1419/. Ona panovníci zřejmě rodu přáli. Půta buď koupil nebo dostal darem ke Sviňovu ještě panství rábské - bylo to v době, kdy Karel IV umírá a nastupuje jeho syn Václav IV. na rábském panství zakládá v roce 1380 hrad Měbi. Od té doby sídlil Půta na Měbi, a jeho bratr Štěpánek zde, na Sviňově. Takto Štěpánek povolal Václav IV do dvorského soudu /r. 1380/. Štěpánek nejprve vystupoval proti Václavovi /spojil se proti němu dokonce s markrabětem Joštěm/. Ale vida nakonec proradnost Václavova bratra Zikmunda, s králem se smířil a věrně mu sloužil. Václav IV jej za to roku 1404 jmenoval hejtmanem království českého. Když jeho bratr Půta zemřel, zdědil po něm Štěpánek i Měbi, takže byl skutečným velmožem v zemi české.

Rozor: v této době - jakož ani za husitských válek - nebyla pevnost Sviňovská tím, čím později. Stále to byla ještě tvrz, i když už dosti opevněná a čarohněná dobrým vodním příkopem.!!!

V době panování Václava II vystřídává v dráči Sviňova Dráčkou jiný nový rod český - páni z Rýzberka. Již tenkrát byli Rýzberkové značně bohatí. Kromě nově získaného Sviňova vlastnili již i hrad Píseň /dnešní Píseňec/, a dále hrad Rýzberk u Kdyně a hrad Skály poblíž Sviňova. Podle obou posledních sídel se psávali jako páni z Rýzberka a Skály. Prvním známým předkem, který tu z rodu rýzberských žil, byl Vilém /kolem roku 1342/. Za jeho vlády dosáhl Sviňov své slávy. V době husitských válek stáli na katolické straně Zikmundově. Ucíř se jim za to odměňoval, ale husité jich nenáviděli. A tak byla v roce 1424 jejich Sviňovská tvrz dobývána husitskými vojsky, vedenými Janem Žižkou z Trocnova, podobně jako před tím v roce 1420 a 1421 i hrad Měbi, který je u Sušice, a který v oné době také Rýzberským patřil. Největší moci a bohatství nabyl rod za známého Půty Sviňovského. Zmínil se asi v roce 1460, studoval na univerzitě v Lipsku. Měl otevřenou cestu ke dvoru. Jeho bratr Vilém byl velikým přítelem krále Jiřího z roděhrad. Ještě o něm uslyšíme ve vstupní síni hradu. -yni si jen řekneme, že on, Půta, dal dosavadní Sviňovskou tvrz rozmetat/bylo to před rokem

Obr. 45: Švihov, průvodcovský text, 50. léta 20. století, dělení textu do scénářového typu (materiály OPPO NPÚ GmŘ).

Obr. 46: Karlštejn, průvodcovský text z r. 1956 připravený lektorem Státní památkové správy.

- 6/ Protože zřejmější průzkum návštěvníkovým znalostí ukázal celkem nepříznivou orientaci v době Karlově, snaží se tak učinit sylabus sá, neboť vychází z historických faktů, k nimž objekt i instalace poukazuje, nejen z objektu a instalace sám.
- 7/ Historické rámcování, zakončení, bez něhož výklad visí ve vzduchu, dává do kaple sv. Kříže, která je dominantou hradu.
- 8/ V případě, že by modely hradu byly instalovány na příslušném místě, kde by se provádělo jen na požádání, bylo by mnohem výhodnější a pedagogičtěji ukázat stavební vývoj na nich a přednášet kapitola stavebního vývoje zde.
- 9/ Délka, kvantita sylabu vychází z požadavku, který po nové instalaci bude nutně realizován právě délkou sylabu, že nebude výklad natěžen nedoloženými fakty a sbytečnými povídkami tradovanými na objektu. Výklad sám není totiž o nic delší.

1/ Historie hradu.

Historie hradu

Pozn./ Podává se ve "vstupní síni", kde je lépe slyšet a je možno využit orientovat posluchače v krajinné pavlána místnosti.

Karlštejn je po pražském hradu nejvýznamnější a nejceněnější památkou na velikou minulost našeho národa. Že byl i ve své době oceněn tak výsoce jeho význam, o tom svědčí slova soudce Karla IV., pražského kanovníka, vládky Beneše Krabice z Větměle, napuštěn ostydatně se svého podnětu oisarovat:

"V dalekém světě není hradu a kaple, tak drahocenného a vzácného díla".

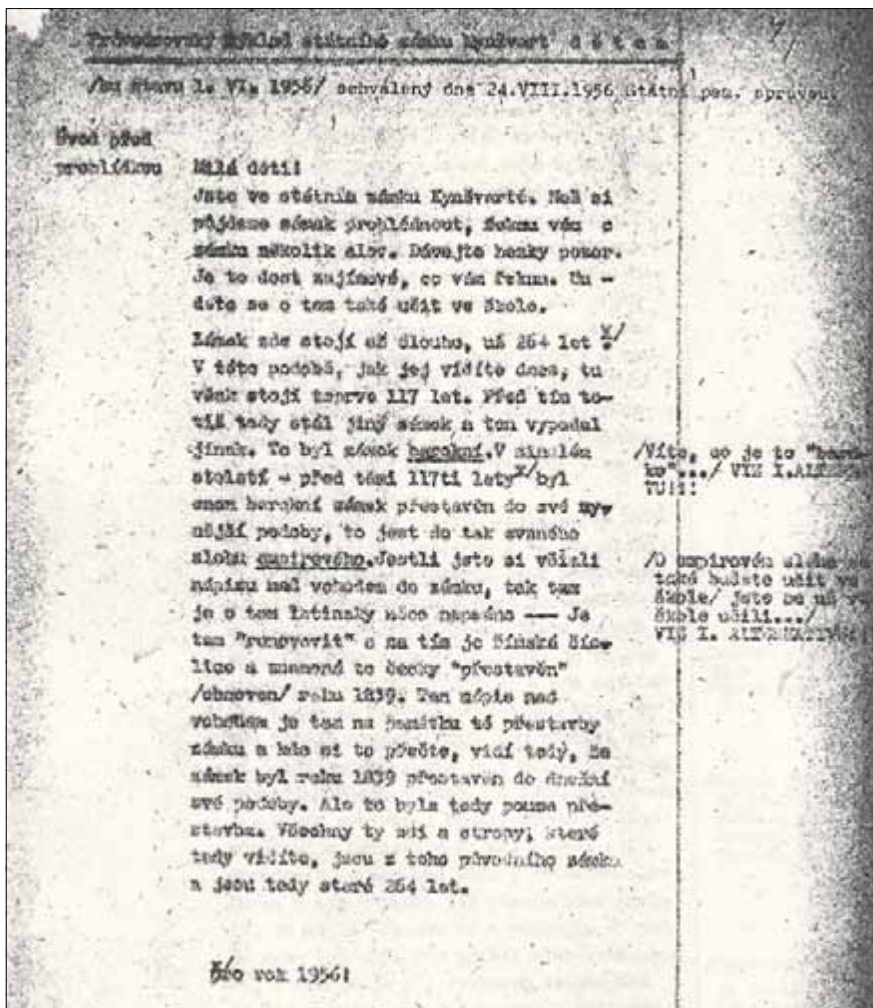
Pozn./ průvodce poukáže přímo na instalovanou síť ve "vstupní síni" /

Význam Karlštejna tvoří především sama doba, jejíž je výrazem, polovina 14. století Karel IV. panoval od roku 1346-78. Tehdy jsou Čechy skutečným, nejen zeměpisným ale i mocenským středem Evropy, Praha vopravdivou středověkou metropolí, středem hospodářské moci, střediskem vědeckosti a kultury neméně takové jako Paříž, kde byl Karel jako královic vychován. Osoba Karla IV., krále českého a císaře "svaté říše římské" je centrem evropské politiky své doby. Po dobu královic, který byl inspirovatorem stavby Karlštejna, má zachovánu v odlišné plastice z Mostecké věže od Paříže.

Pozn./ poukázat na instalaci /

Karel IV. byl prvním českým králem, který měl současně královskou i císařskou korunu. Když byl o velikonočních r. 1355 v Římě korunován na císaře, patřily k jeho říši kurfiřtenské země německé, kraje italské i země české koruny. Čestí Přemysla Otakara II. se splnilo. Od r. 1085, kdy byl kníže Vratislav německým Jindřichem IV. prohlášen králem a Čechy královstvím po dobu Vratislavova života, za 270 let - je to nesmírný politický rozmach Čech. Sen Přemyslovců se vyplnil. Praporek kurfiřtských se sklánějí před postavou českého krále.

ní a jsou pro výklad stěžejní. Nesmí však zatěžovat textovou část a zpřehlednit ji. Zároveň musí být u vyobrazení uveden příslušný slovní popis. Tato vyobrazení mohou být spíše využita v příloze textu jako samostatná část. Zde mohou být uvedeny a vysvětleny další terminologické pojmy, architektonické prvky, umělecko-historické termíny apod.

Obr. 48: Zámek Kynžvart, průvodcovský text pro děti, 1956 (materiály OPPO NPÚ GnŘ).

Příprava a tvorba průvodcovských textů

Autory průvodcovských textů by měli být lidé, kteří jsou určitou formou s daným památkovým objektem spojeni. Mohou to být autoři instalací ve spolupráci se správci objektů či vedoucími průvodcovských služeb. V každém případě je nutná vzájemná konzultace a spolupráce s dalšími specialisty a odborníky. Průvodcovský text by měl vycházet ze základních zásad teorie vzdělávání, tzn. měl by dodržovat určitý rozsah informací, který je návštěvník schopen vnímat na jednom místě a po určitou dobu.

Průvodcovský text by měl být odborně fundovaný, ale vyvážený svým rozsahem i jazykovou formou, aby byl srozumitelný pro průvodce, a tím i návštěvníka. Nesmí být přehlcen nevysvětlenými cizími termíny, přemírou historických událostí, leto-počtů a osobností. Psaná forma průvodcovského textu musí zohlednit jazykově skutečnost, že text bude následně interpretován ústně. Do textu musí být začleněny výslovnosti cizích termínů a jmen.

Specifickými druhy průvodcovských textů jsou texty cizojazyčné texty a texty pro děti:

Cizojazyčné texty by v základních jazykových mutacích měly být k dispozici na každém památkovém objektu, případně by měly být zajištěny texty podle regionální polohy objektu (polština, němčina). Součástí těchto textů by měl být terminologický slovníček a slovníček ustálených vazeb a obrátů.

Cizojazyčné texty by neměly být doslovným překladem české verze, ale měly by alespoň v základu zohledňovat historické vazby k příslušné zemi, vazby na osobnosti (např. Karlštejn – zmínka o tom, že dcera Karla IV. se stala po sňatku s Richardem II. anglickou královnou, v tamní zemi velmi oblíbenou. Tyto informace se v běžném českém textu neobjeví, ale v anglické verzi budou mít svou aktuálnost). Samozřejmostí by měla být také vysoká překladatelská kvalita cizojazyčné verze.

Průvodcovské texty pro děti a mládež – častými návštěvníky památkových objektů jsou skupiny dětí a mládeže, od předškolního věku po specializované a odborně vedené třídy. Texty připravené pro děti nemusí být k dispozici na všech památkových objektech, suma informací v základních textech by měla průvodcům postačit k diferenciaci výkladu a kvalitnímu zvládnutí dětských skupin různých věkových kategorií. Speciální tvorbu textů pro děti lze doporučit pro ty památkové objekty, kde je vyšší kumulace dětských návštěvníků, zvláště v období školních zájezdů.

Po zrušení jednotných a závazných osnov si školy vytváří své školní vzdělávací programy založené na rámcových vzdělávacích programech a průřezových tématech. Průvodcovské texty pro děti a mládež mohou čerpat zejména z průřezového tématu „Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví“.¹⁷⁾ Vedle historie je možné využít další témata týkající se průniku historie památky a jejích sbírek a literatury (např. Ratibořice – Babička), hudby (např. Hradec nad Moravicí – Beethoven) atp. Aktuálním zaměřením výkladu pro všechny památkové objekty a dětské

17) PARKAN, F. a kol. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. Praha, 2008.

- 13 -

Nejdůležitějším obdobím ve stavebních dějinách zámku je 16. a počátek 17. století. V roce 1548 získal Březnici Jiří z Lokšan se svou manželkou Kateřinou a ti nechali přestavět původní gotickou tvrz na renesanční zámek s typickými renesančními znaky - sgrafitovou výzdobou a později i arkádami do nádvoří.

Tuto situaci představuje druhý model v pořadí.

Jiří z Lokšan byl člověk neobyčejně vzdělaný a zcestovalý. Dlouhý čas strávil v Itálii, kde se seznámil se stavbami vrcholně italské renesance. Po návratu do Čech využil získaných zkušeností a poznatků a stal se jedním z prvních stavebníků v renesančním slohu u nás. Na Březnici povolal Jiří italského stavitele, mezi kterými byl i nepochybně autor sgrafitové psaníčkové výzdoby zámku, která patří k nejstarším v Čechách.

Lokšanové - rytířský, později panský rod původem ze Slezska, v 16. století usazený v Čechách.

Erb: dělený křížem. V prvním a čtvrtém poli modrém půl orlice a lilie stříbrné barvy. Druhé a třetí pole křížem rozdělené na zlaté a stříbrné pole. Nad helmou dvě křídla, mezi nimi půl orlice, půl lilie.

Jiří z Lokšan - narodil se r. 1491, držel Březnici v letech 1548-1551. Patřil k velmi vzdělaným osobnostem. V mládí měl možnost nabýt vzdělání zejména při pobytu v Itálii, kde se setkal s mnoha učenci, umělci a architektky této doby. Seznámil se zde také se stavitelstvem italské renesance a po svém návratu do Čech využil poznatků i při stavbě a výzdobě březnického zámku.

Po návratu do Čech se za podpory jagerského biskupa Tomáše Szalahézyho stal r. 1523 tajemníkem Ludvíka Jagelonského. Jako tajemník působil rovněž za Ferdinanda I. po roce 1526, kdy se dostal na český trůn rod Habsburků. Později se stal říšským hejtmanem v Řezně. Ferdinand jmenoval Jiřího z Lokšan svým místokancléřem a v r. 1533 od něho Jiří získal hrad Kašperk. Kašperk však vrátil po té, když dostal zkonfiskovanou Březnici.

- 76 -

Typické pro renesanční interiéry bylo obkládání stěn dřevem, tzv. táflování, které je uplatněno i zde v jídelně.

Navíc je v něm zasazen zajímavý a z hlediska umělecko-historického významný cyklus renesanční grafiky pocházející z roku 1580. Představuje slavnostní průvod, který byl s dalšími turnaji a hrami uspořádán v Innsbrucku na počest svatby Jana z Kolovrat s Kateřinou Baymundovou z Bairspergu (též Payraberau) (či Baymundovou z Bajršperku) v témže roce.

Je zde jednak pozvánka na slavnost, kde je stanoven její program (vlevo při východu z jídelny na chodbu), následuje pak vyobrazení vlastního průvodu, jehož účastníci, mezi kterými byla řada českých šlechticů, jsou převlečeni za antická božstva či příslušníky různých národů.

Autorem tohoto cyklu je Zikmund Elwasser.

knihovna - typický příklad je Břežnice a Lokšanská knihovna.

Místnosti jsou však v této době ještě řazeny prostě za sebou bez prostorové gradace, která nastupuje až v barokních zámocích.

Deštění, táflování - obkládání stěn, stropů, někdy i celých místností dřevěnými deskami. Užívalo se zejména v pozdní gotice, renesanci a opět v období romantismu 19. století. V jídelně je obložení z 19. století.

Zikmund Elwasser byl dvorním umělcem arciknížete Ferdinanda. Ten ho také pověřil dokumentací slavnosti své druhé svatby v roce 1582. Zikmund zemřel v r. 1587.

návštěvníky může být téma „jak se žilo.“ na hradě, zámku apod. Důležitým aspektem je také aktivní přístup. Nelze se spoléhat na to, že současné děti i mládež budou ochotny pasivně přijímat i ten sebelepší výklad. Hlavně u mladších dětí by mělo být samozřejmé jejich aktivní zapojení do prohlídky střídáním výkladu a např. vyhledáváním, hádankami, zkoumáním či povídáním si s nimi.

Nejnovějším trendem je budování tzv. edukačních center při jednotlivých památkových objektech, jejichž náplní jsou zcela specializované programy, které tvoří pedagogové společně s památkáři, historiky a historiky umění. Zde probíhají i školení pro pedagogy.¹⁸⁾

Běžné prohlídky interiérů zpřístupněných památkových objektů jsou v posledních letech doplňovány mnohými netradičními způsoby jejich poznávání. U veřejností jsou oblíbené i žádané večerní prohlídky a komponované historické programy (Ratibořice – paní kněžna, Sychrov – Karel X. na Sychrově ad.). Pro tyto účely musí být pro průvodce připraveny samostatné materiály a texty, které je třeba zpracovat a připravit erudovaně s ohledem na žádoucí a potřebnou kvalitu, aby nedocházelo k degradaci památkových objektů a jejich historie.

Běžné prohlídky památkových objektů v žádném případě nenahrazují školní výuku. Svým založením nabízejí a poskytují rozšiřující informace a především zážitky. Praktickými ukázkami, vizuálním vnímáním prostředí a jednotlivostí dotvrzují to, co žáci a studenti díky školní výuce již teoreticky vědí a znají. Výklad pro děti by měl vycházet z informací, situací a jevů, které jsou jim známé a s nimiž mají zkušenost. Podávané informace lze podle možností rozvádět a především diferencovat podle věku dětí.

Zpracované průvodcovské texty státních památek mají být k dispozici k nahlédnutí a uloženy kromě památkového objektu na územní památkové správě a na generálním ředitelství NPÚ.

Výchova a vzdělávání, příprava průvodce na památkovém objektu

Výchova a vzdělání stálých průvodců

K základním požadavkům na kvalifikaci stálého průvodce patří ukončené středoškolské vzdělání, věk minimálně 18 let, organizační a jazykové schopnosti. Jazykové schopnosti, celkový přehled a orientaci v historické problematice lze prověřit výběrovým řízením, testy a pohovorem. Organizační schopnosti prověřit ve většině případů samotná praxe, která však musí být vedená správou objektu.

V průběhu výběrových řízení lze zároveň prověřit hlasové schopnosti uchazeče, jeho verbální projev, způsob vystupování před veřejností, ale i jeho zájem o samotnou práci na památkovém objektu. U některých uchazečů je patrné, že se s provoz-

18) Budování edukačních center aktuálně probíhá prostřednictvím projektu „Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky“, financovaného z programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI).

ními a dalšími úkoly budou schopni vypořádat bez problémů, u dalších, zejména mladších ročníků, je potřebné pomocné vedení správy objektu.

K možnostem vzdělání v rámci oboru památková péče patří např. specializační studium památkové péče při Národním památkovém ústavu, jehož podmínkou je středoškolské vzdělání.¹⁹⁾ K rozšíření vzdělání dále slouží odborné semináře pořádané Národním památkovým ústavem i dalšími kulturními a vzdělávacími institucemi. Zde je možné seznámit se např. se speciální a aktuální problematikou památkových objektů – vývoj architektury, uměleckohistorická témata, ochrana a údržba mobiliárních fondů, restaurování, historické události a výročí, floristické semináře atd.

Příprava sezónních a nových stálých průvodců

Výběr průvodců prováděla v minulosti ve většině případů jednotlivá pracoviště dnešního Národního památkového ústavu prostřednictvím výběrových řízení a pracovníků zodpovědných za průvodcovskou službu, v některých regionech samotné správy objektů. Dnes je výběr průvodců ponechán výhradně na správách hradů a zámků. Tím došlo a dochází ke znatelným rozdílům v požadavcích i reálných výsledcích průvodcovské činnosti na objektech ve správě Národního památkového ústavu. Z této situace také znovu vznikla potřeba jednotného postupu na základě vydané metodiky.

Základním požadavkem pro nástup průvodce na památkový objekt ve správě Národního památkového ústavu je:

1. **Výběrové řízení**, případně pohovor na objektech méně frekventovaných. Nabízí se i možnost spojení výběrových řízení pro objekty více a méně frekventované apod.
 - Výběrová řízení by měla obsahovat motivační pohovor a jazykové zkoušky, případně test obecných i základních historických znalostí. Součástí řízení může být praktická ukáзка vedení prohlídky uchazečem, která často souhrnně prokáže jeho schopnosti či naopak.
 - V průvodci, osobě reprezentující vlastníka a správce památkového objektu, se musí skloubit ochota, samostatnost, kreativita, ale především zodpovědnost za prezentovanou památku a její návštěvníky.
2. **Vstupní instruktáž** (metodický den) s ukázkou vzorové prohlídky zajištěné správou objektu. Zde se průvodce seznámí s koncepcí vedení modelové prohlídky jak po obsahové stránce, tak stránce provozní. Důležitá jsou bezpečnostní opatření, dohled nad mobiliářem, uzavírání dveří, možnost přivolání pomoci (telefony, jiný způsob atd.) podle specifických podmínek a potřeb každého památkového objektu.

Zároveň se průvodce seznámí s návštěvním řádem, zabezpečením objektu, požární ochranou a ochranou zdraví při práci (BOZP). Představeny jsou mu i další činnosti,

¹⁹⁾ Podrobné a aktuální informace lze najít na www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/vyzkum-a-vzdelavani/vzdelavani-v-oblasti-pamatkove-pece/studium-pamatkove-pece/rekvalifikacni-studium

při nichž se předpokládá jeho účast a pomoc, např. dispečerská služba, úklid, zabezpečení kulturních akcí, stěhování, nebo další pomocné práce v zahradě a parku.

Kontrola průvodců

Nutnou kontrolu průvodcovské činnosti provádí správa objektu (vedoucí správy objektu, vedoucí stálý průvodce či pracovník pověřený správou objektu). Základem by mělo být přezkoušení nového průvodce před jeho první prohlídkou. Průvodce, který neprokáže znalost textu a základní orientaci spojenou s výkonem práce průvodce, nemůže správa objektu na prohlídkovou trasu pustit.

Kontroly nových průvodců, minimálně z počátku jejich praxe, by měly probíhat formou skrytých náslechlů, které objektivně ukážou schopnosti průvodce na rozdíl od otevřených kontrol s přítomností zástupce památkového objektu, která může průvodce psychicky ovlivnit. Pro zjištění, jak si průvodce ve své praxi vede, postačí i dílčí náslechl, např. jen v několika místnostech. Kontrola by neměla být za žádných okolností demotivující. Upozornění na drobné chyby či nedostatky by mělo být provedeno neveřejně. Současně musí být průvodci vysvětleno, případně názorně ukázáno, jak by měl postupovat, aby se zjištěná pochybení dále neopakovala. S průvodcem by mělo být obecně provedeno zhodnocení jeho činnosti.

Další kontroly mohou být průběžně prováděny pracovníky Národního památkového ústavu, územních památkových správ, územních odborných pracovišť a generálního ředitelství, kteří jsou k tomu zmocněni. Výsledky by měly být neodkladně projednány se správou příslušného objektu.

Vzdělávání a doškolování průvodců

Úkolem správy památkových objektů je s přijatými průvodci dále metodicky pracovat. Měla by je seznamovat se širší problematikou provozu památkového objektu, jeho obnovy, restaurování. Pozornost je nutné věnovat historickým momentům, které by mohly vyvolat zvýšený zájem návštěvnické veřejnosti, výročí, náplní sezónních výstav, aktuálním událostem. Průvodce je nutné obeznámit také se základní problematikou památkové péče ve vztahu k příslušnému objektu.

Správa památkového objektu by měla mít zájem na tom, aby se průvodci nadále organizovaně i samostatně vzdělávali. Je to jedna z cest, jak zabránit, aby se z jejich výkladu nestalo stereotypní bezduché memorování předem naučených textů. Neméně důležité je zejména pro stálé průvodce průběžné vzdělávání se v oborech, které souvisejí s průvodcovskou činností (pedagogika, psychologie, komunikační dovednosti, rétorika či asertivita). Stranou by nemělo zůstat ani průběžné zdokonalování se v cizích jazycích.

5. Průvodcovská činnost na památkových objektech

Výklad průvodce, obsah výkladu

Základem výkladu průvodce je vlastní znalost textu a jeho aplikace před návštěvníckou veřejností. Kvalita výkladu je podmíněna v první řadě diferenciací textu, kombinací hlavní a doplňkové části podle složení skupiny i jejího zájmu. Text by měl být srozumitelný, ne mechanicky interpretovaný.

Chybou některých průvodců je neschopnost přizpůsobení výkladu návštěvníkům, takže odborná skupina historiků se dozvídá základní údaje o barokním či rokokovém stylu, na druhé straně je dětem prezentován výklad plný cizích slov a odborné terminologie bez vysvětlení. Zejména u nejnižších věkových kategorií je třeba upřednostnit estetické a emotivní působení prostředí. Výklad zde může být veden i formou pohádkového vyprávění s interaktivními způsoby (hádanky, hledání, úkoly). Obdobným způsobem je třeba vést prohlídky handicapovaných lidí, i zde je třeba klást důraz na estetické vnímání prostředí.

Na některých objektech lze podle specifických podmínek realizovat prohlídky pro nevidomé, hluchoněmé a jinak handicapované návštěvníky. Na jejich návštěvy je třeba připravit se podle možností speciálně zaměřenými a koncipovanými programy založenými na hmatovém, sluchovém nebo estetickém působení a vnímání. V podmínkách obtížně přístupných památkových objektů lze připravit také prohlídky za aktivní pomoci dalších osob, které vynesou invalidní vozíčky přes schody, do poschodí apod.

K negativům průvodcovské praxe patří neuvážené přejímání informací a „zaručených údajů“ od návštěvníků, byť působí věrohodně. Obdobně je i reprodukování textu starších kolegů, jak po obsahové stránce, tak po stránce formální. Rovněž příliš žoviální přístup, nebo výklad založený na pikantních historkách nemůže být dobrou formou reprezentace památkového objektu.

Nepřesvědčivě působí na návštěvníky také mechanické memorování průvodcovského textu, které může být způsobené nesoustředěním průvodce, únavou, či rušivými elementy. I když jsou tyto faktory pochopitelné, nelze je v profesionální prezentaci památkových objektů akceptovat.

Velkou interpretační chybou, zejména u dívek, je tzv. zpívání – nepřirozená intonace hlasu, stoupavá a klesavá melodie výkladu. Ve většině případů působí až komicky a rušivě. Každý průvodce by měl po jisté době umět poslouchat kriticky sám sebe.

Dotazy návštěvníků je třeba vždy zodpovědět slušnou formou, v případě složitějších dotazů k odpovědi přizvat dalšího pracovníka správy objektu nebo odkázat na příslušnou literaturu uvedenou v průvodcovském textu. Průvodce by vždy měl být

připraven zodpovědět otázky typu „čím je tento objekt výjimečný“ případně „jak bychom měli Vaši památku doporučit“.

Průvodcovské texty a výklady by měly být oproštěny od zažitých klišé typu – „když se podíváte do zrcadla – omládnete“, „do těchto kamen se přikládalo zvenčí, aby panstvo nebylo rušeno“, ad. Stereotypním opakováním obdobných informací nemůže být návštěvník přesvědčen o kvalitě výkladu, stejně jako uváděním nadnesených a nesmyslných počtů, rozměrů a hodnocení pro zvýšení atraktivity výkladu.

Jazyková úroveň výkladu

Základem kvalitního jazykového výkladu je obecná čeština, v základě spisovná, ale přizpůsobená kultivovanému mluvenému projevu. Podkladem pro něj by měl být připravený průvodcovský text.

Při interpretaci textu je třeba klást důraz na přirozený projev, neopakovat stejné větné konstrukce a slova, vyvarovat se zejména ukazovacích zájmen a často frekvencovaných slov – tedy, však, vlastně apod. Průvodce si musí rovněž kontrolovat používání nadnesených hodnotících přívlastků – monumentální, velkolepý, jedinečný.

Intenzitu hlasového projevu je třeba přizpůsobovat velikosti interiéru i velikosti skupiny. K jejímu zaujetí lze využít rétorických prostředků – pauza, dynamika, důraz na vyslovená slova a pasáže. Výklad průvodce nesmí být monotónní, unavující a uspávající návštěvníky, na druhé straně ani neúměrně zrychlený (drmolení) v případě např. časové tísně. Jasnou srozumitelnou artikulaci ocení všichni návštěvníci. Pro prezentaci památkových objektů se předpokládá i kvalitní jazyková úroveň cizojazyčného výkladu.

Chování a vystupování průvodce

Průvodce reprezentuje na památkovém objektu jeho správce – Národní památkový ústav, popřípadě soukromého majitele, obec či město, společnosti nebo jiné formy správy a vlastnictví. Chování průvodců v prostředí památkového objektu musí být přiměřené, korektní, průvodce nesmí dát najevo své dojmy a individuální pocity, vlastní kritické názory a připomínky k úrovni správy a vedení objektu, kvalitě vystavovaných exponátů a jejich prezentaci, a to nejen v průběhu prohlídky, ale ani na dalších veřejných místech.

Komunikativnost, vstřícnost, milé chování s úsměvem a slušnost by měly být základními kritérii chování průvodce vůči návštěvníkům. Příjemným a klidným přístupem lze vyřešit i mnohou kritickou situaci. Průvodce musí vystupovat profesionálně a loajálně vůči instituci, kterou zastupuje.

Průvodce musí být připraven také v určitých případech na neadekvátní jednání ze strany návštěvníků, neukázněnost, hlučnost, sahání na předměty, pohyb mimo vyznačené trasy, nerespektování pokynů vedoucí v krajních případech až k posměškům a urážkám vůči průvodci. Průvodce musí být seznámen se svými právy a možnostmi jednání, vedoucích až k vyloučení návštěvníků z prohlídky samotného objektu

§ 3

Při prohlídce určené dětem z mateřských škol a z první, druhé a třetí třídy školy základní plní průvodce zcela odlišné úkoly. Téměř při ní "zapomíná" na předepsaný text a svůj výklad zaměřuje hlavně na seznámení:

- s funkčností jednotlivých místností (ložnice, pracovna, jídelna atp.)
- s povahou různých materiálů (dřevo, kov, textilie, porcelán, kamenina, sklo, štuk, mramor, kámen, apod.)
- s funkčností předmětů (taburet, hrací stůl, stůl na vizitky, krb, válcová kamna, svíчковý lustr atp.)
- s různými druhy rukodělné práce (řezby, zlacení, malby na stěnách, tapetách apod. - tvary, barvy, technologická náročnost)
- s tím, jak se dříve žilo, co bylo podstatné

Obecně v této souvislosti platí, že musí dbát na autentičnost výkladu, na míru hodnověrnosti a účinnosti přibližování a srovnávání viděné skutečnosti se zkušenostmi dětského světa, hlavně s předpokládaným rodinným a školním prostředím. Důležitá je i spontánnost a emocionalita výkladu, intuice průvodce a jeho schopnost diferenciovatně reagovat na projevy skupiny, snaha vtáhnout děti do děje, účinně je motivovat a udržet jejich pozornost až do konce hodinové prohlídky. Používá k tomu v hojně míře otázek, pohádek, vyprávění, hádanek, písní, dále přímé dramatizace, hry na kouzelníka, pantomimických her atp. Záměrně vyvolává soutěživost dětí, nechává je hovořit většinou samotné a jejich výpovědi spíše řídí a usměrňuje, resp. odměňuje pochvalou. Důsledně respektuje, že idea přímého vidění a chápání je jedinou možnou cestou a že výklad týkající se obecných pojmů bez souvislosti s konkrétní realitě - je zcela neúčinný. Důležitým problémem, který dále řeší, je dodržování kázně. Děti by měl přimět k tomu, aby hovořily zcela bezprostředně, ale jeden po druhém. Nejlepší je zorganizovat hned na začátku prohlídky "dohodu", aby se hlásily jako ve škole a trvat pak důsledně na jejím dodržování. V tomto smyslu je vhodná předem domluvená spolupráce s doprovázejícím pedagogem.

§ 4

Prohlídka pro žáky čtvrté, páté, šesté i sedmé třídy základní školy patří k nejobtížnějším průvodcovským výkonům. Textu pro dospělé návštěvníky průvodce během výkladu používá jen v poměrně malé míře. Diferenciovatně, tvůrčím způsobem a v závislosti na situaci z něho vypouští větší díl konkrétních skutečností (dat, jmen, událostí, hodnocení apod.) a připomíná význam některých podstatných realit (fresek, tapet, atd.). Užívá i vhodným způsobem upravených postupů uvedených v předchozím § 3. Obecně při tom platí, že základním cílem výkladu není ani tak poskytnout dětem nové informace, ale spíše oživit to, co již vědí, soustředít se na posilování esteticko-emocionálního účinku prohlídky a na rozvíjení jejich vztahu k historii, ke kulturnímu dědictví a jeho ochraně. Při svém projevu je průvodce již méně spontánní a více věcný a střízlivý - ve srovnání s výkladem podávaným žákům z mateřské školy a prvních ročníků školy základní. Jistý prvek expresivity však v jeho projevu nadále přetrvává. Pro udržení pozornosti během hodinové prohlídky a pro lepší pochopení dětí nadále aktivuje posluchače příčinnými otázkami, jimiž připomíná a uvádí do aktuálních souvislostí některé školní znalosti, zejména z vlastivědy a dějepisu. Míra zapojení dětí je však v tomto smyslu již výrazně nižší jako u předchozí věkové kategorie, doporučuje se jedna, nejvýše dvě otázky v každé místnosti. Je přitom přirozené, že stupeň ovládnutí školního učiva žáky je různý, přesněji zkušenost učí, že v průměru není dobrý. Navíc negativně působí i to, že učitelé své žáky vhodně motivují a připravují na návštěvu památkového objektu jen zřídka. Přesto však zásada aktivního využívání školních vědomostí jako nanejvýš logického a přirozeného prostředku platí beze zbytku. Účelu je dosaženo, když na položené otázky smysluplně reagují dva nebo tři žáci, výjimečně postací,

když potřebnou informaci připomene sám průvodce. V této souvislosti je vhodná aktivní spolupráce s doprovázejícím pedagogem.

§ 5

Záci osmých a devátých tříd základní školy by měli být již vybaveni většinou znalostí potřebných k pochopení podstaty základního textu. Přesto však musí průvodce brát v úvahu, že jde o značné penzum historických informací, které jim škola předkládá na malé časové ploše, a že jejich znalosti nejsou upevněny a orientace v historické materii je chabá. Dále si musí uvědomit, že mentální úroveň třináctiletých a čtrnáctiletých dětí je v porovnání s dospělými návštěvníky odlišná. Proto sice již vychází ve větším rozsahu z předepsaného textu, ale zjednodušuje ho. Souvislost s učební osnovou může formou přímé otázky občas sice vyvolat, nejde však opět o objasňování vyučovaných pojmů či událostí, ale výhradně o jejich připomenutí v potřebném kontextu, a zejména o rozvoj estetických zkušeností žáků.

Obr. 52: Instrukce správy SZ Vranov k výkladu dětských skupin na objektu (materiál správa SZ Vranov n. Dujj).

(viz znění návštěvního řádu konkrétního památkového objektu – bez náhrady vstupného). Průvodce se nesmí nechat vyprovokovat k neprofesionálnímu jednání.

Důležité ze strany průvodců je správné vedení skupiny návštěvníků, jejich orientace v prostoru. Průvodce by měl stát na viditelném místě a navigovat návštěvníky při ukázkách exponátů a umělecké výzdoby z jejich pohledu („... po vaší pravé straně“ atd.), postupovat systematicky a koordinovaně.

Průvodce se zásadně nesmí opírat o mobiliář, dveře, neměl by si sedat, ani rychle a chaoticky přecházet. Rovněž by při výkladu neměl žvýkat nebo konzumovat bonbóny či jakékoliv potraviny. Neosobně působí také průvodcovský pohled mimo návštěvníky, do stropu.

Průvodce by měl slušnou formou upozornit na postup skupiny do dalších interiérů, neurychlovat násilně ukončení obhlídky interiéru např. tím, že zhasne světlo. Zásadně nevhodné je sdělování dojmů z prohlídek a návštěvníků mezi průvodci, či mezi dispečerem a průvodci, obdobné je i sdělování soukromých názorů a problémů.

Průvodci by měli zachovat společenskou etiketu i mimo výkon vlastní služby a loajalitu vůči svému zaměstnavateli, ať Národnímu památkovému ústavu, soukromému majiteli nebo samosprávnému celku, navzdory tomu, jaké mají osobní mínění.

Oblečení průvodce

Slušné, čisté, společensky příhodné oblečení průvodců odpovídá reprezentativnosti historického prostředí. Každý průvodce musí zvážit individuální formu oblečení tak, aby bylo v souladu s prezentací kulturní památky. Na některých objektech se vyžaduje vysloveně společenské oblečení, na jiných nelze tento požadavek aplikovat v plné míře (chůze po čtených schodištích, výklad na hradbách, v exteriéru zříceniny apod.).

§ 2

Dále je třeba, aby se průvodce při výkladu vystříhal jakýchkoliv viditelných **automatismů a stereotypního memorování textu**, jeho řeč musí být zcela přirozená a bez afektů, návštěvníci musí mít pocit, že ji aktuálně vytváří. V tomto směru je důležitá především:

- variabilní a neschematická intonace
- zřetelná, avšak výrazově neextrémní artikulace
- plynulost a přirozené tempo řeči (mimo jiné i živé, tedy různorodé užívání pomlky mezi slovy a větami)
- důraz na významově důležitá slova či slovní spojení
- přiměřená hlasitost

§ 3

Velký význam má i vytržbenost jeho **nonverbálního projevu**, v němž mimo jiné hraje důležitou roli i mimická uměřenost a přirozenost, ale i vhodná gestikulace užívající klidných, nestrnulých a chvíli trvajících pohybů paží - souběžně s pohyby hlavy a očí (ukazování klíčem je nepřipustné), dále decentní postoj při výkladu (v této souvislosti je zakázáno opírání se o nábytek, o dveře nebo o stěny místností), a samozřejmě i přiměřená volba vzdálenosti od posluchačů.

Obr. 53: Instrukce pro chování a vystupování průvodce, artikulaci, intonaci, hlasitost projevu, (materiál SZ Vranov n. Dyjí).

kvality a vymezit hraniční kritéria.

Každý z průvodců musí však být pro návštěvníky identifikovatelný především pomocí jmenovek s logem památky, majitele nebo správce.

Podle znění návštěvnických řádů by do kulturních památek měli slušně oblečení vstupovat také samotní návštěvníci. To, že může být odmítnut jejich vstup na prohlídku, není však v praxi památkových objektů časté.

Organizace prohlídky průvodcem

Průvodce musí být schopen organizovat prohlídku tak, aby byla zachována bezpečnost prohlídkové trasy památkového objektu i samotných návštěvníků. Musí dbát na to, aby se návštěvníci nerozházeli, nesahali na předměty a obecně neohrožovali památkový objekt. Průvodce by měl projevit přirozenou autoritu vůči návštěvníkům i při řešení mimořádných a krizových situací, kdy je třeba přivolat pomoc.

Průvodce je povinen dbát základních pravidel bezpečnosti (zamykání dveří, dodržování pravidel – kontroluje stav instalace, odchází – dle specifiky objektu poslední). Řeší mimořádné situace (nevolnost, zkolabování návštěvníka, dítě potřebuje na toaletu, opilý a nevhodně se chovající návštěvník apod.) přivoláním pomoci (telefony, pagery, vnitřními linkami, signalizačním zařízením). Musí zorganizovat skupinu návštěvníků tak, aby nedošlo k poškození mobiliáře a interiérů – např. uzamčením skupiny návštěvníků v příhodném prostoru a poté překontrolování jeho stavu. Jednání průvodce vychází z instrukce správy objektu a ze specifiky příslušného památkového objektu.

Průvodce zpravidla jako první vchází do místností a jako poslední odchází, ne vždy je to však organizačně možné. Je povinen dbát základních pravidel bezpečnosti a pohybu v místnostech, které průběžně kontroluje. Průvodce nezahazuje výklad dřívě, než se přesvědčí, že všechny ohrožitelné (volně ložené) exponáty jsou v pořádku a na místě, ale také, že všichni návštěvníci v přidělené skupině jsou přítomni. Průvodce by měl mít po celou dobu prohlídky přehled o tom, zda se někdo nevzdaluje, a zda jsou v pořádku přilehlé prostory, byť jen náhledové.

Zná provoz objektu, jak systém zamykání dveří, tak i umístění čidel, které mohou spustit alarm při neopatrném pohybu návštěvníků, při volném nekontrolovaném pobíhání dětí nerespektujících provazové zátarasy atd. Zná únikové trasy pro bezpečné vyvedení návštěvníků z objektu pro případ požáru či jiné živelné pohromy.

Extrémní situací je ztráta či poškození předmětu, interiéru, kdy je nutno urychleně informovat o mimořádném stavu správu objektu a reagovat podle jejich pokynů.

Častým předmětem stížností ze strany návštěvníků památkových objektů jsou situace spojené s reakcemi a chováním malých dětí, které doprovázejí na prohlídce své rodiče. Úměrně jejich věku nemohou vnímat běžný výklad, který je veden pro jinou cílovou skupinu, reagují proto křikem, běháním, pláčem, hlasitým projevem, čímž ruší nejen průvodce, ale všechny účastníky prohlídky. Umístění dětí v dětských koutcích či obdobných zařízeních je z provozních a prostorových důvodů na památkových objektech velkou výjimkou, zákaz vstupu s dětmi do 6 let věku, jak stanovovaly návštěvní řády v době první republiky, je pro dnešní dobu nepřijatelná varianta. V krajním případě je nutné vykazání rušivého elementu z prohlídky objektu podle návštěvního řádu. Diskrétním řešením, ne však realizovatelným na všech hradech a zámcích, je upozornění rodičů na možnou situaci a doporučení vystřídat se postupně v hlídání.

Průvodci jsou po prodejcích vstupenek těmi, které si návštěvníci dlouhodobě pamatují. Právě oni vytvářejí obraz každé jedné památky. Je na ně kladena značná psychická zátěž. Musí mít poměrně široké všeoborové znalosti. Denně řeší nepředvídatelné situace s různými typy návštěvníků. Je proto prospěšné, aby správy památkových objektů dle svých možností průvodce vyškolily a připravily na veškeré situace spojené s průvodcovskou službou.

SPRÁVA NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKY, STÁTNÍHO ZÁMKU RATIBOŘICE

Desatero průvodce (průvodkyně):

1. Průvodce se řídí pokyny svých nadřízených – kastelán, pokladní / řídící provozu.
2. Průvodce je povinen dostavit se k zahájení prohlídky včas, a to podle stanoveného času prohlídky nejméně 5 minut před jejím začátkem, aby převzal od řídícího provozu potřebné informace a pokyny.
3. Ihned po odbavení prohlídky se průvodce dostaví do pokladny, kde učiní zápis do provozního deníku průvodcovské služby a nahlásí řídícímu provozu případné nedostatky, problémy anebo závady na prohlídkové trase zámku.
4. Průvodce s nejvyšší pečlivostí opatruje svěřené klíče a ostatní věci, předané mu řídícím provozem nebo kastelánem zámku, neopouští je ani na okamžik odložené bez dozoru apod., neodnáší je bez pokynů nadřízeného mimo areál zámku.
Je přísně zakázáno komukoliv klíče půjčovat!
5. Průvodce nastupuje do směny včas, řádně upraven, čistě a vhodně oblečen (jeansy, minisukně a extravagantní módní výstřelky nejsou běžně vhodné).
6. Průvodce nevstupuje do zámku nebo se nezdržuje na prohlídkové trase mimo sobě určený čas pro prohlídku s návštěvníky, pokud k tomu nebyl pověřen kastelánem či řídícím provozem. Zdržuje se na jemu určeném stanovišti, které neopouští bez vědomí nadřízeného.
7. Průvodci je přísně zakázáno přemisťovat mobiliář nebo jakkoliv manipulovat vystavenými exponáty na prohlídkové trase, pokud k tomu není pověřen kastelánem. Zpravidla (tj. zbytečně) průvodce na prohlídkové trase nevstupuje mimo určenou trasu pro návštěvníky, pokud to nevyžadují provozní důvody (maximálně početná skupina) nebo bezpečnost vystavených exponátů.)
8. Průvodce důsledně dbá na to, aby se návštěvníci řídili pravidly návštěvního řádu (nedotýkali se mobiliáře a exponátů, nefotografovali a nefilmovali bez povolení, udržovali čistotu a pořádek, nevyrušovali při prohlídce atd., viz návštěvní řád).
9. Průvodce dbá na udržování čistoty a pořádku na svém pracovišti, jakož i v celém areálu zámku, který je jeho pracovištěm. Sám se na udržování čistoty a pořádku aktivně a iniciativně podílí.
10. Průvodce se řídí pravidly slušného chování, snaží se podle svých schopností a možností návštěvníkům jejich pobyt v zámeckém areálu zpříjemnit, tj. podává v rámci svých vědomostí patřičné informace a vždy pamatuje na to, že reprezentuje kulturní památku, jejího majitele, památkovou péči v tomto státě obecně, svůj stav i sebe samého.

Desatero průvodce (zjednodušená verze pro zapamatování):

1. práci řídí nadřízený
2. nastupuje včas na prohlídku
3. hlásí ukončení prohlídky
4. střeží svěřené klíče, které nepůjčuje
5. chodí včas, vhodně a čistě oblečen
6. zdržuje se na určeném stanovišti
7. nemanipuluje mobiliářem
8. vyžaduje dodržování návštěvního řádu
9. udržuje čistotu a pořádek
10. reprezentuje

Ivan Č e š k a v. r.
kastelán
vedoucí Správy NKP SZ Ratibořice

Interní řád pokladní a průvodcovské služby

Povinnosti pokladních

1. do služby nastupují včas, nejpozději 15 minut před otevřením objektu, za účelem přípravy pracoviště k návštěvnickému provozu
2. provádí prodej vstupenek a suvenýrů
3. organizují a řídí činnost průvodců, dohlíží na dodržování předpisů BOZP a PO
4. provádí denní vyúčtování tržeb za vstupné, odvozy tržeb, předávácí inventury a informují referentku pro správu majetku o stavu zásob upomínkových předmětů
5. přijímají objednávky prohlídek a provádí záznamy do knihy objednávek
6. stanovují časy prohlídek a dávají pokyny průvodcům ohledně začátků prohlídek a pokyny k obsluze informační tabule
7. pečují o čistotu a estetický vzhled prostoru pokladny a dávají pokyny průvodcům k průběžné údržbě prostranství před vstupem do zámku a v prostoru vstupní haly
8. provádí otevření a uzavření hlavního vstupu do objektu, včetně uzavření v době polední přestávky. Po ukončení provozu uzavírají vnitřní okenice v prostoru vstupní haly, pokladny a místnosti průvodců. Po ukončení pracovní doby kontrolují kompletnost klíčů.

Povinnosti průvodců

1. do služby nastupují včas, nejpozději 15 minut před stanovenou první prohlídkou zámku za účelem přípravy příslušných prostor k návštěvnickému provozu. Den předem je možno stanovit pořadí nástupu na pracoviště s ohledem na zavedené pořadí v předchozím dni
2. práci průvodce vykonávají v souladu s předpisy BOZP a PO i desaterem průvodce
3. během pracovní doby jsou povinni řídit se pokyny pokladníka a jsou mu přímo podřízeni
4. během prohlídky jsou povinni dbát ustanovení návštěvního řádu a dodržovat jak obecné, tak interní bezpečnostní předpisy a ustanovení se vztahem k expozicím
5. při podávání výkladu čerpají informace z průvodcovského textu, uplatňují diferencovaný přístup k návštěvnické veřejnosti, s přihlédnutím k věku a předpokládaným znalostem a zájmům dané skupiny
6. **spory a konflikty s návštěvníky nikdy neřeší před návštěvnickou veřejností, stěžovatele odkáží na dobu po ukončení prohlídky a k řešení situace po prohlídce neprodleně prostřednictvím pokladníka přizvou kastelána, případně jinou, k tomuto úkolu pověřenou osobu!!!**
7. v čase mezi prohlídkami vykonávají činnosti, kterými je pověřil pokladník, případně správa objektu. Jedná se například o hrabání šterku a zametání v prostoru před hlavním vstupem do objektu, obsluhu informační tabule, dozor na veřejných WC atd.
8. **během pracovní doby informují pokladníka o každém opuštění pracoviště**
9. soukromé návštěvy, kterým chtějí umožnit bezplatnou prohlídku zámku, hlásí pokladníkovi
10. v době mimo prohlídku je průvodcům zakázáno zdržovat se v prostorách expozice, pokud zde nevykonávají práce, kterými byli pověřeni pokladníkem, případně kastelánem nebo oprávněným pracovníkem správy objektu
11. průvodcům je zakázáno zdržovat se v prostoru pokladny, pokud o to nejsou výslovně požádáni pokladníkem
12. průvodci jsou povinni udržovat místnost, která je jim vyhrazena, v bezvadném pořádku.

Ivan Č e š k a v. r.
kastelán

vedoucí Správy NKP SZ Ratibořice

6. Specifika expozic lidového stavitelství (muzea v přírodě)

Expozice lidového stavitelství v přírodě jsou specifickým prostředím vytvářeným uměle ke komplexnímu prezentování lidové kultury. Jedná se zpravidla o odborně rekonstruovaný soubor staveb a milieu charakteristický pro určitou oblast. Expoziční objekty mohou být do těchto expozic přeneseny, nebo využity objekty in situ, ale například lze postavit i kopie či vědecké rekonstrukce.

Mají zde své důležité místo expozice interiérové i exteriérové. Podle charakte-

Obr. 56: Kokořín zakoupil v r. 1896 Václav Špaček. Od r. 1918 byl hrad zpřístupněn s průvodcem, v zimním období byl klíč k dispozici na požádání u klíčníka v elektrárně pod hradem (archív autora).

ru expozice, případně charakteru určitého programu, se běžně využívají prohlídky s průvodcem, volné prohlídky, volné prohlídky s kustody a prohlídky s textovými informacemi tištěnými či umístěnými na jednotlivých objektech. Velmi často se uvedené typy způsobů prolínají (návštěvníci mají možnost volby: prohlídka s průvodcem, bez průvodce, v části objektů je stacionární průvodce). Zkušenosti však potvrzují nezastupitelnou roli osobnosti průvodce.

Organizování průvodcovské činnosti v expozicích lidového stavitelství v přírodě je náročné, mimo jiného i z těchto důvodů:

- průvodce se v rámci prohlídkové trasy pohybuje s návštěvníky v exteriérech i interiérech;
- lze obtížně regulovat počet návštěvníků ve skupinách;
- expoziční interiérové prostory jsou malé, najednou si je může prohlédnout omezený počet návštěvníků, průvodce musí operativně větší skupinu dělit;
- návštěvníci se pohybují v exteriérech i interiérech, při přesunech mezi expozičními objekty musí návštěvníci překonávat různá problematická místa (nerovnosti terénu, lávky, vysoké prahy, nízké zárubně dveří aj.);
- často se pohybují v blízkosti historických technických zařízení, která jsou v pohybu (vodní kola, transmisy, zemědělské stroje apod.);
- pohybují se v blízkosti hospodářských zvířat dotvářející expozici (kozy, husy, krávy, ovce, včely apod.);
- návštěvníci často zůstávají v areálu mezi expozičními objekty i po skončení vlastní prohlídky, využívají možnosti pobytu v přírodě.

Je běžné, že v expozicích lidového stavitelství v přírodě je část interiérů návštěvníkům přístupná volně (např. hospodářské objekty, některé interiérové expozice). Instalované sbírkové předměty musí být zabezpečeny například umístěním branek, které zamezí bezprostřednímu vstupu, ale návštěvník přes ně dovnitř vidí. Kromě toho je však nutné, aby průvodci takové objekty procházeli a sledovali, zda nedochází k poškození předmětů či objektů samotných.

Průvodcovská činnost v expozicích lidového stavitelství vyžaduje v některých ohledech jiné nároky, než činnost průvodců na hradech a zámcích. Průvodce musí dbát na bezpečnost návštěvníků i ochranu expozičních objektů a sbírkových předmětů v nich. Musí si z tohoto důvodu všítat nejen návštěvníků ve skupině, již doprovází, ale i návštěvníků pohybujících se bez průvodce v areálu. Průvodce v prostředí expozice lidového stavitelství v přírodě by měl, vedle průvodcovského textu, ovládat i jednoduché demonstrace vhodných činností v návaznosti na dané prostředí (například dílna domácího tkalce – ukázka tkaní na stavu). Dále pak musí zvládnout aktuální rozšíření textů s ohledem na úpravy expozic a programy v průběhu kalendářního roku (například připomenutí kalendářních obyčejů – masopust, Velikonoce, dožínky, Vánoce).

Volné prohlídky s kustody jsou, domníváme se, nejlepší volbou. Průvodce nacházející se v expozičním objektu se věnuje demonstrování nějaké konkrétní historické činnosti (například příprava tradičního pokrmu, zpracování zemědělských plodin, ukázka tradičního řemesla apod.), představuje hospodyně či hospodáře a přirozeně se tak podílí na vytváření dojmu autenticity. Bohužel, tento model průvodcovské činnosti znamená vyšší finanční zátěž v oblasti mzdových nákladů. Z hlediska způsobu sdělované informace návštěvníkům je však tento model nejlepší a využívaný především v muzeích v přírodě v severských evropských zemích.

Průvodci v expozicích lidového stavitelství v přírodě jsou velmi náchylní k přejímání informací získaných od návštěvníků – „pamětníků“, případně informací získaných z různých neodborných zdrojů. Z tohoto důvodu je nutná důsledná a opakovaná kontrola činnosti průvodců.

Proměnlivost expozic, programů a celkové přírodní prostředí do těchto expozic přivádí tisíce návštěvníků ročně. Na základě výzkumů víme, že se návštěvníci i v průběhu sezóny vracejí a využívají bohaté nabídky aktivizačních programů. Úloha průvodců je v tomto prostředí velmi důležitá. Musí reagovat nejen na proměňující se skladbu návštěvníků, způsob zajišťování průvodcovských služeb, ale i na požadavky plynoucí od autorů konkrétních programů. Průvodce v prostředí muzea v přírodě by měl být skutečně citlivým doprovodem návštěvníků, umožňujícím jim komplexní poznání části historie. Nejde jen o prezentaci lidových staveb, ale i o přiblížení způsobu života a zajišťování obživy jejich obyvatel.

Závěrem je třeba na tomto místě připomenout, že pojem skansen se pro označení expozice (či muzea) lidového stavitelství v přírodě užívá pouze v České, Slovenské a Polské republice. Původně se takto nazývá zřejmě vůbec první muzeum v přírodě na světě vybudované ve švédském Stockholmu. Slovo skansen ve švédštině znamená na hradbách nebo na šancích. Rozhodně by tento pojem neměl být užíván průvodci těchto zařízení.

7. Průvodce a návštěvníci se smyslovými a pohybovými handicapami

Jedním z měřítek kvality demokracie je to, jak odstraňuje bariéry přístupu ke kulturním statkům a umožňuje co nejrovnější přístup ke kultuře. Respekt, takt a vstřícnost k handicapovaným spoluobčanům jsou indikátorem kulturní a civilizační úrovně celé společnosti. I v této oblasti jsou zpřístupněné památky, muzea a galerie naší vizitkou. Na vybraných památkách lze dle konkrétních specifických možností a podmínek připravovat a realizovat speciální prohlídky i pro pohybově znevýhodněné návštěvníky a pro smyslově handicapované návštěvníky, návštěvníky s poruchami zraku a sluchu, též pro návštěvníky s mentálním postižením, v závislosti od stupně tohoto postižení.

Na návštěvy zrakově postižených je potřebné se připravit, podle možností, specificky zaměřenými a předem koncipovanými programy založenými na hmatovém působení a vnímání. Vidící návštěvníci získávají až 80 % informací zrakem. Nevidomým nahrazují vidění ostatní smysly a slovní popis. Při poznávání postupují od detailu k celku, tedy zcela opačně, než vidící návštěvníci, s tím, že tento celek je po každé neúplný proti celku viděnému. Proto je důležité klást důraz ne na množství jednotlivostí, kterými jsou interiéry památek naplněny, ale na vnímání prostředí, v němž se nevidomí v navštívené památce nachází. Tomu dopomáhá úzký a cíleně logický výběr vzájemně souvisejících předmětů, součástí mobiliáře, díky kterým si i zrakově postižení návštěvníci mohou vytvořit dostatečnou představu o daném památkovém objektu, v širších souvislostech. I pro zrakově postižené mohou být připravené nahrávky audioprůvodců, nebo jiného poslechového zařízení, podávající tzv. popisný výklad, výklad přibližující to, co běžný vidící návštěvník vidí a nevidomý potřebuje popsat. Ani v případě, když mají zrakově postižení návštěvníci k dispozici audioprůvodce s upraveným výkladem, se nezaobejdou bez spolupráce asistence. Není žádoucí ji vnucovat, pokud ji nevidomý návštěvník odmítne.

Sluchově postižení návštěvníci vyžadují výklad ve znakovém jazyce, nebo výklad pomocí audioprůvodců s displejem (videoprůvodců). V krajních případech, je-li v běžné návštěvnícké skupině neslyšící nebo nedoslýchavý návštěvník, a správa památky nedisponuje ani průvodcem ovládajícím znakovou řeč, ani potřebnými audioprůvodci, je nutné, aby průvodce mluvil přímo na něj, mluvil zcela přirozeně a jasně artikuloval. Návštěvníci s poruchou sluchu jsou schopni mluvené slovo odezírat ze rtů a porozumět tak výkladu. Je to krajní řešení, které by se nemělo stát pravidlem.

Rozsah prohlídky pohybově handicapovaných návštěvníků a návštěvníků na vozíku, závisí od rozsahu bezbariérového přístupu konkrétní památky, od použitých pomůcek sloužících k překonávání bariér a od dalších nabízených služeb. Důležitá

je instalace bezbariérových toalet upravených pro vozíčkáře, a to i v památkách, jejichž interiéry nejsou bezbariérově přístupné.

Pro návštěvníky nejenom z řad seniorů, pro které může být fyzicky náročné zdlouhavé procházení expozic, by měli být k dispozici křesla pro krátkodobé odpočinků, nebo by jim měli být, dle konkrétních možností památkového objektu, poskytnuty lehké přenosné sedačky nabízející během výkladu krátké odpočinků. Správa památky může hůř pohyblivým návštěvníkům nabídnout kolečkové křeslo a asistenci, která provede ve vozíku sedícího návštěvníka celou expozici, je-li bezbariérově přístupná.

Obr. 57: Hrad Točník byl otevřen pro návštěvníky ve druhé polovině 19. století. Klíč od něj byl u zaměstnanců velkostatku, od r. 1918 prováděl po hradě kastelán v době turistické sezóny (archív autora).

Křídlo:

V tomto čínském salonku jsou upomínkové předměty, které si Clam-Gallasové přivezli ze svých cest po Japonsku, Číně a Indii. Nábytek je vykládán mahagonem, perletí a slonovou kostí. Cenný je tento stůl s černochem, vyřezán je z ebenu a vykládán slonovou kostí.

V ložnici si povšimněte dvou měděných ohřívadel. Plnila se žhavým dřevěným uhlím a postele se jimi žehlily a tak zahřívaly.

Nyní jsme v malé zámecké obrazárně. Je to nejsvětější místnost z těch, které jsme dosud prošli. Autorem těchto 2 portrétů je český barokní malíř Karel Škréta a představují: nalevo hraběte Martince a napravo hraběte Straku z Nedablic. Tyto 4 krajiny jsou dílem slavného českého malíře Václava Vavřince Reinerera. Ostatních několik obrazů namalovali malíři holanďáci, tyto 2 v odálech Angličani.

Růžovým klasicistním kabinetem jsme prošli do obývacího pokoje s nábytkem ve slohu biedermeier. Sloužil též jako kuřácký salónek - v rohu místnosti a ve vitrině je sbírka dýmek.

Příští salónek má nábytek z doby empiru (černá a zlatá barva s egyptskými náměty).

V tomto malém salóнку vidíte náš nejcennější obraz na Frýdlantě: portrét hraběte Šporka z Kuksu, dílo českého barokního malíře, slavného Petra Brandla. Obraz je z roku 1725 a v roce 1954 byl restaurován.

Obr. 58: Hrad a zámek Frýdlant, na závěr průvodcovský text, jak by rozhodně neměl vypadat... (materiál OPPO, NPÚ GnŘ).

Závěr

V bohatém fondu památek českých zemí mají zpřístupněné památkové objekty mimořádně významné místo. Je to dáno nejen jejich popularitou jako veřejnosti nejznámějších reprezentantů památkového fondu, ale především jejich výjimečnou kulturní a historickou hodnotou. Řada z nich si totiž uchovala jak bohatou uměleckou výzdobu svých interiérů, tak jejich původní mobiliář a další umělecké sbírky in situ.

Úkolem státní památkové péče, ale i dalších správců památek, je, aby prezentace zpřístupněných památek byla i nadále zachovávána a zkvalitňována. Zajistit ji lze jak prostřednictvím živých průvodců, což má v České republice dlouhou a osvědčenou historickou tradici a v rozsahu své aplikace představuje zážitek i poučení. Jediným dokladem kvality průvodcovských služeb v památkových objektech a vysoké profesionality jejich organizace jsou generace opakovaně se vracějících návštěvníků a další nově přicházející, z řad českých i zahraničních turistů. Chtěli bychom, aby úroveň kvality nabízených průvodcovských služeb byla nadále zvyšována. Soubor znalostí a zkušeností shrnutých v této metodice má tomuto přání a předsevzetí nepochybně ve všech směrech napomoci.

Metodika průvodcovské služby se nevěnuje ekonomickým aspektům, záležitostem mzdových prostředků pro zabezpečení činnosti průvodců. Ty se mění v návaznosti na celkovou ekonomickou situaci České republiky a celkový postoj společnosti vůči kultuře, památkám a památkovému fondu.

Použité zkratky

BOZP	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci
NA	Národní archiv
NKK	Národní kulturní komise
NPÚ	Národní památkový ústav
OPPO	Oddělení péče o památkové objekty
PIS	Pražská informační služba
SPS	Státní památková správa
SÚPPOP	Státní ústav památkové péče a ochrany přírody
SÚPP	Státní ústav památkové péče
SH	Státní hrad
SZ	Státní zámek

Obr. 59: Renesanční Křepenice byly také určeny ke zpřístupnění, z doby Státní památkové správy a Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody se zachovaly historické materiály a dokumenty včetně připravovaného průvodcovského textu (dobová rytina F. A. Hebera).

Přehled dostupné literatury

- BENEŠ, Josef, Muzejní prezentace, Knižnice Muzejní práce, svazek 19, Praha 1981.
- BENEŠ, Josef, Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách, Památky a příroda 1977/2, Praha 1977, s. 91–95.
- BENEŠ, Josef, Základy muzeologie, Education & Sciences pro Ústav historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, Opava 1997.
- BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef, Česká touha cestovatelská, Cestopisy, deníky a listy ze 17. století, Praha 1989.
- BÖSCH, Delia, Zollverein Entdecken, Unterwegs auf dem Welterbe, Duisburg 2007.
- BRABCOVÁ, Alexandra (ed.), Brána muzea otevřená, Praha 2002.
- BURIÁNKOVÁ, Michaela – KOMÁRKOVÁ, Anna – ŠEBEK, František (eds.), Úvod do muzejní praxe. Učební texty základního kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií ČR, Praha 2010.
- CELLA, Lucia – JURMAN, Francesca, Castello del Buonconsiglio, Schlossführer, Trento 2007.
- CZABAN, Karel, Kulturní památky a cestovní ruch, Památky a příroda 1966/9, Praha 1966, s. 259 – 265.
- ČERNÁ, Alena – NĚMEČKOVÁ, Hana – SEDLÁKOVÁ, Dagmar, Metodické materiály pro výuku památkové péče, Praha 2001.
- ČERNÝ, Miroslav – NĚMEČEK, Miloslav, Mikroklima v historických interiérech, odborné a metodické publikace, sv. 39, Praha, 2011.
- DINGOVÁ, Naďa, Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami – neslyšící, Muzeum, Muzejní a vlastivědná práce 49/2/2011, Praha 2011, s. 36–48.
- DOLÁK, Jan – VAVŘÍKOVÁ, Jana, Muzeolog Z. Z. Stránský, Život a dílo, Brno 2006.
- DOUBNEROVÁ, Jiřina, Metodický pokyn pro krajské komise pověřené zpracováním textů, výkladů pro navštěvované památkové objekty, SÚPPOP Praha, 1961/separát č. 4, Praha 1964.
- DOUBNEROVÁ, Jiřina, K osvětové funkci památek, Památky a příroda 1/1962, Praha 1962, s. 4–7.
- DVOŘÁKOVÁ, Eva – FRAGNER, Benjamín – ŠENBERGER, Tomáš, Industriál_paměť_východiska, Praha 2009.
- DWORAKOWSKA, Zofia – JAKSON, Brendan – KURZ, Iwona a kol., Teraz! Animacja kultury. Culture himation NOW, Uniwersytet Warszawski 2009.
- FIEDLEROVÁ, Ludmila, Zážitek v muzeu v hlavní roli, Řetězové provádění ve Vrchotových Janovicích (1994–2011), Muzeum, Muzejní a vlastivědná práce 49/2011/2, Praha 2011, s. 12–23.
- FIEDLEROVÁ, Ludmila – KŘENKOVÁ, Vladka – JORDAN, Hanuš, Nebaví nás Vás nu-

- dit. Metodika muzejního projektu řetězového provádění, informace o školním předmětu průvodcovství, Vrchotovy Janovice 2005.
- FLEGL, Michal, Hradní zříceniny v péči Klubu českých turistů, Poznámky k stavebním a zabezpečovacím pracím před rokem 1945, in: Zříceniny historických staveb a jejich památková ochrana, Příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 58/1998, Praha 1998, s. 78–81
- HEROUT, J. *K návrhu SPS na zkvalitnění průvodcovských kádrů na státních památkových objektech*. In: Informace Státní památkové správy 3, 1957.
- HOBZEK, Josef – BLAŽÍČEK, Oldřich, Jakub – HILMERA, Jiří, Státní hrady a zámky v úkolech státní památkové péče, Památky a příroda 1960/2, s. 67–74.
- HOJDA, Zdeněk, *Delitiae Italiae, Česká aristokracie a barokní Evropa*, in: SLAVÍČEK 1993, s. 63–66.
- HOJDA, Zdeněk, *Patriae et musus, Počátky obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*, in: SLAVÍČEK 1993, s. 311–316.
- HOOVER-GREENHILL, Eilean, *The Educational Role of the Museum (Leicester Readers in Museum Studies)*, London 1994.
- HOOVER-GREENHILL, Eilean, *Museums and Their Visitors (Heritage:Care-Preservation)*, Routledge 1994.
- HÜNING, Inka – van REIMERSDAHL, Marcus – DIETZE, Kerstin – KRAUSE, Holger – RICHTER, Renate – HORSTSCHULZE, Gert (eds.), *Der Wiederaufbau des Dresdner Schlosses, eine Baudokumentation*, Dresden 2008.
- HUŇÁČEK, Václav, Metodika tematické činnosti průvodce, pro 2. ročník studijního oboru cestovní ruch a pro kvalifikační kursy průvodců cestovního ruchu, Praha 1982.
- HUSOVÁ, Beáta, Nezastupitelnost zbierkového predmetu při poznávaní historie v múzách, in: Muzeum a vzdělávací systém v České republice, sborník příspěvků z V. celorepublikového kolokvia na aktuální téma českého muzejnictví, Asociace muzeí a galerií České republiky 2010, Praha 2010, s. 85–93.
- JANČO, Milan: Památky takřka bez bariér – Zpřístupňování hradů, zámků a dalších památkových objektů ve správě NPÚ návštěvníkům s omezenou schopností pohybu a orientace (vozíčkářům), Zprávy památkové péče 69/2009/1, Praha 2009, s. 55–60.
- JANČO, Milan, Památky NPÚ a jejich zpřístupňování zrakově postiženým, in: STUCHLÍKOVÁ, Alice (ed.), *Zprostředkování umění znevýhodněným skupinám*, Brno 2010.
- JOHNOVÁ, Radka, *Marketing kulturního dědictví a umění*, Praha 2008.
- JOST, Regina – BORGELT, Christiane, *Ruhr Museum Essen, Die Neuen Architekturführer Nr. 157*, Berlin 2010.
- KESNER, Ladislav, *Marketing a management muzeí a památek*, Praha 2005.
- KOPECKÁ, Ivana a kol, Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené, Odborné a metodické publikace, svazek 25, Příloha časopisu Zprávy památkové péče, 62/2002, Praha 2002.

- KÖRNER, Stefan, Burg Forchtenstein, Tresor der Fürsten Esterházy, Wien 2009.
- KRONBERGER, Michaela, Vindobona, Das römische Wien, Wien 2009.
- KUBŮ, Jaromír, Průvodcovská služba, in: SVOBODA 2009, s. 42–45.
- KUBŮ, Naděžda, Karlštejn – vznik a vývoj hradního muzea (a jeho proměna v náznakovou interiérovou instalaci), in: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře, Práce NPÚ, sv. 3, Praha 2010, s. 56–78.
- KUČA, Karel, Hrady, zámky a další památky ve správě Národního památkového ústavu, Praha 2009.
- KUŽEL, Stanislav, Interpretace v muzeu aneb Den bez divochů a průvodců, Katedra sociální antropologie a kulturní antropologie FHS ZČU Plzeň, Plzeň 1999.
- LANGER, Jiří, Evropská muzea v přírodě, Ilustrovaný průvodce po muzeích lidové architektury, Lidové stavby, obytné, hospodářské, technické a sakrální, řemesla a obyčeje, Praha 2005.
- MATĚJ, Miloš, Autentická expozice dolu Michal / Petr Cingr v Ostravě-Michálkovicích, Zprávy památkové péče 67/2007/6, Praha 2007, s. 454–455.
- MIKSÁNKOVÁ, Alexandra, Metodika průvodcovské práce, Pražská informační služba, Praha 1976.
- NETKOVÁ, Jarmila, Úloha památek ve vývoji cestovního ruchu, Památky a příroda 4/1985, Praha 1985, s. 205–210.
- NETKOVÁ, Jarmila, Zamyšlení nad průvodcovskou službou ve zpřístupněných památkách, Památky a příroda 2/1984, Praha 1984, s. 80–83.
- NETKOVÁ, Jarmila – SVATOŇOVÁ, Jana, Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků, Část I, Památky a příroda 8/1984, Praha 1984, s. 449–460.
- NETKOVÁ, Jarmila – SVATOŇOVÁ, Jana, Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků, Část II, Památky a příroda 9/1984, Praha 1984, s. 523–528.
- NETKOVÁ, Jarmila – SVATOŇOVÁ, Jana, Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití, Památky a příroda 1984/10, Praha 1984, s. 592–595.
- ORIEŠKA, Ján, Služby v cestovním ruchu, Praha 2010.
- ORIEŠKA, Ján, Metodika činnosti průvodce v cestovním ruchu, Praha 2007.
- OSOLSOBĚ, Ivo, Ostenze, hra a jazyk, Brno 2002.
- PALATKOVÁ, Monika – ZICHOVÁ, Jitka, Ekonomika turismu, Turismus České republiky, Praha 2011.
- PANENKOVÁ, Duňa (ed.), Hradní muzeum Český Krumlov – historie objektu a katalog exponátů, České Budějovice 2010.
- PARKAN, František a kol.: Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví, Praha 2008.
- PAZAUREK, E. Gustav, Schloß Friedland, Mitteilungen des Nordböhmisches Gewerbe-Museums Reichenberg 23/1905/2, Reichenberg 1905, s. 43–60.
- POLÁKOVÁ, Zdeňka a kol., Inspiration muzejní pedagogiky 1. Dětské muzeum, Centrum muzejní Pedagogiky MZM, Brno 2010.
- RUX, Jaromír, Metodika průvodcovské činnosti, Texty k vzdělávacímu programu

- „Průvodce v cestovním ruchu – profesní znalosti a dovednosti“, Vysoká škola polytechnická Jihlava, Institut celoživotního vzdělávání, Jihlava – Praha 2007.
- SANDELL, Richard – JANES, R., Robert (ed): *Museum Management and Marketing*, Abingdon 2007.
- SEIFERTOVÁ, V. a kol. *Průvodcovské činnosti*, Praha 2013, Grada Publishing, a. s.
- SIOSTRZONEK, Jiří, *Animace kultury, polské inspirace*, Opava 2009.
- SKLENÁŘ, Karel, a kolektiv, *Archeologické památky, Čechy, Morava, Slezsko, průvodce*, Opava 1993.
- SLAVÍČEK, Lubomír (ed.), *Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Národní galerie v Praze, Praha 1993.
- SLAVÍČEK, Lubomír, „Sobě, umění, přátelům“, *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1659–1939*, Brno 2007.
- SVOBODA, Milan (ed.), *Hrady, zámky, quo vadis? Správa a rozvoj zpřístupněných památkových objektů jako specifický multidisciplinární soubor činností*, Práce NPÚ, svazek 2, Praha 2009.
- ŠPAČKOVÁ, Alena, *Moderní rétorika*, Praha 2006.
- ŠPĚT, Jiří, *Přehled vývoje Českého muzejnictví I. (do roku 1945)*, Brno 2004.
- ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, *Mluvený projev a přednes*, Praha 1984.
- TALBOYS, K. Graeme, *Museum Educator's Handbook*, Burlington 2005.
- The National Trust Manual of Housekeeping, The Care of Collections in Historic Houses Open to the Public*, London 2005.
- The National Trust Manual of Housekeeping*, London 1985.
- TRYML, Michal, *Archeoparky a péče o památky*, *Zprávy památkové péče 67/2007/6*, Praha 2006, s. 456–459.
- UHLÍKOVÁ, Kristina: *Národní kulturní komise 1947–1951*, *Fontes historiae artium 11*, Praha 2004.
- WAIDACHER, Friedrich, *Průručka všeobecnej muzeológie*, Bratislava 1999.
- WATFIELD, Giles (ed.): *Opening doors - Learning in the Historic Environment*, London 2004.
- WIRKNER, Georg, *Das Schloss Friedland in Boehmen und seine Besitzer, nebst einigen kurzen Notizen über die Stadt und Kirche zu Friedland*, Reichenberg 1849.
- WIECKE, Thomas, *Rétorika v praxi*, Praha 2005.
- ZÍDEK, Svatopluk (ed), *Technické památky Čech, Moravy a Slezska 1 : 500 000*, Praha 2000.
- ZMEKOVÁ, Lenka, *Osoby s mentálním postižením jako potencionální návštěvníci v muzejních institucích*, *Muzeum, Muzejní a vlastivědná práce 49/2011/2*, Praha 2011, s. 30–35.

Internet

- Asociace průvodců České republiky, <http://www.asociacepruvodcu.cz/>, otevřeno dne 12. února 2011.
- Conservation bulletin, A bulletin of the historic environment, Presenting Historic Places, Issue 58/ Sommer 2008, English Heritage, London 2008, <http://www.english-heritage.org.uk/content/publications/docs/con-bull-58-pp1-16-web.pdf>
- DURDILOVÁ, Tereza – POHOŘELÁ, Michala – ŠKACHOVÁ-BLÁHOVÁ, Olga (eds.), Autor motor animátor, diskuze-úvahy-rozhovory-impulsy, Praha 2006; http://www.culturalanimation.com/wp-content/uploads/2008/07/autor_motor-sbornik-final.pdf, otevřeno dne 5. února 2011.
- Konec průvodců v Čechách, Analýza postavení průvodců cestovního ruchu v ČR, zpracovalo Sdružení průvodců 2002. <http://www.konecceskychpruvodcuvcr.cz/>, otevřeno dne 12. ledna 2011.
- ENDERLEIN, Angelika – FLACKE, Monika – LÖHR, Hanns Christian, Datebank zum „Sonderauftrag Linz“, <http://www.dhm.de/datenbank/linzdb/>, otevřeno dne 12. ledna 2011.
- Mezi zábavou a poučením, vzdělávací funkce muzea a galerie, Muzeum Českého krasu Beroun, www.edu.muzeum-beroun.cz, otevřeno dne 6. února 2011.
- SOMMER, Jan: Pokyny pro zpracování textů oborových metodik památkové péče (Stavba, členění a úprava metodik) (s třemi přílohami), <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pecce/publikace-a-dokumenty/metodicke-a-jine-publikace/metodicke-doporuceni/pokyny-pro-zpracovani-oborovych-metodik/>, otevřeno dne 12. února 2011.

Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách

**PhDr. Naďa Kubů, CSc., PhDr. Miloš Kadlec, PhDr. Dagmar Faměrová,
MgA. Jiří Holub, Petr Wagner**

s příspěvím Ing. Petra Svobody, PhDr. Ilony Vojancové a Mgr. Milana Janča

Vydal Národní památkový ústav, Valdštejnské náměstí 3, 118 00, Praha 1
v roce 2014 jako 44. svazek edice Odborné a metodické publikace
1. vydání

Odborný redaktor: Lukáš Hytha

Fotografie na titulní straně: Ivan Češka

Grafická úprava a tisková příprava: Lukáš Hytha

Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Náklad: 1 000 kusů

ISBN 978-80-7480-007-8

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ISBN 978-80-7480-007-8